

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Міжнародний факультет
Кафедра суспільних наук

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної роботи
Едуард БУРЯЧКІВСЬКИЙ
« 1 » вересня 2023 р.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

Факультет **фармацевтичний (спеціальність 073 «Менеджмент»)**, курс **I**,
денна та заочна форми навчання

Навчальна дисципліна «Ділова українська мова»

Затверджено:

Засіданням кафедри суспільних наук

Одеського національного медичного університету

Протокол №1 від 28 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри

Ольга СІКОРСЬКА

Розробники: завідувач кафедри, к.філол.н., доцент Ольга СІКОРСЬКА,
завуч кафедри, к.філол.н, доцент Ольга ШАНІНА

Тема 1: Подовження і подвоєння приголосних.

Мета: Основні закономірності подвоєння і подовження приголосних у власне українських словах і словах іншомовного походження.

Основні положення: приголосні, подовження, подвоєння.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Подвоєння літер у власне українських словах.
2. Подвоєння літер в іншомовних словах.
3. Подовження приголосних у власне українських словах.
4. Подовження приголосних у словах іншомовного походження.

Зміст теми:

Подовжені м'які приголосні

Подовжуються м'які зубні і пом'якшені шиплячі приголосні, якщо вони стоять між двома голосними:

- а) в іменниках середнього роду на -я: зняряддя, чуття, галуззя, колосся, знання, затишся, обличчя, бездоріжжя;
- б) в іменниках жіночого роду III відміни орудного ("ким?", "чим?") відмінка однини перед кінцевим -ю: тінь — тінню, сіль — сіллю, мазь — маззю, мідь — міддю, ніч — нічю, подорож — подорожжю, туш — тушшю;
- в) у словах Ілля, суддя, стаття, породілля, рілля, зрання, спросоння, навмання, попідтинню, попідвіконню.

У похідних словах подовження між двома голосними зберігається: життя — життєвий, життєвість, життєрадісний; суддя — суддівський, суддівство. Якщо м'який приголосний стоїть не між двома голосними, то подовження не відбувається: знання — знань, багаття — багать, Поділля — подільський, нічю — жовчу, Побужжя — Поволжя.

У назвах молодих істот (середній рід) подовження немає: теля, гуся, щеня; Подовження не зберігається в словах: стаття — (багато) статей, постатейний, життя — житейський.

Подовжується звук л в особових формах дієслова лити та похідних від нього дієсловах: ллю, виллеш, наллю, зілляти;

Подвоєння букв

Подвоюються букви на межі значущих частин слова, якщо одна з них кінчається, а друга починається на ту саму букву: віддати (від+дати), беззвучний (без+звучний), законний (закон+ний), годинник (годин+ник), розрісся (розріс+ся), піднісся (підніс+ся), піввідра (пів+відра), юннат (юний+натураліст), страйкком (страйковий+комітет).

Подвоюється ч в іменниках, утворених від прикметників на -цьк(ий): Вінниччина (вінницьк+ина), козаччина (козацьк+ина), Німеччина (німецьк+ина). Виняток — Галичина (походить від Галич).

Подвоюються внаслідок різних збігів букви ще в словах бовваніти, ссати, лляний (і льняний), овва, ввесь і похідних.

Подвоюється н між голосними в прикметниках на -ний, -ній, якщо ці прикметники утворені від іменників з основою на н: туман — туманний, стіна — стінний, вікно — віконний, осінь — осінній. Якщо ж твірна основа кінчається на інший звук, то н у прикметнику не подвоюється: буква — буквенний, реформа — пореформений, журавель — журавлиний, дерево — дерев'яний, не ждати — нежданий.

Подвоюється н у наголошених суфіксах -єнн(ий), -єнн(ий):

- а) у прикметниках, які вказують на більшу, ніж звичайна, чи найбільшу міру якості: страшенний, здоровенний, нескінченний, невблаганний, незрівнянний, недоторканий;
- б) у небагатьох прикметниках-старослов'янізмах: священний (звичайно: святий), огненний (звичайно: вогняний), благословенний, блаженний, мерзенний, окаянний. В інших

прикметниках (та дієприкметниках) у суфіксах - ен(ий), - ан(ий) буква н не подвоюється: шалений, скажений, навіжений, жаданий (вказують на звичайну міру якості), нескінчений, незрівняний, намальований, написаний, з'єднаний.

Подвоюється н з різних причин також у словах старанний, притаманний, захланний, останній.

У словах, похідних від прикметників, написання nn зберігається: туманний — туманно, туманність; нескінченний — нескінченно, нескінченність; письменний — письменник; віконний — віконниця; У похідних від прикметників словах написання одного н зберігається: шалений — шалено, шаленість; вихований — вихованість; захоплений—захоплено, захопленість (хоч: виховання, захоплення).

Подвоєння букв в іншомовних словах

Увага! Написання подвоєних букв у власних іншомовних назвах треба кожного разу перевіряти за “Орфографічним словником” та різними довідниками.

У власних іншомовних назвах і похідних словах подвоєння букв зберігається, як вони пишуться в тих мовах, звідки їх узято: Андорра, андоррський, Марокко, марокканець, Голландія, голландський, Абіссінія, Ассірія, Брюссель, Бонн, Ніцца, Яффа, Дарданелли, Міссісіпі, Апенніни, Діккенс, Шиллер, Лонгфелло, Торрічеллі, Кассандра, Одісей.

Нема подвоєння у власних назвах: Гавана, Касабланка, Бразилія, Мадагаскар та ін. Винятки: тонна, манна, ванна, мадонна, бонна, вілла, булла, брутто, нетто, мотто, контрреволюція, ірраціональний, сюрреалізм, інновація, імміграція (але: еміграція, емігрант).

У загальних іншомовних назвах букви звичайно не подвоюються: колектив, каса, маса, група, сума, шосе, колона, алегорія, хобі, бароко, гуни, фін, інтермецо, беладона.

В деяких недавно запозичених іменах подвоєння букв зберігається: Аполлон, Віссаріон, Геннадій, Палладій, Еммануїл, Алла, Белла, Ізабелла, Стелла, Інна, Сусанна, Жанна, Маріанна, Емма, Віолетта, а також Іванна, Ганна. В українізованих запозичених іменах відповідно до вимови букви звичайно не подвоюються: Іполит, Кирило, Сава, Пилип, Агнеса, Інса.

Питання для самоконтролю.

1. Явища подвоєння і подовження в мові.
2. Подвоєння приголосних.
3. Подовження приголосних.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
Вивчити: 1. Подвоєння приголосних. 2. Подовження приголосних.	Записати слова з подвоєнням. Записати слова з подовженням.

II. Практичні завдання, які виконуватимуться.

Завдання 1. Сформулюйте до рядів слів правила правопису подвоєних та подовжених приголосних.

1. Рілля, стаття, суддя.
2. Виллемо, зіллемо, наллють.
3. Сіллю, міццю, ніччю.
4. Священний, невблаганно, непримиренний.
5. Знання, життя, читання.
6. Навманья, спросонья, зранья.
7. Відданий, законний, розрісся.

Завдання 2. Перепишіть, вставляючи, де треба, пропущені букви. Визначте, на межі яких морфем відбувається подвоєння приголосних. Поясніть правопис кожного слова.

Пі..добрюватись, розрі..ся, війсь..комат, за..ві..ділом, шален..ий, здоровен..ий, напас..я, пі..данство, ві..дзвеніти, буден..ий, вітрян..ий, хрещен..ий, на..випередки, юн..ат, балкон..ий, пісен..ик, напі..відчинений, ро..зброєн..ий, натря..ся, щоден..ик, ран..ій, місь..ком, за..вишки, безсон..ий, ві..далений, о..бризкати, підвікон..я, вимушен..ий, бе..застережний.

Завдання 3. Перекладіть українською мовою слова. Поясніть орфограми. З п'ятьма словами складіть п'ять речень.

Старательно, отделить, статьей, мудростью, печью, Полесье, бездорожье, желание, Запорожье, Голландия, Ницца, Алла, Геннадий, Шиллер, Поволжье, болью, соцветие, листья, Керчь, знания, усилия, коллектив, грипп, огненный, скатертью, разоружение, желчью, воссоединенный, Закарпатье, деталью, местоимение, отдать, внешне, чувства, удовлетворение, нарисованный, предупрежденный, честью, ежедневно, барокко.

Завдання 4. Запишіть іменники III відміни у формі орудного відмінка однини. Поясніть їх правопис.

Нехворощ, заполоч, смерть, сіль, честь, верф, радість, вічність, сталь, фальш, дотепність, в'язь, жовч, совість, височінь, любов.

Завдання 5. Утворіть за допомогою префіксів і суфіксів слова з подвоєнням або подовженням приголосних.

Походити, сполучати, судити, населяти, оздоблювати, мільйон, чути, берег, вікно, дах, єднати, зрівняти, знати, передбачити, визнати, земля, дзеркало, питати, сила, читати, тварина, корінь.

Завдання 6. Вставте пропущені букви. Згрупуйте слова відповідно до правил правопису.

Інноваційний потенціал, карантин...ий сертифікат, примусове стягнен...я податків, відкриття рахунку, бездоган...а ділова репутація, банківське регулювання, антисубсидійне розслідування, банківська холдингова груп...а, апеляційне узгоджен...я, бюджетна програм...а, цін...ий папір, валютні цін...ості, первин...ий облік, електрон...ий гаманець.

Завдання 7. Перепишіть речення, розкриваючи дужки.

1. Здоров'я — найці(н)іший капітал, що має людина. Якщо воно є — світ наших можливостей безмежний, немає його — наше існува(н)я перетворюється на клубок болю, страждань, обмежених нашим тілом чи окремим органом. 2. Рухаючись, людина ніби сама заводить годи(н)ик свого жи(т)я. 3. Здобутки фізичної досконалості — це не тільки ідеал, але й повсюд(н)а практична діяльність кожної людини, яка піклується про вдосконале(н)я своєї фізичної культури. 4. Нині як ніколи гостро стоїть проблема зміцне(н)я здоров'я населе(н)я за допомогою засобів фізичної культури. 5. Фізична культура і масовий спорт набувають першочергового значе(н)я у загальному комплексі умов, які визначають оптимальний рівень жи(т)єдіяльності організму людини. 6. Уряд України здійснив низку заходів з формува(н)я державної політики у сфері фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності шляхом створе(н)я відповідних державних органів, фінансового матеріально-технічного, нормативно-правового та іншого забезпече(н)я розвитку фізичної культури і спорту.

Завдання 8. Запишіть слова з подовженими та подвоєними приголосними. З'ясуйте правила написання цих орфограм.

Доктрина стримування, воєнно-промисловий комплекс, ахіллесова п'ята, Десятинна церква, інтернування, Яський мирний договір, первіснообщинний лад, булла, двовладдя, Забужжя, повинності, білль, Еллада, вірування, Наддніпрянщина, Закарпаття, повстання, Священне писання, Хрещення Русі, коронний гетьман, козачина, політика умиротворення.

Завдання 9. Замість крапок поставте пропущені літери. Згрупуйте слова відповідно до правил їх правопису.

Знан..я, жит..я, якіст..ю, совіст..ю, невід..ільний, щаст..я, гордіст..ю, напруженіст..ю, від..аністю, задоволен..я, завзят..я, стомлен..ий, переконан..я, обран..я, зібран..ий, зібран..я, питан..я, прохан..я, визнан..я, чут..я, гнучкіст..ю, л..ється, безліч..ю, мудріст..ю, бездоган..о, злагоджен..о, безімен..ий, детал..ю, підсилен..я, безсмерт..я, повноліт..я, повніст..ю, виготовлен..я, навман..я, відтворен..я, звучан..я, гран..ю, мудріст..ю, спросон..я, мит..єво, зображен..я, військ..омат, енергоспоживан..я, ніч..ю, жовч..ю, повін..ю, радіомовлен..я, настроєн..я, покликай..я, захоплен..я.

Завдання 10. За словником іншомовних слів витлумачте значення поданих пар слів і поясніть різницю в правописі. Складіть речення.

Бона – бонна, Віла – вілла, міра – мірра, мото – мотто, біль – білль, мана – манна.

Тестові завдання для самоконтролю.

1. Укажіть, у якому рядку наведено літери, які в позиції між голосними подовжуються:

- а) р, л, м, н, в, й;
- б) д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч;
- в) б, п, в, м, ф;
- г) ж, ч, ш.

2. Поясніть, за якої умови відбувається подовження у словах *зрання, намання, спросоння, попідвіконню, попідтинню*:

- а) на межі кореня і суфікса;
- б) перед ю, я в прислівниках;
- в) це винятки;
- г) у позиції між голосними.

3. Укажіть, у якому відмінку відсутнє подовження у слові *стаття*:

- а) у родовому однини;
- б) у родовому множини;
- в) у місцевому множини;
- г) у місцевому однини.

4. Оберіть два рядки, у яких у всіх словах відбувається подовження приголосних звуків:

- а) галуз...я, волос...я, зняряд...я, зняряд...ь, почут...я;
- б) жит...я, гіл...я, під...аш...я, сторіч...я, знан...я;
- в) збіж...я, колос...я, жит...єпис, угід...я, угід...ь;
- г) Поділ...я, затиш...я, чут...я, облич...я.

5. З'ясуйте, у яких двох рядках в орудному відмінку всі слова пишуться з подвоєними приголосними:

- а) емаль, єдність, міць, любов, подорож;
- б) галузь, жовч, відстань, повінь, річ;
- в) вісь, лань, заповідь, папороть, розкіш;
- г) зелень, молодь, путь, синь, мазь.

6. Укажіть рядок, у якому допущено помилку при подвоєнні приголосних:

- а) безголосся, Забужжя, узлісся, рілля, слабовілля;
- б) Ілля, відкриття, суддя, попаддя, роздоріжжя;
- в) ллю, ллемо, ллеться, виллю, наллю;
- г) Прикарпаття, дозвілля, ломаччя, зілля, стоголосся.

7. З'ясуйте, у яких двох рядках в орудному відмінку всі слова зазнають подовження:

- а) бандероль, доповідь, матір, ніжність, пам'ять, сповідь;
- б) діагональ, гордість, проповідь, мужність, осінь;
- в) акварель, велич, деталь, заповоч, мігрень, педаль;
- г) грань, даль, сіль, постать, тінь, паморозь.

8. Оберіть рядок, у якому допущено помилку при подвоєнні приголосних:

- а) вволокти, беззоряний, ззаду, коріння, співвітчизник;
- б) ввімкнення, заввишки, беззвучність, нез'явлення, подання;
- в) безземелля, ввіпхнутися, небачений, роззявляти, скошений;
- г) бурячиння, накреслення, медальйонний, обговорення, погодження.

9. Зазначте, у яких двох рядках у всіх словах наявне подвоєння приголосних:

- а) о(б/бб)ивка, війсь(к/кк)омат, о(т/тт)епер, зако(н/нн)ість, кі(н/нн)ота;
- б) (в/вв)ічливість, де(ф/фф)ак, о(б/бб)ігти, о(т/тт)оді, тума(н/нн)ість;
- в) во(з/зз)'єднання, письме(н/нн)ик, ціли(н/нн)ик, ю(н/нн)ат, ві(д/дд)аність;

- г) заверше(н/нн)я, бе(з/зз)убий, вдяга(н/нн)я, підвіко(н/нн)я, відмі(н/нн)ик.
10. Оберіть рядок, у якому в усіх словах подвоюється літера *н*:
- а) скля..ий, передвоє..ий, лату..ий, карда..ий;
 - б) гормо..ий, навчаль..ий, зако..ий, причи..ий, камі..ий;
 - в) змі..ий, ешелю..ий, дев'ятиде..ий, лимо..ий, осі..ій;
 - г) балкон..ий, гречан..ий, дерев'ян..ий, криміноген..ий, стін..ий.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
2. Тетарчук І.В. Українська мова за професійним спрямуванням : [навчальний посібник для підготовки до іспитів] / І.В. Тетарчук, Т.Є. Дяків. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 186 с.
3. Шутак Л.Б. Культура професійного спілкування: контрольні вправи і тестові завдання : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації] / Л.Б. Шутак, А.В. Ткач, Г.В. Навчук. Чернівці: Видавництво БДМУ, 2012. 182 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 2: Родовий відмінок іменників чоловічого роду II відміни.

Мета: Ознайомитися з правилами написання закінчень -а (-я) та -у (-ю) в іменниках чоловічого роду II відміни однини.

Основні поняття: іменник, родовий відмінок, II відміна.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Родовий відмінок іменників чоловічого роду II відміни.
2. Переклад медичних текстів.
3. Особливості використання самостійних та службових частин мови в текстах ділових документів.

Зміст теми.

Закінчення іменників чоловічого роду II відміни в родовому відмінку

У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їхнього значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

1) Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а, -я**, коли вони означають:

- назви осіб, власні імена та прізвища: *промовця, учителя; Андрія, Дорошенка*; також персоніфіковані предмети та явища: *Вітра, Мороза* та ін.

- назви тварин і дерев: *ведмедя, вовка*.

- назви предметів: *замка, малюнка, ножа, олівця, портфеля, стола (й столу)*.

- назви населених пунктів: *Житомира, Києва, Лондона, Луцька, Миргорода, Харкова. АЛЕ: Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо.

- інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності *-ов, -ев (-єв), -ин (-їн)*: *Дінця, Дністра, Остра, Пириятина, Псла*.

- назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяця, процента, тижня (АЛЕ віку, року)*; назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада (АЛЕ листопаду — назва процесу), понеділка*; назви грошових знаків: *гроша, долара, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*.

- назви машин та їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора*.

- терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, конуса, радіуса, ромба*, тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займенника, іменника, трикутника, чисельника, числівника* тощо, **АЛЕ: виду, роду, синтаксису, складу, способу**.

2) Закінчення **-у, -ю** мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

- речовину, масу, матеріал: *борищу, водню, воску, квасу, кваску, кисню, льоду, меду, сиру, спирту, АЛЕ: хліба*.

- збірні поняття: *каравану, каталогу, кодексу, колективу, лісу, оркестру, парку, полку, саду, сушняку, тексту, товару*; сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, горόху, звіробою, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячменю (АЛЕ вівса)*, а також назви сортів плодових дерев: *ренету, ренклоду* та ін.

- назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, танку, даху, заводу, залу, замку, метрополітену, молу, універмагу, шинку, АЛЕ* (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажа, гаража, куреня, млина, хліва; -а (-я)* вживається також в іменниках – назвах архітектурних деталей: *карниза, еркера, портика*; обидва закінчення **-а (-я)** та **-у (-ю)** приймають іменники: *мо́сту й моста́, парка́ну й паркана́, плóту й плота́*.

- назви установ, закладів, організацій: *інституту, клубу, комісаріату, комітету, штабу*.

- переважна більшість слів зі значенням місця, простору тощо: *валу, байраку, краю, лиману, лугу, майдану, АЛЕ: горба, хутора* тощо, а також зменшені форми на **-к**: *ліска, майданчика, ставка, ярка*.

- явища природи: *землетрусу, інею, морозу, туману, урагану, холоду*.

- назви почуттів: *болю, гніву, страху*.

- назви процесів, станів, властивостей, ознак, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авралу, бігу, винятку, галасу, грипу, звуку (АЛЕ, як термін, звука), ідеалу, інтересу, сорту, спорту, способу, АЛЕ: ривка, стрибка, стусана.*
- терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *аналізу, синтезу, ферменту*, а також літературознавчі терміни: *альманаху, епосу, жанру, журналу, міфу* тощо.
- назви ігор і танців: *баскетболу, вальсу, волейболу, АЛЕ: гонака, козака.*
- більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водогону, вододілу, водопроводу, живопису, трубопроводу, АЛЕ: електровоза, пароплава.*
- назви річок, озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Бугу, Гангу, Дону, Дунаю, Мічигану, Світязю, Чаду; Кіпру, Криту, Родосу, Пелопоннесу; Алжиру, Афганістану, Казахстану, Єгипту, Іраку, Ельзасу, Кавказу.*

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алмаза* (коштовний камінь) - *алмазу* (мінерал), *акта* (документ) - *акту* (дія), *апарата* (прилад) - *апарату* (установа), *блока* (у техніці) - *блоку* (об'єднання держав), *буряка* (одиничне) - *буряку* (збірне), *вала* (деталь машини) - *валу* (насип), *елементу* (абстрактне) - *елемента* (конкретне), *інструмента* (одиничне) - *інструменту* (збірне), *каменя* (одиничне) - *каменю* (збірне), *клина* (предмет) - *клин* (просторове поняття), *пояса* (предмет) - *поясу* (просторове поняття), *рахунка* (документ) - *рахунку* (дія), *терміна* (слово) - *терміну* (строк), *фактору* (чинник) - *фактора* (маклер) і т. ін.

Питання для самоконтролю

1. Написання –а (-я) в іменниках II відміни у родовому відмінку.
2. Написання –у (-ю) в іменниках II відміни у родовому відмінку.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
<p>Вивчити:</p> <p>1. Іменники чоловічого роду II відміни</p> <p>2. Іменники чоловічого роду II відміни в іншомовних словах</p>	<p>Записати слова, щоб показати закінчення у власне українських словах.</p> <p>Записати слова, щоб показати закінчення у словах іншомовного походження.</p>

II. Практичні завдання, які виконуватимуться.

Завдання 1. Подані слова поставте в родовому відмінку однини; поясніть закінчення.

Абсцес, агранулоцитоз, аднексит, акушер-гінеколог, анестезіолог, артрит, атеросклероз, атропін, біль (головний), бронхіт, вітамін, гастрит, грип, діабет, джгут, жест, жир, заворот, зуб, ендокардит, ехінокок, Євстахій (євстахієва труба), інсулін, інфаркт, катар, кашлюк, карбункул (мінерал), катран (акула), катран (рослина), коразол, лімфаденіт, лімфоцит, лімфатик, магній, менінгіт, наркоз, нефрит, опік, опій, панкреатит, перикардит, перикардій, психологізм, психологіст, психоз, психіатр, психрометр, симптом, скальпель, спирт, шприц, ртуть, ріст, радикуліт, рак (тварина), рак (сузір'я), рак (хвороба), синдром, струп, струс, яд, шлунок, цілитель.

Завдання 2. Запишіть іменники у формі родового відмінка.

Акушер, водень, телефон (апарат), бальзам, ректор, вік, центр, долар, атом, дощ, конус, фініш, плач, тиф, шприц, гіпс, мозок, стравохід, окис, наркоз, опік, балет, бюлетень,

вірус, плід, нежить, полин, короїд, спориш, кофеїн, анабіоз, аналітик, флегматик, хінін, токсикоз, розвиток, композитор, хліб, Туман (прізвище), квартет, стілець, барвінок, ренклюд,

Завдання 3. Запишіть іменники у формі родового відмінка.

Миргород, карат, час, поверх, шинок, поршень, штаб, карниз, снігопад, попереk, берег, майданчик, аудит, імпульс, отит, нарис, фейлетон, баскетбол, інтерес, світогляд, фашизм, телефон (мережа), шум, поштовх, зародок, зачаток, діатез, ген, застій, отит, ідеал, гіпноз, елемент, дальтонізм, антисептик, алкоголізм, бронхоспазм, нагляд, індикатор, нашатир, рецептор, перетин, розтин, удар, геморої, артрит, голос, анабіоз, біосинтез, варикоз, маразм, пінцет, паразит, укол, експеримент, імунітет, сон, хрип, апендикс, гастрит, ультразвук, засіб, фахівець.

Завдання 4. Поставте іменники, що в називному відмінку, у родовому відмінку, поясніть закінчення.

Інструмент (стоматолог), не вистачає одного (папір), глибина (Байкал), береги (Дунай), вулиці (Рим), історія стародавнього (Рим (держави)), спалахи (гнів), артисти (балет), купили пачку (папір), не боюся (мороз), не було на занятті (Вітер Ілля), ректор (інститут, університет), боятися (дощ), виїхати з (Донбас), не чути (сміх).

Завдання 5. Утворіть форму родового відмінка множини.

Крапля, школа, лікарня, галузь, рояль, шприц, засіб, відповідь, поверхня, суддя, вечере, засідання, легене, угіддя, діагональ, степ, фельдшер, акушерка, видання, стаття, весілля, доповідь, ніч, дівчина, ноша, ключ, книгозбірня, відділення, відділ, межа, кішка, область, ділянка.

Завдання 6. Утворіть вищий і найвищий ступені порівняння прикметників. Які з наведених якісних прикметників не мають ступенів порівняння? Обґрунтуйте відповідь.

Хворий, здоровий, холодний, товстий, важкий, досвідчений, освічений, гарний, гуманний, свідомий, головний, гіркий, кислий, тонкий, старий, лисий, симетричний, актуальний, ґрунтовний, авторитетний, популярний, демократичний, поширений, високий, вузький, розповсюджений, токсичний, оптимальний, прекрасний, ясний, дорогий, контрастний, молодий, гнідий, малиновий, чорнявий, молоденький, старезний, ультрафіолетовий, сліпий, мертвий, невиліковний, важкий, дзвінкий, перший, важкий.

Завдання 7. Опрацювати фаховий текст.

Завдання 8. Поясніть правопис закінчень родового відмінка однини іменників II відміни.

А) міста, плеча, знаряддя, студента, учителя, Володимира, коня, гвинта, Тернополя, Орла, жовтня, долара, Дунаю, вислову, рукопису, пароплава, хокею, стилю, режиму, стетоскопа, психозу, новокаїну, трактора, екзамену, спорту, болю, вогню, іменника, модуля, надлому, інсульту.

Б) прізвища, знання, промовця, ферменту, ультразвука, антибіотика, ножа, Лондона, Іртиша, грама, понеділка, мільйона, Байкалу, побуту, суходолу, тенісу, аналізу, роману, комбайна, токсину, звуку, міражу, гніву, ромба, лиману, клубу, чисельника, звука, суглоба, рубця.

В) обличчя, села, робітника, Франка, язика, ведмеда, малюнка, циститу, шоку, Луцька, Дністра, місяця, процента, мільярда, заробітку, живопису, танцю, тромбу, синтезу, журналу, автомобіля, бігу, мінімуму, страху, туману, атома, краю, інституту, ферменту, фурункула.

Завдання 9. Запишіть іменники у формі родового відмінка.

Гіпноз, елемент, дальтонізм, антисептик, алкоголізм, бронхоспазм, нагляд, індикатор, нашатир, рецептор, перетин, розтин, удар, геморої, артрит, голос, анабіоз, біосинтез, варикоз, маразм, пінцет, паразит, укол, експеримент, імунітет, сон, хрип, апендикс, гастрит, ультразвук, акушер, водень, телефон, бальзам, ректор, вік, центр, долар, атом, дощ, конус, фініш, плач, тиф, шприц, гіпс, мозок, стравохід, окис, наркоз, опік, балет, бюлетень, вірус, плід, нежить, полин, короїд, спориш, кофеїн, анабіоз, аналітик, флегматик, хінін, токсикоз, розвиток, композитор, хліб, Туман, квартет, стілець, барвінок, ренклюд, Миргород, карат, час, поверх, шинок, поршень, штаб, карниз, снігопад, попереk, берег, майданчик, аудит, імпульс,

отит, нарис, фейлетон, баскетбол, інтерес, світогляд, фашизм, телефон, шум, поштовх, зародок, зачаток, діатез, ген, вірус, застій, отит, ідеал, засіб, фахівець.

Завдання 10. Поставте іменники, що в називному відмінку, у родовому відмінку, поясніть закінчення.

Не було на занятті (Вітер Ілля), ректор (інститут, університет), боятися (дощ), виїхати з (Донбас), не чути (сміх), інструмент (стоматолог), не вистачає одного (папір), глибина (Байкал), береги (Дунай), вулиці (Рим), історія стародавнього (Рим (державу)), спалахи (гнів), артисти (балет), купили пачку (папір), не боюся (мороз),

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1. Зазначте, у якому рядку допущено помилку при відмінюванні:

- а) цинізму, даху, життєпису, квасу, недоліку;
- б) гарбуза, скутера, спиртометра, сувеніра, юнната;
- в) акомпанементу, вінегрету, ґрунту, імпічменту, платану;
- г) декору, держфонду, ворсу, волейболу, військкомату.

2. Вкажіть рядок, у якому допущено помилку при відмінюванні:

- а) авторефрижератора, ад'ютанта, гаймориту, імунодефіциту, диспансеру;
- б) синдрому, шампуню, яхт-клубу, медальйона, комп'ютера;
- в) Йоганнесбурга, пюпітра, рюкзака, кон'юнктивіта, контр-адмірала;
- г) заморозку, з'їзду, естрагону, іміджу, заповнювача.

3. Оберіть рядок, у якому всі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення –а/-я:

- а) годинник, брат, Ірпінь, синус, центнер;
- б) олівець, товариш, Іртиш, Кривий Ріг, префікс;
- в) ніж, післяр, Донець, модуль, Уругвай;
- г) звукоприймач, Інтернет-провайдер, вагон-бункер, фільтр, женьшень.

4. Зазначте, у яких двох рядках усі іменники у родовому відмінку однини мають паралельні закінчення –а/-я й –у/-ю:

- а) карниз, сарай, апарат, стид, синтаксис;
- б) листопад, лист, камінь, стіл, центнер;
- в) фактор, Алжир, Вашингтон, Кабул, паркан;
- г) індикатор, детектив, дереворит, диван, гастроном.

5. Оберіть рядок, у якому всі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення –у/-ю:

- а) Байкал, Сибір, вислів, живопліт, теніс;
- б) Дунай, Дністер, Зелений Гай, борщ, чай;
- в) листопад (процес), дизель, синтаксис, березняк, барвінок;
- г) невроз, кисень, варваризм, велюр, важкоатлет.

6. Оберіть два рядки, у яких усі іменники у родовому відмінку однини написані правильно:

- а) апендициту, фронту, депоненту, цементу, норд-весту;
- б) документа, комбінезона, ліфта, віце-президента, торта;
- в) селекціонера, Страсбурга, херувима, щавля, гріха;
- г) потенціалу, фосфату, брифінгу, грильязу, дефолту;

7. Оберіть рядок, у якому допущено помилку:

- а) афериста, торшера, мецената, картопляника, міліметра;
- б) лимону, розчину, муніципалітету, арахісу, сюрреалізму;
- в) рапорту, ярмарку, інсуліну, дальтонізму, водограю;
- г) індивіда, гектара, гормона, ганглія, децибела.

8. З'ясуйте, у яких двох рядках усі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення –а/-я:

- а) учитель, ясень, малюнок, Харків, барвінок;
- б) Вітер (прізвище), Кабул (місто), Кабул (річка), відмінок;

- в) гараж, карниз, майданчик, гіпоталамус, хутір, стрибок;
- г) лімфоцит, дальтонік, символ, дукат, нікотин.

9. Вкажіть, у яких двох рядках подано правильні форми родового відмінка:

- а) Сімферополя, видавця, здобутку, етносу, явору;
- б) компромісу, відблиску, вісника, апокрифа, бур'яну;
- в) клапана, арбітража, горба, всесвіту, вантажу;
- г) воєнкора, катета, займенника, рефлексу, менінгіту.

10. З'ясуйте, у якому рядку всі іменники у родовому відмінку однини мають паралельні закінчення –а/-я й –у/-ю:

- а) орган, вихор, житняк, клин, бартер;
- б) ріг, пролісок, плюс, орден, рахунок;
- в) ячмінь, шип, чин, феномен, сардонікс;
- г) піщаник, падолист, плавник, звук, верболіз.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Дрозд Олег Українська орфографія. Правила, вправи, тести. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2020. – 140 с.
2. Могила Ю.А. Українська мова : практикум з орфографії. – К.: Ліра-К, 2019. – 164 с.
3. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
4. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. – Київ: Алерта, 2022, - 536 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 3: Синтаксичні особливості текстів ділових паперів. Розділові знаки у простому і складному реченнях.

Мета: Повторити й закріпити основні правила пунктуації. Ознайомитися з синтаксичними особливостями медичних творів наукового стилю, з особливостями розстановки розділових знаків.

Основні поняття: речення, словосполучення, пунктуація.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Розділові знаки у простому реченні.
2. Розділові знаки у складному реченні.

Зміст теми

Розділові знаки у простому та складному реченні.

Кома ставиться:

- 1) для виділення звертань і пов'язаних із ними слів (*Що, братику, посієш, те й пожнеш*(Л. Глібов));
- 2) після вигуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова (*Ех, не життя було — рай!* (В. Близнець));
- 3) після стверджувальних слів *так, еге, гаразд, аякже, авжеж*, заперечення *ні*, запитання *що*, підсилювання *що ж*, коли далі розкрито їхній зміст (*Гаразд, зробимо саме так!*);
- 4) для виділення вставних слів та словосполучень (*Вже почалось, мабуть, майбутнє*(Гр. Тютюнник));
- 5) для виділення порівняльних зворотів, що вводяться за допомогою слів *як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж*(*Кругом поле, як те море широке, синіє* (Т. Шевченко));
- 6) для виділення відокремлених прикладок (*Прийшов із далеких хуторів парубок, по імені Устим* (Гр. Тютюнник));
- 7) для виділення відокремлених означень, виражених дієприкметниковими зворотами (*Монастир скидався на грізного лицаря, вбраного в казковий, зачарований панцир*(Я. Качура));
- 8) для виділення відокремлених уточнювальних членів речення — обставин часу, місця тощо (*Там, над Россю, стоїть одна висока скеля* (І. Нечуй-Левицький));
- 9) для виділення відокремлених обставин, виражених одиничними дієприслівниками й дієприслівниковими зворотами (*Дівчина, стрепенувшись, підвела голову* (О. Гончар));
- 10) між однорідними членами речення (*Я весь час тремтів від напруження, від втоми, від переляку* (В. Нестайко));
- 11) між простими реченнями у складносурядному (*Важкі хмари облягли небо, й не було майже просвітку* (В. Шевчук));
- 12) між частинами складнопідрядного речення (*Що посієш, те й пожнеш* (Нар. тв.));
- 14) між однорідними простими реченнями у складі безсполучникового речення (*Сходить сонце, прокидається ліс*).

Крапка з комою ставиться:

- 1) між поширеними однорідними членами речення, якщо в середині хоча б одного з них є коми або якщо вони далекі за змістом (*Розжарене, червоне сонце низько спустилося; багряним світлом гра...*
- 2) між частинами складносурядного речення, пов'язаними сполучниками *а, але, проте, однак, все ж таки*, якщо ці речення поширені і мають розділові знаки (*Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання*(Леся Українка));
- 3) між підрядними частинами складнопідрядного речення, не з'єднаними між собою сполучником сурядності (*Люблю кмітить, як на постатях лягає жень кожного женця під серпами, неначе стерня застеляється жовтими хустками; як під косами лягають обважнілі од зерна колоски, як покоси вкривають рядочками жовту стерню* (І. Нечуй-Левицький));
- 4) між самостійними за змістом частинами безсполучникового речення (*На порозі стоїть бабуся; навкруги тиша; скрізь ясно; з поля вітерець віє; з гаїв холодок дише...*(Марко Вовчок)).

Двокрапка ставиться:

- 1) після узагальнюючих слів перед однорідними членами в простому реченні (*Серед садочка на клумбах цвітуть різні-різні квіти: і братки, і гвоздики, і флокси, і резеда (Остап Вишня)*);
- 2) між простими реченнями в складному безсполучниковому, якщо друге речення виражає причину, пояснення, доповнення (*Чиновники як книжки на бібліотечних полицях: чим вище поставлені, тим рідше до чогось надаються (П. Загребельний)*);
- 3) Після слів автора перед прямою мовою (*В дідуся затремтів голос: «Ну дивись, Даньку!» (О. Сизоненко)*).

Тире ставиться:

- 1) між підметом і присудком на місці пропущеного дієслова-зв'язки (*Жити — Вітчизні служити*);
- 2) після однорідних членів речення перед узагальнюючим словом (*Жито, пшениця й овес — все разом поспіло й присохло (І. Нечуй-Левицький)*);
- 3) після однорідних членів речення, перед якими стоїть узагальнююче слово, якщо вони знаходяться в середині речення (*Усім: і екскурсантам, і простим людям — рекомендується тав не ловити (Остап Вишня)*);
- 4) на місці пропущених членів у неповному реченні (*Без хазяїна двір плаче, а без хазяйки— хата (Нар. тв.)*);
- 5) з обох боків відокремленої прикладки або перед нею (*Над головами в нас сяє маленьке сонце — електрична лампочка... (В. Шевчук)*);
- 6) у безсполучниковому складному реченні при протиставленні, а також якщо перше речення означає час, умову або друге вказує на наслідок (*Грім гримить — хліб буде родить (Нар. тв.)*);
- 7) з обох боків вставного речення, якщо воно виражає додаткове зауваження (*Один купець, — забув, як звати, — із ярмарку багато грошей віз (Л.Глібов)*);
- 8) після прямої мови перед словами автора або з обох боків від слів автора, якщо вони стоять в середині (*Зозуля Півня вихваляє?» (Л. Глібов)*).
- 9) Перед кожною реплікою в діалозі:
— Привіт!
— Привіт!

Питання для самоконтролю

1. Які речення називаються складносурядними?
2. Розкажіть про засоби зв'язку простих речень у складносурядному.
3. Пригадайте правила розстановки розділових знаків у складносурядному реченні. Наведіть приклади.
4. У якому випадку не ставиться кома в складносурядному реченні?
5. На які види і підвиди поділяються складнопідрядні речення?
6. Які існують засоби зв'язку простих речень у складнопідрядному?
7. Чим відрізняються сполучні слова від сполучників? Які складнопідрядні речення творяться за допомогою сполучників і сполучних слів, а які — за допомогою тільки сполучників?
8. У яких складнопідрядних реченнях вживаються вказівні слова? Чим різняться сполучні і вказівні слова?
9. Чи є членами речення сполучники? Сполучні слова? Вказівні слова?
10. У творенні яких видів і підвидів складнопідрядних речень беруть участь однакові сполучники, ті самі сполучні слова? Як розрізнити їхні значення?

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
Вивчити:	

1. Розділові знаки у простому реченні.	Записати прості речення, розставити розділові знаки
2. Розділові знаки у складному реченні.	Записати складні речення, розставити розділові знаки

II. Практичні завдання, які виконуватимуться на занятті.

Завдання 1. Визначте тип словосполучення за будовою.

Вміст солей, варикозне розширення вен, у клінічній практиці, препарат «Тіотриазолін», вивчення післяопераційного матеріалу, інтенсивно вивчаються, через місяць експерименту, дві тисячі п'ятнадцятий рік, перебували на обстеженні, вади розвитку органа, сучасні методи дослідження.

Завдання 2. Визначте тип підрядного синтаксичного зв'язку.

Лімфатичні судини, сильно виражений біль, підвищення артеріального тиску, обмін речовин, проявляється зовнішньо, розвивається після опіків, звернутися до лікаря, стимулюючи ріст, підшкірні тканини, серцево-судинна система, виникає повторно, протизапальні засоби, кваліфікований лікар, запобігання ускладненням, мій стоматолог.

Завдання 3. Розкрийте дужки, необхідне підкресліть; поясніть вибір слів (не забувайте про евфонічність мовлення – уникайте збігу однакових голосних, приголосних тощо).

Лікарський обхід (думаю, гадаю, мабуть) затримується; Обходу сьогодні (напевне, напевно) не буде; Хворі (безумовно, безперечно) не байдуже чекають лікаря; Від медичної сестри (розумію, знаю) чимало залежить; Уваров (нарешті, урешті) погодився на обстеження.

Завдання 4. виправте порушення принципів побудови речень.

Ефективним елементом лікування є використання рослин, кропиви дводомної, селери пахучої, петрушки звичайної, кореня та листків. Ірина Іванівна – вона відомий морфолог, висококваліфікований педагог, талановитий організатор навчально-методичної роботи. Володимира Степановича представили в якості нового завідувача кафедри. Слухачі курсів уже зібралися в аудиторії і лектор починає свій виступ. Завершивши написання дисертації, почуття щастя охоплює мене. У відділенні незадовільно проводились роботи по підготовці техніки.

Завдання 5. Визначте тип складнопідрядного речення.

1. Лікар, який не вміє щиро брехати, вибрав не ту професію (*Джордж Бернард Шоу*).
2. Найгірше в ліках те, що будь-які з них вимагають вживання інших (*Елберт Хаббарт*).
3. Ніщо так не шкодить здоров'ю, як постійна зміна ліків (*Сенека Луцій Анней*).
4. Якщо сон полегшує страждання, значить хвороба не смертельна (*Гіппократ*).
5. Той, хто хоче бути здоровим, частково уже видужує (*Джованні Боккаччо*).

Завдання 6. Відредагуйте подані речення.

1. Хворому поставили невірний діагноз, це викликало у нього подавлений настрій.
2. Ознаки цього захворювання – головна біль, відчуття горячі, легке недомагання.
3. При гострому коліті пацієнтці була надана сама необхідна допомога.
4. Хворих часто турбує ізжога через 2-3 години після їди, сильна тошнота та блювота.
5. При неналежному догляді за жирною шкірою можуть з'явитися розчіси на шкірі та її шелушіння.

Завдання 7. Поставте, де потрібно, розділові знаки. Поясніть їх уживання між однорідними членами речення.

Здоров'я це стан фізичного психічного і соціального благополуччя високої працездатності та соціальної активності людини. Здоровою вважається та людина у якої на

вплив різноманітних подразників у організмі виникають відповідні реакції що за характером і силою часом і тривалістю властиві більшості людей її віку і статі. Розрізняють фізичне психічне і духовне здоров'я а також кількісні і якісні його показники.

Завдання 8. Визначте, у яких реченнях прямий порядок слів, у яких – зворотній.

1. За Мостилице лине луна. 2. Степовий орел знявся в піднебесся . 3. Пішов смерком я за село. 4. Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє... 5. Творити хочу я. 6. Парубок був розвідником. 7. Три тополі в орнім полі посадили школярі. 8. Чорна хмара наступає, дрібен дощик накрапає. 9. Дикою і неспокійною ніч обізвалася мовою. 10. Уперед біг невеличкий хлопчик літ восьми. 11. Жайворон віддзвонює вгорі так переливно, солодко і тонко. 12. Вранці-рано на калині пташка щебетала. 13. По залізо для кузні їхали кіньми.

Завдання 9. Випишіть з підручника анатомії 5 речень з відокремленими обставинами й 5 речень з відокремленими означеннями.

Завдання 10. Опрацюйте фаховий текст.

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1. У якому реченні неправильно поставлено розділові знаки при однорідних членах речення?

- а) Злим людям не заздри, не бажай їх товариства.
- б) Хоч у лісі, хоч у полі шукатиму долі.
- в) Любов не має ні кінця, ні краю.
- г) Благородні олені оселяються як у гірських лісових масивах, так і в хвойних рівнинних лісах.

2. Знайдіть речення, в якому наявна прикладка.

- а) Життя – не прогулянка, не забава, а важка праця.
- б) Підростає людина, вимовляє перше чарівне слово «мама», робить перші кроки в житті.
- в) Ми – народ! Шлях наш повен дерзаннями.
- г) Між тернищами густими пасма кіс перебирала Мавка – лісу господиня і русалчина сестра.

3. У якому реченні не ставиться тире?

- а) Плід людини її милосердя.
- б) Я не кобзар і не співець.
- в) Сиротою жити сльози лити.
- г) А книги то святе причастя.

4. У якому реченні правильно поставлено розділові знаки?

- а) Вік прожити, не ниву пройти гомінливу.
- б) Ластівка повертається до свого гнізда, людина – додому.
- в) З другої хати доносилися сумна журлива пісня.
- г) Київський князь Володимир заклав фортеці на річках: Десні, Острі, Сулі, Стугні.

5. Перед виділеним сполучником треба ставити кому:

- а) Ще ні світ *ні* зоря а вже ходить гомін від двору до двору.
- б) То буде переміна *або* злам.
- в) Розмовляли мало ми *однак* прощались боляче.
- г) Умитий місяць-молодик займеться жовтнем *а* чи квітнем.

6. Перед однорідними членами треба поставити двокрапку:

- а) На жаль, не всім відомі байки Бориса Грінченка «Чабан та Вівці», «Учений Ведмідь».
- б) А ще було зготовлено руками пані радникової крученики волинські, січеники полтавські, курчата в сметані.
- в) Колись над центром височіли церкви Успенська, Спаська, Миколаївська.
- г) Вона не знала ні кіно, ні концертів, ні театру, ні опери жодних видовищ.

7. Поширене означення не треба відокремлювати:

- а) Виводить лісова стежинка до верб заснулих край села.
- б) Стоять налиті сонцем дні.
- в) Отак завжди чогось чекаю закоханий в красу життя.
- г) Лінивого дорога колюча немов устелена терням.

8. Правильно поставлені розділові знаки у реченні:

- а) Біля ставу тремтить поріділе золото верб а між ними дівочими стрічками ворухиться просинь, і по ній снується легеньке осінне павутиння.
- б) Біля ставу тремтить поріділе золото верб, а між ними, дівочими стрічками ворухиться просинь, і по ній снується легеньке осінне павутиння.
- в) Біля ставу тремтить поріділе золото верб, а між ними дівочими стрічками ворухиться просинь, і по ній снується легеньке осінне павутиння.
- г) Біля ставу тремтить поріділе золото верб, а між ними дівочими стрічками ворухиться просинь, і по ній снується легеньке, осінне павутиння.

9. Між частинами складносурядного речення не треба ставити кому:

- а) Чи вдарить смерть у серце співом чи упаду в безодню я?
- б) Тікає ніч у нетрі таємничі і торжествує вранішня зоря.
- в) За тополями сонце встає і зозуля кує правічна.
- г) Маленька наша планета а підлість не має міри.

10. Між частинами безсполучникового складного речення треба поставити двокрапку.

- а) Не бійтесь заглядати в словники це пишний яр, а не сумне провалля.
- б) Листя обліта услід за вітром навесні зашелестить нове.
- в) Прийде вечір вже ранка жду.
- г) Мало прожити життя треба життя зрозуміти.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Бабій І.М., Синтаксис сучасної української мови : самостійна та індивідуальна робота. Словосполучення. Просте речення. Просте ускладнене речення : навчальний посібник / І.М. Бабій, Н.О. Свистун. – Тернопіль : Навчальна книга, 2014. – 192 с.
2. Мойсієнко А. К., Арібджанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2013. 238 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.

2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>

3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 4: Написання слів-термінів з м'яким знаком.

Мета: Повторити правила написання власне українських та запозичених слів-медичних термінів з м'яким знаком.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. М'який знак після д, т, з, с, ц, дз, л, н у кінці складу чи слова.
2. М'який знак перед О після м'яких приголосних.
3. М'який знак після м'якого Л перед наступним м'яким приголосним.

Зміст теми

М'який знак у власне українських та в запозичених словах

Теоретичний блок

Приголосні бувають тверді і м'які, але не у всіх позиціях.

1. Приголосний Й завжди м'який.

2. Зубні приголосні д, т, н, з, с, ц, л: *мідь, тінь, мазь, військо, путь, біль.* А також в родовому множині деяких іменників: *сердець, пісень, робітниць, бажань, старань, діагностувань, кілець, місць.*

3. Губні, передньопіднебінні, задньоротові у кінці слова і перед наступним приголосним завжди тверді: *голуб, любов, ріжте, кинеш, відправте.*

4. Приголосний Р буває м'яким і твердим: *зоря, гора, град, ряд, шкура, буря, рука, трюк, горох, трюх.*

5. М'який знак пишемо у кінці слова і перед наступним приголосним після Д, Т, З, С, Ц, Л, Н.

а) у кінці слова: *мідь, сіль, скрізь, вітерець, жаль, даль, їдь, кинь.*

б) у середині слова м'який знак пишемо лише перед твердими нешиплячими: *ненька, призьба, просьба, боротьба, косьба, козацький.*

в) після Л у середині слова: *гуцульський, учительський, їдальня, спільник, стільник, пальці, ковальський.* Але: *голка — голці, галка — галчення, балка — балці, рибалка — рибалці, рибалчин.*

6. Завжди пишемо „ь” у суфіксах -еньк-, -оньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -ськ-, -зьк-, -цьк-: *тоненький, малюсінький, малесенький, паризький.*

7. „Ь” знак перед О: *дъоготь, тьохкати, дзьоб, трюх, сьомий, сьогодні, у нього, вольовий, тіньовий.*

8. У суфіксах -зьк-, -зькість, -ськість, -зько, -сько, -зькому, -зьки, -ськи, -цьки: *близький, близькість, людськість, військо, по-німецьки.*

Запам'ятати: *баский боязкий в'язкий*
дерзкий різкий жаский
ковзкий, плаский порський
боязкість в'язкість баско
різкий різко — де -зк-, -ск- не є суфіксами.

9. У дієсловах наказового способу: *кинь, сядь, стань, сидіть, кричіть, купіть.*

Не пишемо м'який знак:

1. Після Р: *перевір, перевірте, лікар, кобзар, буря — бур, мускулатур, скульптур, карикатур.* Виняток: *Максим Горький.*

2. Після Н перед шиплячими та перед суфіксом -ськ-: *інженер, кінчик, інший, менший, тонший, волинський, уманський, рязанський.*

Але: *бриньчати, бренькати, наяньчити, Маньчжурія, женьшень, неньчин — бо ненька, доньчин — бо донька.*

3. Не пишемо „Б” після приголосних, крім „Л”, перед м'якими приголосними: *пізній, радість, колодязні, кінцівка, користю, радість, танцювати, світ, пісня. АЛЕ: рибальський, учительський.*

4. Не пишемо „Б” після шиплячих: *ходиш, смієшся, ріжеш, розріж, заповоч, ніч, комиш, котися.*

5. Не пишемо м'який знак у деяких запозичених словах та українських вигуках:

<i>палац</i>	<i>шприц</i>	<i>бац</i>
<i>паяц</i>	<i>Суец</i>	<i>буц</i>
<i>квариц</i>	<i>клац</i>	

5. Не пишемо „Б” між подвоєними приголосними: *міддю, тінню, ляний.*

Запозичені загальні назви і прізвища:

1. М'який знак пишемо при роздільній вимові після Д, Т, З, С, Л, Н:

адьє, конференсьє. Ательє, мільярд, мільйон, віньєтка. Бульйон, лосьйон, каньйон, Кордильєри, Севілья, Лавуазьє, Мольєр, Ньютон, Віньї, Готьє, Ананьєв, Третьяков, Дьяконов, Реньє. А також: фільм, альбатрос, автомобіль. АЛЕ: бал, метал, арсенал, рулон

Питання для самоконтролю

1. М'який знак у дієсловах наказового способу та у дієслівних формах 3-ї особи однини та множини дійсного способу;
2. М'який знак у запозичених словах після д, т, з, с, л, н.
3. Відсутність м'якого знака після губних та після р.
4. Відсутність м'якого знака після н перед шиплячими та перед суфіксом -ськ-.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
<p>Вивчити:</p> <p>1. М'який знак у власне українських словах.</p> <p>2. М'який знак у словах іншомовного походження.</p>	<p>Записати власне українські слова з м'яким знаком.</p> <p>Записати іншомовні слова з м'яким знаком.</p>

II. Практичні завдання , які виконуватимуться на занятті.

Завдання 1. Поставте іменники у формі родового відмінка множини. Обґрунтуйте вживання м'якого знака.

Суцвіття, сонце, пригасання, сповідання, щастя, птиця, фортеця, господиня, таємниця, вулиця, пшениця, молодиця, застереження, звільнення, столиця, паляниця, вишня, полуниця, кузня, будівля, питання, казання, моління,

Завдання 2. Перепишіть слова, на місці крапок поставте, де потрібно, знак м'якшення. Позначте в словах орфограму на позначення сполучення літер *-ться, -шся* у дієсловах.

Шкребет..ся, являєш..ся, зживеш..ся, гасит..ся, ллет..ся, роблять..ся, народжують..ся, дивит..ся, перечіпаєт..ся, знімають..ся, пишаєш..ся, зливаєт..ся, боїш..ся, спускаєт..ся, ідеш.., побачиш..ся, красш..ся, піднімет..ся, сміют..ся, навчаєш..ся, посієт..ся, зазернит..ся, сріблит..ся.

Завдання 3. Поясніть вживання м'якого знака в іменах та прізвищах видатних українців. Що вам відомо про цих людей?

Павло Чубинський, Стефан Яворський, Дмитро Яворницький, Василь Сухомлинський, Богдан Хмельницький, Павло Скоропадський, Максим Рильський, князь Ігор, Іван Нечуй-Левицький, Михайло Коцюбинський, Данило Галицький, Агатангел Кримський, Олександр Олесь, княгиня Ольга, Михайло Грушевський, Василь Симоненко.

Завдання 4. За допомогою суфікса -ськ-(ий) утворіть від іменників прикметники і поясніть їх правопис.

Черкаси, Лохвиця, Полтава, Рівне, Севастополь, Тернопіль, Одеса, Умань, Ірпінь, Київ, Світязь, Ніжин, Ужгород, Донецьк, Дніпропетровськ, Луганськ, Хмельницьк, Луцьк, Кіровоград, Гданськ, Чикаго, Грузія, Індія, Молдова, Алжир, Токіо, Італія, Шотландія, Перу, Непал, Корея, Марокко, Цюрих, Гамбург, Мюнхен, Париж.

Завдання 5. Перепишіть слова, вставляючи, де необхідно, знак м'якшення.

Носил..ник, здаєт..ся, камін..ня, брен..кіт, ковал..с..кий, близ..кий, їздит.., кін..цівка, л..он, швец.., молод.., ковз..кий, нян..чити, розмал..овка, сортувал..ник, зган..бити, одес..кий, уман..с..кий, трипіл..с..кий, пил..ніст.., жаліс..т.., журнал..чик, козац..кий, тон..ший, Хар..ків, радіс..т.., сторін..ці, шіст..десят, біл..шіс..т.., тітон..чин, повіс..тю, лял..чин, жит..тя, Михал..чук, вуз..кий, у скрин..ці, камін..чик, Кавказ..кий, вишен.., сер..йозний, україн..ський, гол..ці, нян..чин, гір..кий, Гор..кий, громадян..ство, першіст.., кул..туризм, ретел..ніст.., гал..мо, освітян..с..кий, потурбуют..ся, участ.., кін..ця, єднос..ті, пил..но, ход..ба, лікт..овий, річ.., тон..ше, Омел..чук, марафонец.., фехтувал..ник, чверт..фінал, початківец.., дев'ят..сот, відстан.. .

Завдання 6. Запишіть слова у дві колонки: 1) зі знаком м'якшення; 2) без м'якого знака.

Накопичувал..ний, якнаймен..ший, авал.., розподіл..ний, кредитор.., зобов'язан..ня, аудитор.., об'єднувал..ний, діял..ніст.., вагон..чик, Ян..ченко, спіл..ний, контрол.., жін..ці, аудиторс..кий, жмен..ці, економіч..ний, екс-постачал..ник, оболон.., нен..чин, сніжин..ці, дз..об, секретар.., змен..шений, звідкіляс.., жен..шен.., приз..ба, промін..чик, збіговис..ко, читал..ня, вітерець.., камін..чик, з..їзд, ін..ший, українс..кий, найбіл..ший, зміст.., мит.., рибал..ці, дніпровс..кий, низ..ко.

Завдання 7. Запишіть, знявши риску.

Фел/дшер, алкоголь/.., непрохідніст/.., хребец/.., ал/фа-промені, лікарс/кий, жовч/нокам'яний, дол/тонізм, недокрів/я, туберкул/оз, пал/ці, вагітніст/.., спадковіст/.., біл/.., шприц/.., консул/тація, ліж/ковий, нежит/.., кашел/.., слаб/кіст/.., загал/неклінічний, внутрішн/ошкірна, артеріал/ний, дихал/ний, жен/шен/... .

Завдання 8. Перепишіть речення, поставивши, де потрібно, знак м'якшення. Поясніть його вживання.

1. Найбіл...ше ус.ого славит...ся поміж люд...ми той народ, у якого його мова широко розвинута і збагачена творами всякого пис...мен...ства (Панас Мирний). 2. Відомо було досі, що україн...с...ка мова своєю доброзвучністю (милозвучніс...тю) займає одно з перших міс...ц... між усіма європейс.кими мовами (В. Самійленко). 3. Навіт... квітка квітує для того, щоб залишити після себе насін...ня, щоб знову відтворити свій квіт у майбутньому (О. Гончар). 4. Гіпотези про найдавніші, дописемні періоди існуван...ня україн...с...кої мови особливо активізуют...ся у зв'язку з тим, що на території сучасної України визначають... прабат...ківщину індоевропейців, виявляють... шляхи їхн..ого розселен...ня (С. Єрмоленко).

Завдання 9. Перепишіть прислів'я, вставте, де треба, м'який знак. Поясніть правила вживання.

1. Не плюй в криницю, знадоби..ся води напит..ся. 2. Бат..ком-магір..ю не хвалис..., а хвалис.. чес..тю. 3. З ким поведеш..ся, від того й набереш..ся. 4. Шануй бат..ка й нен..ку, буде тобі скріз.. гладен..ко. 5. Хто біл..ше читає, той біл..ше знає. 6. Біл..ше діла – мен..ше слів. 7. Молодець.. проти овец.., а проти баран..ця і сам як вів..ця. 8. Янгол..с..кий голосок – та чортова думка. 9. Козац..кому роду нема переводу. 10. Їж.. борщ.. з грибами і тримай язик за зубами.

Завдання 10. Поясніть, чому не пишеться м'який знак після виділених літер.

Бояз^кий, бажан^ння, добріс^ть, воротар^р, кін^ччик, відваж^те, насип^тте, тюр^мою, Хар^ків, тон^нший, св^ято, рибал^дчин, у тарі^дці, гал^дчення, маляр^я, пан^цщина, віддяч^тити.

Тестові завдання для самоконтролю

1. Знайдіть рядок, в якому трапляються порушення орфографічних норм:
 - а) олівець, шприц, тонший, уманський, женьшень, чотирма;

- б) бринчати, кузня, нянчин, на гілці, на черешенці, Гурев, вознісся;
 в) у скриньці, Уманщина, секретар, врїжте, лікар, Дьяков;
 г) конференсьє, альбінос, Маньчжурія, Ньютон, миш'як, Рейк'явік;
 д) ін'єкція, перед'ювілейний, дит'ясла, пів'ядра, Рїшельє, рельєф.
2. Знайдіть рядок, в якому усі слова записані правильно:
- а) викиньте, близький, різкий, вчителчин, на бруньці, кузня;
 б) тоньший, сьогодні, близькість, цілісність, Зорька, панщина;
 в) людський, цвях, Афанасьєв, кінці, сільський, Сибірь;
 г) кров, п'ятсот, вибачте, Ульянов, кварц, Марусьчин;
 д) камінчик, на вишенці, кров, степ, Харків, сіль.
3. . Зазначте, у яких випадках пишеться ь:
- а) після н перед ж, ч, ш, щ;
 б) після м'яких д, т, з, с, дз, ц, л, н у кінці слова і складу;
 в) після н перед суфіксом -ськ-;
 г) у буквосполученнях -льц-, -льч-, -ньц-, -ньч-, -сьц-, -сьч-, якщо вони походять від -льк-, -ньк-, -ськ-.
4. Укажіть, у яких двох рядках усі слова пишуться з ь:
- а) витяз..., багат...ма, літ...ні, джерел...це, гедз...;
 б) брен...кіт, різ...бяр, брун...ка, борот...ба, пис.мо;
 в) буз...ки, хвац...кий, тіл...це, чудотворец..., посол...ський;
 г) прияз...н..., тес.ляр, радіст..., сім...сот, вчител...ка.
5. Оберіть два рядки, у яких усі слова пишуться з ь:
- а) л...онар, т...опнути, с.орбати, д...огтярня, ц...омкати;
 б) сл...озинка, л...ох, завтрашн...ому, чотир...ох, сіт...овий;
 в) мал...ований, с...омга, дз...об, з...омка, бад...орий;
 г) втр...ох, с.огосвітній, л...одяник, сер...ознішати, т...охкати.
6. Знайдіть рядок, в якому усі слова записано правильно:
- а) кров, шістсот, узбіч, Омелян, кварц, Вальчин, Марусчин;
 б) пронісся, близький, різкий, рибалчин, на бруньці, лазня, підносься;
 в) Харьків, Донченко, людськість, Касян, Горький, різба;
 г) Карпюк, кузня, Дем'янов, кінці, стільці, волинський;
 д) врїжте, вибачте, чотирьма, панцир, сидиш, дивиться.
7. Знайдіть рядок, в якому усі слова записані правильно:
- а) винісся, Улянов, дерзкий, рибалчин, на бруньці, лазня;
 б) міхур, Донченко, близькість, Омелян, Горький, бринчати;
 в) морський, кузня, Демьянов, кінці, стільці, волинський;
 г) голуб, вісімсот, розносься, Тетяна, кварц, Наталчин;
 д) порт'єра, мадьяр, ніч, смієшся, сядьте, їжте.
8. Оберіть два рядки, у яких усі слова пишуться з ь:
- а) поділ...с...кий, домен...щик, черешен...ці, гіл...ці, ковз...кий;
 б) грил...яж, ін...жир, зачіс...ці, Натал...чин, близ...ко;
 в) різ...бяр, брен...кати, пісен...ка, т...мяний, л...няний;
 г) гост...овий, трин...кати, брин...чати, т...мяний, Луц...к.
9. Укажіть два рядки, у яких усі слова пишуться без ь:
- а) двокол...ці, різ...ність, пун...шевий, рогачил...но, свят...ці;
 б) тон...ший, в тан...ці, Мирон...чук, бас...кий, весел...ці;
 в) япон...с...кий, лан...цюжок, пужал...це, бджіл...ці, Хар...ків;
 г) л...ле, з...омка, с.огодення, дев'ят...сот, камін...чик.
10. Зазначте, у яких двох рядках у всіх словах пишеться ь після н:
- а) батен...ко, ріднесен...кий, уман...ський, сиротин...ці, татун...цьо;
 б) нен...чин, дружен...ка, брин...чати, в жмен...ці, на яблун...ці;
 в) япон...ський, тон...ший, матій...чин, зірон...ці, янесен...кий;
 г) Ман...ці, всен...кий, господин...ці, ст...марити, Пріс...чин;

д) ган...чир'я, дон...чак, жен...шеневий, лін...куватий, мен...шість.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
2. Тетарчук І.В. Українська мова за професійним спрямуванням : [навчальний посібник для підготовки до іспитів] / І.В. Тетарчук, Т.С. Дяків. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 186 с.
3. Шутак Л.Б. Культура професійного спілкування: контрольні вправи і тестові завдання : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації] / Л.Б. Шутак, А.В. Ткач, Г.В. Навчук. Чернівці: Видавництво БДМУ, 2012. 182 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 5: Типові помилки слововживання у мовленні лікарів. Апостроф в українській мові.

Мета: Повторити правила написання власне українських та запозичених слів - медичних термінів з апострофом.

Основні поняття: апостроф, правопис власне українських слів, правопис запозичених слів.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Апостроф у словах власне українських та запозичених.
2. Типові помилки слововживання у мовленні лікарів.

Зміст теми

1. Апостроф в українській мові пишемо після Б, П, В, М, Ф, Р перед Я, Ю, Є, Ї, якщо приголосні вимовляються твердо, а йотовані позначають два звуки: *п'ять, дев'ять, в'ються, в'язати, б'ється, кав'ярня, знічев'я, міжгір'я, підгір'я, Подніпров'я, сузір'я, поголів'я, круп'яний, крем'яний, В'ячеслав.*

АЛЕ: *Апостроф не ставимо, якщо перед губною є приголосний, крім Р: мавпячий, різдвяний, рутвяний, святковий, духмяний, медвяний, бруквяний, потьмяніти, різьбярство, Святослав* (але Р: Черв'як, арф'яр, верф'яний, верф'ю)

2. Апостроф після префіксів, що закінчуються на приголосний, якщо корінь починається з йотованого в українських та в запозичених словах: *від'їжджати, під'їзд, під'язиковий, роз'ятрити, під'юджувати, без'якірний, без'ядерний, з'їхати, з'їжджати, роз'єднати, роз'юшити; ін'єкція, кон'юнктива, ад'ютант, суб'єкт.*

3. У словах з частинкою пів-, якщо приєднане слово починається з йотованого: *пів'ящика, пів'язика, пів'юрти, пів'ягоди.* (АЛЕ: *півкласу, півкниги, півогірка, півзошита, пів-Європи, пів-Японії, пів-Ямалу.*)

4. У слові напів'ява.

5. У складних та складноскорочених словах, якщо перша частина закінчується на приголосний, а друга починається з йотованого: *двох'ярусний, Мін'юст, дит'ясла, пан'європейський,*

6. В імені та похідних словах: *Лук'ян, Лук'яненко, Лук'янчук, Лук'янівка.*

7. У запозичених словах апостроф ставиться за роздільної вимови після Б, П, В, М, Ф, Р, Г, К, Х, Ж, Ч, Ш перед Я, Ю, Є, Ї: *Х'юстон, Рейк'явік, миш'як, комп'ютер, бар'єр, кар'єра, інтерв'ю, Руж'є, Орок'єта.*

8. В прізвищах, що походять з російської мови, якщо корінь в українській мові пишемо з апострофом: *М'ясковський (м'ясо), М'ятлев, В'яземський, Рум'янцев.*

9. Не пишемо слова з апострофом, якщо відсутня роздільна вимова: *рюкзак, тюре, бюро, пюпітр, буряк, затямити, бязь.*

Питання для самоконтролю

1. Правопис апострофа у власне українських словах.
2. Правопис апострофа в іншомовних словах.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
Вивчити: 1. Апостроф у власне українських словах 2. Апостроф в іншомовних словах.	Записати власне українські слова з апострофом. Записати іншомовні слова з апострофом.

II. Практичні завдання, які виконуватимуться.

Завдання 1. Перепишіть слова, вставляючи, де треба, апостроф, поясніть написання.

Св.ятослав, напів.яскравий, двох.ярусний, сер.йозний, комп.ютер, Григор.єв, ін.екція, Х.юстон, пів.ящика, б.юджет, б.юрократичний, об.єкт, дит.ясла, Лук.янівка, подвір.я, бур.ячиння, цв.ях, без.ядерний, м.який, в.юнитися, торф.яник, св.ятковий, брукв.яний, тьм.яно, гар.яче, від.їхати, під.йом, пів.ясена, роз.яснення, Руж.є, Мар.ін, Монтеск.є, від.ємний, міжгір.я, пор.ядок, любов.ю, м.ята, з.економити, р.юкзак, б.язь, медв.яний, роз.ятрений, розіб.єш, Б.юкєнен, Ш.єр, Г.ята, арф.ярка, напів.ява, здоров.я, мад.яр.

Завдання 2. Спишіть, поставивши потрібні розділові знаки, підкресліть слова з апострофом, поясніть його вживання. Витлумачте зміст прислів'їв та приказок.

1. Ранні пташки росу п'ють а пізні слізки ллють. 2. Пташка красна своїм пір'ям а людина своїм знанням. 3. Нащо й клад коли в сім'ї лад. 4. Доброму добра й пам'ять. 5. Скільки вб'єш стільки й в'їдеш. 6. Добре ім'я найкраще багатство. 7. Таке говорить що й собака з маслом не з'їсть. 8. Пам'ятаю як нині що торік десятий понеділок був у п'ятницю. 9. Музика без'язика а людей збирає.

Завдання 3. Складіть 10 словосполучень зі словами з апострофом.

Завдання 4. Запишіть слова у дві колонки: 1) з апострофом; 2) без апострофа.

Св..ято, над..яр..я, торф..яний, моркв..яний, медв..яний, реп..ях, арф..яр, з..економити, сер..йозний, від..їзд, п..ятсот, Солов..йов, з..ясовано, бур..ян, без..язикий, цв..ях, духм..яний, черв..як, Лук..ян, Себаст..ян, роз..їзд, пір..я, б..язь, Р..єпін, В..ячеслав, дит..ясла, пів..яблука, зв..язок, верб..я, мавп..ячий, полум..я, з..ятрений, під..яр..я, за озер..я, Григор..єв, Багр..яний, об..їсти.

Завдання 5. Перепишіть слова іншомовного походження, вставляючи, де треба апостроф, поясніть написання.

Інтерв..ю, порт..єра, фокстер..єр, він..єтка, Віл..ям, Н..ютон, інтер..єр, ін..єкція, кар..єра, кон..юнктивіт, кур..йоз, кур..єр, п..юре, б..юлетень, прем..єра, п..єдестал, бар..єр, комп..ютер, ад..ютант, миш..як, пан..європейський, кол..є, п..єса, ател..є, вар..єте, Н..ю-Йорк, Рив..єра, В..єтнам, Рейк..явік, П..єр, ал..янс, ф..юзеляж, ф..ючерсний, г..юрза, к..янті, Руж..є, О..Кейсі, Жанна д..Арк.

Завдання 6. Поясніть уживання м'якого знака в іменах та прізвищах видатних українців. Що вам відомо про цих людей?

Павло Чубинський, Стефан Яворський, Дмитро Яворницький, Василь Сухомлинський, Богдан Хмельницький, Павло Скоропадський, Максим Рильський, князь Ігор, Іван Нечуй-Левицький, Михайло Коцюбинський, Данило Галицький, Агатангел Кримський, Олександр Олесь, княгиня Ольга, Михайло Грушевський, Василь Симоненко.

Завдання 7. За допомогою суфікса -ськ-(ий) утворіть від іменників прикметники і поясніть їх правопис.

Черкаси, Лохвиця, Полтава, Рівне, Севастополь, Тернопіль, Одеса, Умань, Ірпінь, Київ, Світязь, Ніжин, Ужгород, Донецьк, Дніпропетровськ, Луганськ, Хмельницьк, Луцьк, Кіровоград, Гданськ, Чикаго, Грузія, Індія, Молдова, Алжир, Токіо, Італія, Шотландія, Перу, Непал, Корея, Марокко, Цюрих, Гамбург, Мюнхен, Париж.

Завдання 8. Перепишіть слова, вставляючи, де необхідно, знак м'якшення.

Носил...ник, здаєт...ся, камін...ня, брен...кіт, ковал...с...кий, близ...кий, їздит..., кін...цівка, л...он, швец..., молод..., ковз...кий, нян...чити, розмал...овка, сортувал...ник, зган...бити, одес...кий, уман...с...кий, трипіл...с...кий, пил...ніст..., жаліс...т..., журнал...чик, козац...кий, тон...ший, Хар...ків, радіс...т..., сторін...ці, шіст...десят, біл...шіс...т..., тітон...чин, повіс...тю, лял...чин, жит...тя, Михал...чук, вуз...кий, у скрин...ці, камін...чик, Кавказ...кий, вишен..., сер...йозний, україн...ський, гол...ці, нян...чин, гір...кий, Гор...кий, громадян...ство, першіст..., кул...туризм, ретел...ніст..., гал...мо, освітян...с...кий, потурбуют...ся, участ..., кін...ця, єднос...ті, пил...но, ход...ба, лікт...овий, річ..., тон...ше, Омел...чук, марафонец..., фехтувал...ник, чверт...фінал, початківец..., дев'ят...сот, відстан... .

Завдання 9. Запишіть слова у дві колонки: 1) зі знаком м'якшення; 2) без м'якого знака.

Накопичувальний, якнаймен...ший, авал..., розподіл...ний, кредитор..., зобов'язан...ня, аудитор..., об'єднувал...ний, діял...ніст..., вагон...чик, Ян...ченко, спіл...ний, контрол..., жін...ці, аудиторс...кий, жмен...ці, економіч...ний, екс-постачал...ник, оболон..., нен...чин, сніжин...ці, дз...об, секретар..., змен...шений, лар...ки, звідкіляс..., жен...шен..., приз...ба, промін...чик, збіговис...ко, читал...ня, вітерець..., камін...чик, з...їзд, ін...ший, українс...кий, найбіл...ший, зміст..., мит..., рибал...ці, дніпровс...кий, низ...ко.

Завдання 10. Запишіть, знявши ризик.

Фел/дшер, алкоголь/..., непрохідніст/..., хребец/..., ал/фа-промені, лікарс/кий, жовч/нокам'яний, дол/тонізм, недокрів'я, туберкул/оз, пал/ці, вагітніст/..., спадковіст/..., біл/..., шприц/..., консул/тація, ліж/ковий, нежит/..., кашел/..., слаб/кіст/..., загал/неклінічний, внутрішн/ошкірна, артеріал/ний, дихал/ний, жен/шен/... .

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1. Апостроф вживається:

- А. У незапозичених словах завжди після б,п,в,ф,м, р перед я,ю,є,ї.
- Б. Після б,п,в,м,ф перед ЙО.
- В. У запозичених словах після б,п,в,м,ф,р,г,к,х,ж,ч,ш перед я,ю,є,ї.
- Г. Після префіксів, що закінчуються на приголосний, перед я,ю,є,ї,йо.

2. Вкажіть рядок, де всі слова з апострофом записані правильно:

- А. Авен'ю, ін'екція, кон'юнктива, Рив'єра;
- Б. Монтеск'є, дит'ясла, пів'ящика, крем'яний;
- В. Шансон'є, прес-пап'є, ад'ютант, р'юкзак;
- Г. Компан'йон, В'ячеслав, Лук'яненко, кропив'янка.

3. У якому рядку в словах допущені помилки при написанні слів з апострофом:

- А. Кон'югація, роз'ятрений, без'ядерний, торф'яний;
- Б. Необ'їжджений, пор'ядок, Лук'янчук, курйозний
- Г. Фортеп'яно, варшав'янка, солов'їний, над'яр'я. ;
- В. Полум'яніти, Амудар'я, запам'ятати, крем'яний;

4. Апостроф не ставиться, якщо перед губною є приголосний (крім Р):

- А. Мавп'ячий, різдв'яний, медв'яний, тьм'яний;
- Б. Моркв'яний, присв'ята, брукв'яний, круп'яний;
- В. Сурм'яний, торф'яний, зобов'язаний, сап'янці;
- Г. Між'ярусний, під'йомний, інтерв'ю, кур'йоз.

5. Знайдіть варіант, у якому всі слова написані правильно:

- а) черв'як, медвяний, рутв'яний;
- б) подзв'якувати, зв'язковий, медвяний;
- в) бур'ян, в'юн, хлоп'я.

6. Знайдіть варіант, у якому всі слова написані правильно:

- а) мавп'ячий, надвечір'я, роз'єднати;
- б) різьбяр, Лук'яненко, матір'ю;
- в) духмяний, невід'ємний, відв'язати.

7. Апостроф ставиться у запозичених словах після:

- А. Д, Т, З, С, Ц, Ж, Ч, Ш, Р;
- Б. Б, П, В, М, Ф, Р, Г, К, Х, Ж, Ш, Ч;
- В. Д, Т, З, С, Ц, Л, Н;
- Г. К, П, Т, Ф, Х.

8. З апострофом пишемо групу слів:

- А. Пів'ящика, пів'язика, пів'юрти, пів'ядра;
- Б. Пів/Європи, пів/Японії, пів/Єгипту, пів/Ямалу;
- В. Пів/класу, пів/зошита, пів/огірка, пів/групи;
- Г. Напів/зів'ялий, напів/освітлений, напів/людина, напів/сон.

9. Апостроф після Р пишемо:

- А. На початку складу;
Б.В кінці складу;
В. В кінці складу перед Я,Ю,Є,Ї.

10. Знайдіть рядок, в якому трапляються порушення орфографічних норм:

- а) олівець, шприц, тонший, уманський, женьшень, чотирма;
б) бринчати, кузьня, нянчин, на гілці, на черешенці, Гурев, вознісся;
в) у скриньці, Уманщина, секретар, вріжте, лікар, Дьяков;
г) конференсьє, альбінос, Маньчжурія, Ньютон, миш'як, Рейк'явік;
д) ін'єкція, перед'ювілейний, дит'ясла, пів'ядра, Рішельє, рельєф.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
2. Тетарчук І.В. Українська мова за професійним спрямуванням : [навчальний посібник для підготовки до іспитів] / І.В. Тетарчук, Т.Є. Дяків. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 186 с.
3. Шутак Л.Б. Культура професійного спілкування: контрольні вправи і тестові завдання : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації] / Л.Б. Шутак, А.В. Ткач, Г.В. Навчук. Чернівці: Видавництво БДМУ, 2012. 182 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 6: Особливості використання самостійних та службових частин мови в текстах ділових документів.

Мета: Ознайомитися з правилами використання самостійних та службових частин мови в текстах ділових документів.

Основні поняття: іменник, родовий відмінок, II відміна.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Родовий відмінок іменників чоловічого роду II відміни.
2. Переклад медичних текстів.
3. Особливості використання самостійних та службових частин мови в текстах ділових документів.

Зміст теми.

Закінчення іменників чоловічого роду II відміни в родовому відмінку

У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їхнього значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

1) Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а, -я**, коли вони означають:

- назви осіб, власні імена та прізвища: *промовця, учителя; Андрія, Дорошенка*; також персоніфіковані предмети та явища: *Вітра, Мороза* та ін.

- назви тварин і дерев: *ведмедя, вовка*.

- назви предметів: *замка, малюнка, ножа, олівця, портфеля, стола* (й *столу*).

- назви населених пунктів: *Житомира, Києва, Лондона, Луцька, Миргорода, Харкова. АЛЕ: Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо.

- інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності *-ов, -ев (-єв), -ин (-ін)*: *Дінця, Дністра, Остра, Пириятина, Псла*.

- назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяця, процента, тижня* (АЛЕ *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада* (АЛЕ *листопаду* — назва процесу), *понеділка*; назви грошових знаків: *гроша, долара, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*.

- назви машин та їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора*.

- терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, конуса, радіуса, ромба*, тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займенника, іменника, трикутника, чисельника, числівника* тощо, АЛЕ: *виду, роду, синтаксису, складу, способу*.

2) Закінчення **-у, -ю** мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

- речовину, масу, матеріал: *борицу, водню, воску, квасу, кваску, кисню, льоду, меду, сиру, спирту*, АЛЕ: *хліба*.

- збірні поняття: *каравану, каталогу, кодексу, колективу, лісу, оркестру, парку, полку, саду, сушняку, тексту, товару*; сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, горóху, звіробою, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячменю* (АЛЕ *вівса*), а також назви сортів плодових дерев: *ренету, ренклову* та ін.

- назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, танку, даху, заводу, залу, замку, метрополітену, молу, універмагу, шинку*, АЛЕ (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажа, гаража, куреня, млина, хліва*; *-а (-я)* вживається також в іменниках – назвах архітектурних деталей: *карниза, еркера, портика*; обидва закінчення *-а (-я)* та *-у (-ю)* приймають іменники: *мóсту й мостá, паркáну й парканá, плóту й плотá*.

- назви установ, закладів, організацій: *інституту, клубу, комісаріату, комітету, штабу*.

- переважна більшість слів зі значенням місця, простору тощо: *валу, байраку, краю, лиману, луку, майдану, АЛЕ: горба, хутора* тощо, а також зменшені форми на -к: *ліска, майданчика, ставка, ярка*.
- явища природи: *землетрусу, інею, морозу, туману, урагану, холоду*.
- назви почуттів: *болю, гніву, страху*.
- назви процесів, станів, властивостей, ознак, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авралу, бігу, винятку, галасу, грипу, звуку (АЛЕ, як термін, звука), ідеалу, інтересу, сорту, спорту, способу, АЛЕ: ривка, стрибка, стусана*.
- терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *аналізу, синтезу, ферменту*, а також літературознавчі терміни: *альманаху, епосу, жанру, журналу, міфу* тощо.
- назви ігор і танців: *баскетболу, вальсу, волейболу, АЛЕ: гопака, козака*.
- більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водогону, вододілу, водопроводу, живопису, трубопроводу, АЛЕ: електровоза, пароплава*.
- назви річок, озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Бугу, Гангу, Дону, Дунаю, Мічигану, Світязю, Чаду; Кіпру, Криту, Родосу, Пелопоннесу; Алжиру, Афганістану, Казахстану, Єгипту, Іраку, Ельзасу, Кавказу*.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алмаза* (коштовний камінь) - *алмазу* (мінерал), *акта* (документ) - *акту* (дія), *апарата* (прилад) - *апарату* (установа), *блока* (у техніці) - *блоку* (об'єднання держав), *буряка* (одиничне) - *буряку* (збірне), *вала* (деталь машини) - *валу* (насип), *елементу* (абстрактне) - *елемента* (конкретне), *інструмента* (одиничне) - *інструменту* (збірне), *каменя* (одиничне) - *каменю* (збірне), *клина* (предмет) - *клину* (просторове поняття), *пояса* (предмет) - *поясу* (просторове поняття), *рахунка* (документ) - *рахунку* (дія), *терміна* (слово) - *терміну* (строк), *фактору* (чинник) - *фактора* (маклер) і т. ін.

Питання для самоконтролю

3. Написання –а (-я) в іменниках II відміни у родовому відмінку.
4. Написання –у (-ю) в іменниках II відміни у родовому відмінку.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
Вивчити: 3. Іменники чоловічого роду II відміни	Записати слова, щоб показати закінчення у власне українських словах.
4. Іменники чоловічого роду II відміни в іншомовних словах	Записати слова, щоб показати закінчення у словах іншомовного походження.

II. Практичні завдання, які виконуватимуться.

Завдання 1. Подані слова поставте в родовому відмінку однини; поясніть закінчення.

Абсцес, агранулоцитоз, аднексит, акушер-гінеколог, анестезіолог, артрит, атеросклероз, атропін, біль (головний), бронхіт, вітамін, гастрит, грип, діабет, джгут, жест, жир, заворот, зуб, ендокардит, ехінокок, Євстахій (євстахієва труба), інсулін, інфаркт, катар, кашлюк, карбункул (мінерал), катран (акула), катран (рослина), коразол, лімфаденіт, лімфоцит, лімфатик, магній, менінгіт, наркоз, нефрит, опік, опій, панкреатит, перикардит, перикардій, психологізм, психологіст, психоз, психіатр, психрометр, симптом, скальпель,

спирт, шприц, ртуть, ріст, радикуліт, рак (тварина), рак (сузір'я), рак (хвороба), синдром, струп, струс, яд, шлунок, цілитель.

Завдання 2. Запишіть іменники у формі родового відмінка.

Акушер, водень, телефон (апарат), бальзам, ректор, вік, центр, долар, атом, дощ, конус, фініш, плач, тиф, шприц, гіпс, мозок, стравохід, окис, наркоз, опік, балет, бюлетень, вірус, плід, нежить, полин, короїд, спориш, кофеїн, анабіоз, аналітик, флегматик, хінін, токсикоз, розвиток, композитор, хліб, Туман (прізвище), квартет, стілець, барвінок, ренклод,

Завдання 3. Запишіть іменники у формі родового відмінка.

Миргород, карат, час, поверх, шинок, поршень, штаб, карниз, снігопад, поперек, берег, майданчик, аудит, імпульс, отит, нарис, фейлетон, баскетбол, інтерес, світогляд, фашизм, телефон (мережа), шум, поштовх, зародок, зачаток, діатез, ген, застій, отит, ідеал, гіпноз, елемент, дальтонізм, антисептик, алкоголізм, бронхоспазм, нагляд, індикатор, нашатир, рецептор, перетин, розтин, удар, геморої, артрит, голос, анабіоз, біосинтез, варикоз, маразм, пінцет, паразит, укол, експеримент, імунітет, сон, хрип, апендикс, гастрит, ультразвук, засіб, фахівець.

Завдання 4. Поставте іменники, що в називному відмінку, у родовому відмінку, поясніть закінчення.

Інструмент (стоматолог), не вистачає одного (папір), глибина (Байкал), береги (Дунай), вулиці (Рим), історія стародавнього (Рим (державу)), спалахи (гнів), артисти (балет), купили пачку (папір), не боюся (мороз), не було на занятті (Вітер Ілля), ректор (інститут, університет), боятися (дощ), виїхати з (Донбас), не чути (сміх).

Завдання 5. Утворіть форму родового відмінка множини.

Крапля, школа, лікарня, галузь, рояль, шприц, засіб, відповідь, поверхня, суддя, вечерея, засідання, легеня, угіддя, діагональ, степ, фельдшер, акушерка, видання, стаття, весілля, доповідь, ніч, дівчина, ноша, ключ, книгозбірня, відділення, відділ, межа, кішка, область, ділянка.

Завдання 6. Утворіть вищий і найвищий ступені порівняння прикметників. Які з наведених якісних прикметників не мають ступенів порівняння? Обґрунтуйте відповідь.

Хворий, здоровий, холодний, товстий, важкий, досвідчений, освічений, гарний, гуманний, свідомий, головний, гіркий, кислий, тонкий, старий, лисий, симетричний, актуальний, ґрунтовний, авторитетний, популярний, демократичний, поширений, високий, вузький, розповсюджений, токсичний, оптимальний, прекрасний, ясний, дорогий, контрастний, молодий, гнідий, малиновий, чорнявий, молоденький, старезний, ультрафіолетовий, сліпий, мертвий, невиліковний, важкий, дзвінкий, перший, важкий.

Завдання 7. Опрацюйте фаховий текст.

Завдання 8. Поясніть правопис закінчень родового відмінка однини іменників II відміни.

А) міста, плеча, зняряддя, студента, учителя, Володимира, коня, гвинта, Тернополя, Орла, жовтня, долара, Дунаю, вислову, рукопису, пароплава, хокею, стилю, режиму, стетоскопа, психозу, новокаїну, трактора, екзамену, спорту, болю, вогню, іменника, модуля, надлому, інсульту.

Б) прізвища, знання, промовця, ферменту, ультразвука, антибіотика, ножа, Лондона, Іртиша, грама, понеділка, мільйона, Байкалу, побуту, суходолу, тенісу, аналізу, роману, комбайна, токсину, звуку, міражу, гніву, ромба, лиману, клубу, чисельника, звука, суглоба, рубця.

В) обличчя, села, робітника, Франка, язика, ведмедя, малюнка, циститу, шоку, Луцька, Дністра, місяця, процента, мільярда, заробітку, живопису, танцю, тромбу, синтезу, журналу, автомобіля, бігу, мінімуму, страху, туману, атома, краю, інституту, ферменту, фурункула.

Завдання 9. Запишіть іменники у формі родового відмінка.

Гіпноз, елемент, дальтонізм, антисептик, алкоголізм, бронхоспазм, нагляд, індикатор, нашатир, рецептор, перетин, розтин, удар, геморої, артрит, голос, анабіоз, біосинтез, варикоз, маразм, пінцет, паразит, укол, експеримент, імунітет, сон, хрип, апендикс, гастрит,

ультразвук, акушер, водень, телефон, бальзам, ректор, вік, центр, долар, атом, дощ, конус, фініш, плач, тиф, шприц, гіпс, мозок, стравохід, окис, наркоз, опік, балет, бюлетень, вірус, плід, нежить, полин, короїд, спориш, кофеїн, анабіоз, аналітик, флегматик, хінін, токсикоз, розвиток, композитор, хліб, Туман, квартет, стілець, барвінок, ренклод, Миргород, карат, час, поверх, шинок, поршень, штаб, карниз, снігопад, поперек, берег, майданчик, аудит, імпульс, отит, нарис, фейлетон, баскетбол, інтерес, світогляд, фашизм, телефон, шум, поштовх, зародок, зачаток, діатез, ген, вірус, застій, отит, ідеал, засіб, фахівець.

Завдання 10. Поставте іменники, що в називному відмінку, у родовому відмінку, поясніть закінчення.

Не було на занятті (Вітер Ілля), ректор (інститут, університет), боятися (дощ), виїхати з (Донбас), не чути (сміх), інструмент (стоматолог), не вистачає одного (папір), глибина (Байкал), береги (Дунай), вулиці (Рим), історія стародавнього (Рим (держава)), спалахи (гнів), артисти (балет), купили пачку (папір), не боюся (мороз),

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1. Зазначте, у якому рядку допущено помилку при відмінюванні:

- а) цинізму, даху, життєпису, квасу, недоліку;
- б) гарбуза, скутера, спиртометра, сувеніра, юнната;
- в) акомпанементу, вінегрету, ґрунту, імпічменту, платану;
- г) декору, держфонду, ворсу, волейболу, військкомату.

2. Вкажіть рядок, у якому допущено помилку при відмінюванні:

- а) авторефрижератора, ад'ютанта, гаймориту, імунодефіциту, диспансеру;
- б) синдрому, шампуню, яхт-клубу, медальйона, комп'ютера;
- в) Йоганнесбурга, пюпітра, рюкзака, кон'юнктивіта, контр-адмірала;
- г) заморозку, з'їзду, естрагону, іміджу, заповнювача.

3. Оберіть рядок, у якому всі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення –а/-я:

- а) годинник, брат, Ірпінь, синус, центнер;
- б) олівець, товариш, Іртиш, Кривий Ріг, префікс;
- в) ніж, пісняр, Донець, модуль, Уругвай;
- г) звукоприймач, Інтернет-провайдер, вагон-бункер, фільтр, женьшень.

4. Зазначте, у яких двох рядках усі іменники у родовому відмінку однини мають паралельні закінчення –а/-я й –у/-ю:

- а) карниз, сарай, апарат, стид, синтаксис;
- б) листопад, лист, камінь, стіл, центнер;
- в) фактор, Алжир, Вашингтон, Кабул, паркан;
- г) індикатор, детектив, дереворит, диван, гастроном.

5. Оберіть рядок, у якому всі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення –у/-ю:

- а) Байкал, Сибір, вислів, живопліт, теніс;
- б) Дунай, Дністер, Зелений Гай, борщ, чай;
- в) листопад (процес), дизель, синтаксис, березняк, барвінок;
- г) невроз, кисень, варваризм, велюр, важкоатлет.

6. Оберіть два рядки, у яких усі іменники у родовому відмінку однини написані правильно:

- а) апендициту, фронту, депоненту, цементу, норд-весту;
- б) документа, комбінезона, ліфта, віце-президента, торта;
- в) селекціонера, Страсбурга, херувима, щавля, гріха;
- г) потенціалу, фосфату, брифінгу, грильязу, дефолту;

7. Оберіть рядок, у якому допущено помилку:

- а) афериста, торшера, мецената, картопляника, міліметра;
- б) лимону, розчину, муніципалітету, арахісу, сюрреалізму;
- в) рапорту, ярмарку, інсуліну, дальтонізму, водограю;

г) індивіда, гектара, гормона, ганглія, децибела.

8. З'ясуйте, у яких двох рядках усі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення –а/-я:

- а) учитель, яшень, малюнок, Харків, барвінок;
- б) Вітер (прізвище), Кабул (місто), Кабул (річка), відмінок;
- в) гараж, карниз, майданчик, гіпоталамус, хутір, стрибок;
- г) лімфоцит, дальтонік, символ, дукат, нікотин.

9. Вкажіть, у яких двох рядках подано правильні форми родового відмінка:

- а) Сімферополя, видавця, здобутку, етносу, явору;
- б) компромісу, відблиску, вісника, апокрифа, бур'яну;
- в) клапана, арбітража, горба, всесвіту, вантажу;
- г) воєнкара, катета, займенника, рефлексу, менінгіту.

10. З'ясуйте, у якому рядку всі іменники у родовому відмінку однини мають паралельні закінчення –а/-я й –у/-ю:

- а) орган, вихор, житняк, клин, бартер;
- б) ріг, пролісок, плюс, орден, рахунок;
- в) ячмінь, шип, чин, феномен, сардонікс;
- г) піщаник, падолист, плавник, звук, верболіз.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Дрозд Олег Українська орфографія. Правила, вправи, тести. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2020. – 140 с.
2. Могила Ю.А. Українська мова : практикум з орфографії. – К.: Ліра-К, 2019. – 164 с.
3. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
4. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. – Київ: Алерта, 2022, - 536 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 7: Сучасний стан і проблеми української медичної термінології. Правопис складних слів - медичних термінів.

Мета: ознайомити з основними закономірностями використання стилів мови; повторити творення складних слів та написання їх разом, окремо чи через дефіс.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Написання складних слів разом.
2. Написання складних слів через дефіс.
3. Написання складних слів окремо.

Зміст теми:

1. Складні іменники:

РАЗОМ:

А) Які утворені за допомогою сполучних голосних **о, е, є** поєднанням двох і більше основ дієслова або прикметника з іменником: *лісослав, чорнозем, світлотінь, життєпис, овочесховище, грязеводолікарня, машиноприладобудування; але: людино-день, тонно-миля.*

Б) Без сполучних голосних поєднанням дієслова у формі наказового способу або кількісного числівника з іменником: *перекотиполе, горицвіт, шестиденка, трьохсотріччя (300-річчя), шістдесятиріччя; але: люби-мене (рослина), евіан-зілля, чар-зілля, буркун-трава, льон-довгунець, сон-трава.*

В) складноскорочені слова: *спецкор, медцентр, спортобладнання.*

Г) з першими частинами пів-, напів-, полу-: *півріччя, півфінал, півроку, піваркуш, пів'яблука, пів'ящика (пів-Європи, пів-Одеси, пів-Ямалу); напів'ява, напівтінь, напівосвітлений, напівобертвий, напівзрізаний, полумисок, полудень.*

Д) з першими частинами (запозиченими) авіа-, авто-, агро-, біо-, газо-, геліо-, гідро-, екзо-, електро-, зоо-, ізо-, кіно-, космо-, лже-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, палео-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото- тощо: *авіапошта, автоколона, автострада, агротехніка, біохімія, велотрек, газоприлад, гідроагрегат, зооферма, ізолінія, екзосфера, лжевчення, космофізика, метеостанція, моносахариди, палеографія, псевдотеорія, радыокомітет, супер'яхта, термообробка, фонокардіограма, фотомонтаж.*

Е) Разом пишуться складні слова, утворені з трьох і більше основ: *термобарокамера, термогідродинаміка, автомотогурток, світловодолікування, грязеводолікування.*

2. Складні прикметники:

РАЗОМ:

А) складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *лісостеповий, глиноземний, водоспадний, агротехнічний, піврічний;*

Б) від сполучення підпорядкованих один одному прикметника, числівника, написаного літерами, або дієслова з іменником, а також сполучення прислівника з прикметником чи дієприкметником: *лівобережний, воднолижний, світловолосий, двоверховий, але: 2-верховий;*

Водорозчинний (воду розчиняє), волелюбний (волю любить), машинобудівний (машини будує), вічнозелений, передньостінний, верхньощелеповий, нижньощелеповий, середньостінний, вищезгаданий, але: трохи вище згаданий (є пояснювальне слово), згаданий вище (два різні слова);

В) з двох та більшої кількості компонентів, у яких основний смисл передається останнім прикметником (переважно слова з термінологічним значенням):

давньоверхньонімецька (мова), складносурядне (речення), тазостегновий (суглоб), а також глухонімий, сліпоглухонімий.

Складні прикметники слід відрізнити від сполучень прислівника з діеприкметником чи прикметником, у яких прислівник зберігає самостійність: легкопоранений, але: легко одягнений; прямолінійний, але: прямо протилежний; суспільно-економічний, суспільно-небезпечний, але: суспільно корисний, суспільно необхідний; всесвітньо-історичний, але: всесвітньо відомий; хімічно зв'язаний, діаметрально протилежний, послідовно миролюбний, абсолютно сухий, різко окреслений,

ЧЕРЕЗ ДЕФІС ПИШЕМО:

А) Іменники, утворені без сполучних голосних, які означають близькі або протилежні за змістом поняття; державні посади, військові та наукові звання; власні імена та географічні назви; назви сторін світу і рослин; одиниці виміру: хліб-сіль, крісло-ліжко, купівля-продаж, експорт-імпорт, гала-концерт, світ-вечір, дизель-мотор, приват-доцент, Нечуй-Левицький, Переяслав-Хмельницький, Франкфурт-на-Майні, Ростов-на-Дону, норд-ост, зюйд-вест, людино-день, сон-трава, ампер-година, мати-й-мачуха, брат-і-сестра, віце-губернатор, генерал-полковник, обер-майстер, лейб-медик, екс-чемпіон, штаб-капітан, унтер-офіцер, міди-спідниця, міні-комп'ютер, штабс-капітан.

Б) якщо після першої частини йде слово з такою ж другою частиною: тепло- і газопостачання, кіно- і фотоапаратура.

ЧЕРЕЗ ДЕФІС пишуться складні прикметники:

А) утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс:

івано-франківський, приват-доцентський, віце-консульський, зюйд-вестівський;

Б) утворені з прикметникових основ із сурядним зв'язком (між ними можна вставити і):
аграрно-сировинний, державно-монополістичний, культурно-технічний, масово-політичний, мовно-літературний, навчально-виховний, плоско-опуклий, постачально-збутовий, суспільно-політичний, південно-західний, мовно-літературний, машинно-кінний, монголо-татарський, але: кримськотатарський (від словосполучення кримські татари);

В) з першою частиною, що закінчується на -ико(-іко):
історико-філологічний, фізико-технічний, механіко-математичний, діалектико-матеріалістичний, історико-культурний, хіміко-термічний, але: хіміотерапевтичний;

Г) з першою частиною військово-, воєнно-: *військово-морський, військово-інженерний, воєнно-стратегічний, воєнно-економічний,*

Але разом: *військовозобов'язаний, військовополонений;*

Г) які означають додаткові відтінки якості, кольору або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *гіркувато-солодкий, кисло-солоний, молочно-білий (але: біломолочний— утворено від біле молоко), солоно-кислий, темно-синій, сніжно-білий, але: білосніжний (від словосполучення білий сніг); жовто-блакитний, але: жовтогарячий, червоногарячий (окремі кольори);*

Д) у яких повторюються ті самі або споріднені слова:

білий-білий, великий-превеликий, перший-ліпший, давним-давно, повік-віки, радий-радісінський, тихий-тихесенький, сила-силення, день-другий, з давніх-давен, з діда-прадіда, не сьогодні-завтра.

АЛЕ: *кінець кінцем, одним одна, честь честю, сама самотою.*

Питання для самоконтролю

1. Правопис складних іменників разом.
2. Правопис складних іменників через дефіс.
3. Правопис складних прикметників разом.
4. Правопис складних прикметників через дефіс.
5. Написання складних слів окремо.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
1. Складні іменники.	Написання складних іменників.
2. Складні прикметники.	Написання складних прикметників.

II. Практичні завдання , які виконуватимуться.

Завдання 1. Запишіть, знімаючи ризику.

Сліпо/глухо/німий, життє/здатний, важко/хворий, лікар/онколог, лейб/медик, бактерія/донор, анатоמו/клінічний, жовчно/кам'яний, тазо/стегновий, рауш/наркоз, реус/антитіло, альфа/промені, крово/теча, інфаркт/міокарда, мікро/хірургія, човнико/подібна, клино/подібна, кубо/подібна, серцево/судинний, мікро/організм, навколо/глотковий, праце/здатність, реус/фактор.

Завдання 2. Утворіть складні прикметники, поясніть їх правопис.

Лікувальний, профілактичний; верхній, щелепа; кишка, порожнинний; тканина, сполучна; глухий, німий; сорок, градусний; суспільний, корисний; сім, місячний; дзьоб, подібний; лікувальний, оздоровчий; життя, здатний; два, місце.

Завдання 3. Випишіть із термінологічного словника Вашого фаху 20 складних термінів, що пишуться разом або окремо. Поясніть їх правопис.

Завдання 4. Прочитайте речення. Випишіть складні слова – медичні терміни, поясніть їх правопис.

1. Жовчнокам'яна хвороба характеризується наявністю каменів у жовчному міхурі та жовчних протоках. 2. Під час печінкової кольки хворий страждає від інтенсивного нападоподібного болю в правому підребер'ї, який віддає в праву половину тіла. 3. Патологоанатомічною основою захворювання ішемічною хворобою здебільшого є атеросклероз. 4. Залежно від форми деякі кістки стопи мають такі назви: таранна, п'яткова, човникоподібна, клиноподібна і кубоподібна. 5. Наріжним каменем запобігання виникнення або прогресування серцево-судинних порушень, з одного боку, є систематичне використання гіпотензивної терапії без зниження якості життя хворих, раціональний підбір антигіпертензивного лікування для ефективного контролю артеріального тиску і відсутність розвитку побічних ефектів, а з іншого – вибір препарату, що забезпечує як короточасну, так і довгострокову прихильність пацієнта до лікування, добре перенесення терапії.

Завдання 5. Перекладіть російською мовою, поясніть правопис складних слів.

Стравохід, жовчнокам'яний, жарознижувальний, серцебиття, міжклітинний, кислотостійкий, кровотворний, жовчовиділення, протимікробний, сльозоносова, верхкоподібна, кровообіг, кровотеча, теплоутворення, слиновиділення, саморегуляція, природознавство, біокатализатор, мікроорганізм, самовідтворення, кровonosний, хіміотерапевтичний, місцевоанестезувальний, напіврідкий, жироподібний, азотовмісний, кровопостачання, нервовохворий, нервово збуджений.

Завдання 6. Розподіліть слова у три колонки: 1)прості; 2)складні; 3)складені.

Мозок, нирка, резус-антитіло, ниркова коліка, кістка, низькомолекулярний, жовчна протока, мікрохірургія, гомілка, гострий холецистит, тазостегновий, альфа-промені, інфаркт міокарда, шлунок, хребет, черепно-мозковий, попереk, анатомо-клінічний, шкіра, адамове яблуко, хвороба Аддісона, пухир, бронхіальна астма, м'яз, виразка, проба Бурденка.

Завдання 7. Запишіть найпоширеніші фахові конструкції.

Завдання 8. Перепишіть, вставляючи пропущені сполучні голосні.

Прац..здатність, земл..трус, кра..знавство, бо..здатність, бур..лом, вантаж..потік, кост..прав, леж..бок, кров..обіг, атом..хід, сам..вчитель, овоч..сховище, житт..пис, тепл..воз, дощ..мір, чорн..клен, чист..тіл, верб..ліз, тепл..обмін, зор..пад, серц..биття, піш..хід, складн..сурядний, вод..грай, чорн..гуз, світ..гляд.

Завдання 9. Утворіть складні слова від словосполучень (по 7-10 прикладів).

а) прикметника та іменника (жарознижувальний);

б) прикметника і прикметника (нервовохворий);

в) іменника та іменника (резус-фактор)

г) іменника та дієслова (серцебиття).

Завдання 10. Опрацюйте фаховий текст.

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1.Позначте рядок, у якому наявні помилки щодо написання складних слів:

А.Білосніжний, біломармуровий, сніжно-білий, червоногарячий;

Б. Задньо-піднебінний, передньо-стінний, високо-розвинений, півкласу;

В. Стоп-кран, віце-президент, лікар-уролог, чар-зілля;

Г. Півложки, біломолочний, молочно-білий, чітко виражений.

2. Позначте групу слів, у якій всі складні слова пишуться через дефіс:

А.Авто/машина, єдино/кровний, блакитно/окий, народно/обрядовий;

Б. Народно/визвольний, оранжево/жовтий, синьо/окий, плодо/консервний;

В.рівномірно/уповільнений, науково/доведений, хімічно/зв'язаний;

Г.національно/культурний, плодо/овочевий, народно/визвольний, сіро/попелястий.

3. Позначте групу слів, у якій всі складні слова пишуться разом:

А.Військово/повітряний, золотисто/жовтий, прес/центр, науково/технічний;

Б. військово/полонений, внутрішньо/господарський, народно/державний;

В. сіро/попелястий, темно/шоколадний, робот/оператор, гамма/промені;

Г. Ніжно/блакитний, національно/культурний, військово/оборонний.

4.Позначте групу складноскорочених слів:

А.Дипкур'єр, держустанова, юрисдикція, телебачення, телефонограма;

Б. Дизель-мотор, довгожданий, блок-система, 10-поверховий, година-дві;

В. Криголам, радіомаяк, всюдихід, жовто-зелений, дівчина-красуня;

Г. Трикутний, зорепад, обер-майстер, гриб-паразит, життепис.

5. Позначте групу слів, записаних правильно:

А. Нервово-психічний, лобно-вискова, науковотехнічний;

Б.буревій, працездатний, меченосець, життє-дайний;

В.жовтогарячий, жовто-блакитний, тисячо-літній, пів-Києва;

Г. Суспільно-політичний, всесвітньо-історичний, науково-дослідний.

6.Позначте рядок, у якому всі слова пишуться через дефіс:

А. Гео/хімічний, мікро/структура, мовно/літературний;

Б.міні/футбол, прямо/протилежний, мікро/організм;

В. Мета/фізичний, псевдо/історичний, макро/структура;

Г. Під'язиково/язиковий, токсико/гігієнічний, шлунково/кишковий.

7. Поясніть, чим є перша частина складних слів, які пишуться разом:

а) кількісним числівником, який позначається цифрою;

б) кількісним числівником, який записується буквами;

в) словом-антонімом;

г) словом-синонімом;

д) прислівником.

8. Зазначте, у якому рядку одне поєднання слів пишеться окремо:

- а) з діда/прадіда, тишком/нишком, гидко/бридко, темно/темно, мало/помалу;
- б) чин/чином, білий/білий, сила/силенна, не сьогодні/завтра, тихо/тихо;
- в) радий/радісінський, біжимо/летимо, повік/віки, гей/гей;
- г) з усіх/усюд, любо/дорого, честь/честю, день/другий.

9. Укажіть рядок, у якому голосні *о* та *е* – сполучні звуки:

- а) білосніжний, давновідомий, хвилевідбійний, правопорушник, двометровий;
- б) верхньонаддніпряньський, жовтогарячий, вуглевидобуток, очевидячки, смагляволиций;
- в) костоправ, вічнозелений, одношлюбний, легкокрилий, ночесвітка;
- г) крючоктвір, бронетранспортер, льодоспуск, ідолопоклонник, багатозарядний.

10. Позначте рядок, у якому всі медичні терміни є іншомовними, на позначення понять яких існують власне українські відповідники:

- а) коклюш, виразка, геморої, вакцина, мікстура, лімфоцит;
- б) кардіолог, шприц, дальтонізм, артерія, карієс, офтальмологія;
- в) анемія, симптом, гепатит, апатія, індикатор, генезис;
- г) діагностика, терапія, нежить, електрокардіограма, фактор, циркуляція;
- д) лікування, зіниця, сказ, куприк, правець, молоко.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
2. Тетарчук І.В. Українська мова за професійним спрямуванням : [навчальний посібник для підготовки до іспитів] / І.В. Тетарчук, Т.Є. Дяків. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 186 с.
3. Шутак Л.Б. Культура професійного спілкування: контрольні вправи і тестові завдання : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації] / Л.Б. Шутак, А.В. Ткач, Г.В. Навчук. Чернівці: Видавництво БДМУ, 2012. 182 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 8: Усне спілкування у сфері професійної діяльності лікаря. Написання **И** та **І** в запозичених словах.

Мета: знати літери та позиції, в яких пишемо **И**, а коли **І**; винятки з правил про написання **И** та **І**.

Основні поняття: іншомовні слова, запозичення, правопис **И** та **І** в основах запозичених слів.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Правила написання **И** в основах запозичених слів.
2. Правила написання **І** в основах запозичених слів.

Зміст теми:

Теоретичний блок

1. Написання **И в основах запозичених слів**

В основах загальних іншомовних слів після дев'яти букв **Д, Т, З, С, Ц, Ж, Ч, Ш, Р** перед наступним приголосним (крім **Й**) пишемо **И**: *директор, тираж, система, позиція, режим, речитатив, коридор, шифер*.

Винятки: *бинт, вимпел, графин, кипарис, кисет, кишлак, кизил, кинджал, киргиз, мигдаль, миля, калмик, башикир, скипидар, спирт, шпиталь, бурмистер, східна, імбир, лиман, нирка, химера, гиря, єпископ, митрополит, християнство, диякон, митра, єпитимія, єпитрахиль*.

2. Написання **І в основах запозичених слів**

а) Після приголосних, що не входять до „Правила дев'ятки”, перед будь-якою голосною чи приголосною: *клієнт, бібліотека, фіолетовий, геніальний, література, гімн, хірург, кіно, бізнес, пілот*.

б) після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** перед голосною та **Й**: *соціологія, аксіома, артерія, радіус, аудієнція, історія, діалектика*.

3. Написання **И в основах іншомовних власних назв**

а) у географічних назвах і прізвищах буква **И** пишеться після шиплячих (**ж, дж, ч, ш, щ**) та **ц** перед наступним приголосним, крім **Й**: *Чингізхан, Цицерон, Чикаго, Вашингтон, Алжир, Жиронда, Лейпциг, Чилі, Вірджинія*; але: *Шюфок, Віші*;

б) У географічних назвах після **Р, Д, Т** перед наступним приголосним, крім **Й**, та у кінцевих сполученнях **-ида, -ика**: *Крит, Мадрид, Рига, Рим, Париж, Тибет, Кордильєри, Аргентина, Ватикан, Колхида, Корсика, Мексика, Америка, Антарктида, Балтика, Атлантика*; але: *Австрія, Ріо-де-Женейро*.

Винятки: *Єгипет, Вифлеєм, Єрусалим, Сирія, Сицилія, Пакистан, Китай, Киргизія, Бразилія, Сиракузи*.

4. В решті випадків, а також перед голосними та **Й та в кінці незмінюваних слів пишемо **І**: *ажіотаж, нотаріус, журі, сочі, Чіатурі, Бірма, Сідней, Зімбabwe, Сімферополь, Кіплінг, Меріме, Дідро*.**

Питання для самоконтролю

1. Написання **И** після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** перед наступним приголосним;
2. Написання запозичених слів з літерою **І**;
3. Написання **И** у запозичених прізвищах та географічних назвах;

4. Написання І у запозичених власних назвах;
 5. Традиційне написання И та І в запозичених словах.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
<p>Вивчити:</p> <ol style="list-style-type: none"> Літери, після яких пишемо И. Винятки з правил. Запис запозичених власних назв з літерою И. Запис запозичених власних назв з літерою І. Винятки з правил про запис запозичених власних назв. 	<p>Записати слова українською мовою. Вставити пропущені И чи І. Записати слова-винятки.</p>

II. Практичні завдання, які виконуватимуться на занятті.

Завдання 1. Вставте пропущені букви. Поясніть правопис.

С...стемат...чний, поз...ц...я, ін-т...нкт, ц...вілізований, ім...грант, суф...кс, шосе, Ч...лі, такс..., д...спансер, Р...м, ательє, тонна, Агент...на, пац...єнт, Адр...ат...ка, ру...на, Лейпц...г, Л...сабон, дез...нформація, автор...тет, кювет, курйоз.

Завдання 2. Вставте пропущені букви. Поясніть правопис.

Д...ректор, ц...фра, М...сс...сіпі, Іл...ада, Флор...да, ауд...єнц...я, шпр...ц, Цюр...х, д...якон, ру...на, Алж...р, Ч...лі, Кр...т, Ват...кан, С...рія, сп...рт, к...пар...с, ст...мул, с...луєт, гр...п, Ш...ллер, індустр...я, с...луєт, Д...дро, Росс...ні, Д...єго, М...ч...ган,

Завдання 3. Вставте пропущені букви. Сформулюйте правила правопису букв И, І, Ї у словах іншомовного походження.

Алюм...н...й, маг...страль, з...гзаг, флегмат...к, артер...альний, г...льза, еф...р, реал...зм, д...зель, с...луєт, гр...п, ш...ллерівський, фабр...ка, Балт...ка, Ваш...нґтон, Брат...слава, Атлант...ка, електр...ка, аг...тац...я, іон...затор, академ...к, л...ман, без...дейний, Алж...р, пац...єнт, п...люля, кор...фей, г.г...єна, Д...дро, лог...чний, сп...рт, по...нформувати, ш...фр, Ч...лі, Пак...стан, рац...ональний, велос...пед, генет...ка, м...грац...я, м...лярд, матер...ал, Гр...мм, х...рург, м...тропол...т, реч...тат...в, Адр...атика, анти...стор...чний, хр...стіянство, Ізма...л, Р...в'єра, Лейпц...г, Гельс...нкі, С...р...я, Флор...да, Ч...каго, маг...страль, ате...ст., моза...ка.

Завдання 4. На місці крапок у власних географічних назвах іншомовного походження напишіть букви И, І, Ї, поясніть правопис.

Капр..., Л...сабон, Ка...р, Ене...да, Балт...ка, Великобр...тан...я, Лейпц...г, Сан-Фран...ско, Кр...т, Атлант...ака, Аф...ни, Афр...ка, Аппен...ни, Антракт...да, Ант...охія, Бермуд..., Б...рма, Б...сау, Б...шкек, Брат...слава, Ват...кан, Цюр...х, Віраж...нія, Мекс...ка, Корс...ка, Гал акт...ка, Гв...нея, Г...бралтар.

Завдання 5. На місці крапок у власних особових назвах напишіть літери И, І, Ї. Поясніть правопис.

Шексп...р, Ш...ллер, Ваш...нітон, Р...голетто, Дж...гарханян, Ж...льєрон, Ц...церон, Ч...ковані, Т...ц...ан, Ч...нг...схан, Росс...ні, Д...дро, Ф...рдоусі, Гр...мм, Гал...лей, Голсоуорс..., Горац...й, Ф...л...пп., В...ардо, Цец...лія, Мар гар...та, Ал...на, В...льгельм.

Завдання 6. Поясніть усно правопис і та и у наведених словах ?

Гуманізм – патріотизм, академік – історик, академічний – історичний, баталіст-пейзажист, банкір – башкир, бинт – бідон, Дізель – дизель, скипидар – скіф, символ – місіс, белетристика – мартіні, анотація – Цицерон, шкіпер – Китай.

Завдання 7. Вставте пропущені букви. Поясніть правопис.

- Частіше траплялися гаї й куці к...зилу та тамариску. (З. Тулуб.).
- Кр...шталем

заіскрилася роса по зеленій траві. (Панас Мирний). 3. Поїзд ішов степом, минав зелені к...шлаки (Іван Ле). 4. К...парис уквітчала гірляндами чайна троянда. (А. Кримський). 5. Через три роки вояка знекровленої французької армії, розбитої англійським флотом, змушений був покинути єг...петський берег. (Д. Степовик). 6. Довкола них купи рушниць, пістолетів, дамаські шаблі, курдські к...нджали, киї і палиці з кавказького залізного дерева. (П. Загребельний). 7. У 1051 році собором єп...скопів м...трополитом був поставлений Іларіон. (За С. Висоцьким). 8.

Завдання 8. Відредагуйте слова і поясніть в них правопис *и, і*

Аквамарин, аксиома, акціонер, алгоритм, альтруїзм, амбіція, Дидро, Ієрусалим, Хиросима, дистанція, інфінитив, Кіплінг, Крит, циркуляр, ларингіт, ларингоскопія, анемія, фарингіт, грип, адаптація, гіперсомнія, Таллінн, диссертация, фізіологія, мозаїка, критерій, Ватикан, митрополит, скипидар, химера, кипарис, позиція, діаспора, Сицилія, Чикаго, диффузія, принтер, дисперсія, архівація, Тибет, Россіні, діабет, Алжир, диплом, позиція, Вавилон, аудієнція, Австрія, асистент, хірург, монітор, Каїр, Енеїда, мікроінфаркт, руїна, Дидро, , Грімм, Сідней, нафтізин, інсульт, ортопедія, нікель, оксид, офтальмохірургія.

Завдання 9. Вставте пропущені букви.

Ате...зм, дез...нформація, п...рат, конф...денц...йний, г...потеза, Л...сабон, кл...єнт, херув...м, шп...нат, граф...н, В...флеєм, Сераф...м, З...мбабве, С...р...я, Д...ккенс, Цюр...х, Ч...лі, Мекс...ка, д...логія, с...ті, агност...ц...зм, А...да, аквар...ум, ам...доп...р...н, антагон...зм, ант...б...от...к, бук...н...ст., кол...з...я, колов...ум, п...рам...дон, мульт...пл...кац...я, сто...ц...зм, шк...пер, шов...н...зм, к...пар...с, афор...зм, ар...тм...я, д...в...з...он, д...с...м...ляц...я, шр...фт, альв...оли, анестез...я, анг...на, б...цепс, б...осфера, в...там...н, м...гдаль, Г...ппократ, сп...кер, автор...тет, реїт...нг, г...стам...н, кело...д, кард...омон...тор.

Завдання 10. Доберіть 10-15 слів іншомовного походження, пов'язаних з професією медика. Запишіть їх, поясніть правопис *и* та *і*.

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1. Вкажіть рядки із правильно записаними словами:

- А. Сістола, діастола, діагноз, циркуль;
- Б. Рецидив, ритм, ціанід, синдром;
- В. Штатив, синусит, кишлук, кислота;
- Г. Кішмиш, джинси, зігзаг, киргиз.

2. У якому рядку всі слова записані неправильно:

- А. Панаріцій, ішиас, артеріїт, реціпієнт;
- Б. Дизель, рейтинг, імунітет, шизофренія;
- В. Істерика, істерія, єпископ, митрополит;
- Г. Фтизіатрія, дистрофія, антибіотик, амідопірін.

3. Вкажіть рядок, у якому всі слова записані правильно:

- А. Алжир, Чілі, Вірджинія, Віардо;
- Б. Вавилон, Китай, Крит, Тибет;
- В. Пакістан, Сицилія, Сардинія, Чикаго;
- Г. Сан-Франціско, Флоріда, Колхіда, Фінляндія.

4. У запозичених словах *И* пишемо:

- А. Після всіх приголосних;
- Б. Після д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р у будь-якій позиції;
- В. Після д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р перед наступним приголосним;
- Г. Після приголосних, крім д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р;

5. Вкажіть рядок, у якому всі слова записані неправильно:

- А. Максимум, аудієнція, Мадрид, Алжир;
- Б. Сирія, Аргентина, лиман, силует;
- В. Рейтінг, антибіотік, дезінфекція, Єрусалім;
- Г. Синусоїд, аудитор, мітинг, спирт.

6. Нижче подано іншомовні прізвища. Запишіть номери слів, у які треба

вставити букву І.

А.1) Одр...дж; 2) П...фагор; 3) Ч...нгісхан; 4) Д...дро; 5) Сюец...нь.

Б. 1) К...плінг; 2) Есх...л; 3) Ж...пар; 4) Шер...дан; 5) Ц...церон.

В. 1) Еп...кур; 2) Гр...г; 3) Ш...ллер; 4) Лесс...нг; 5) Яоц...н.

7. Нижче подано іншомовні власні назви. Запишіть номери слів, у які треба вставити букву І.

А.1) Кр...т; 2) Ш...офок; 3) Ок...нава; 4) Ч...каго; 5) Ват...кан.

Б. 1) Єг...пет; 2) Ч...атури; 3) Г...ндукуш; 4) Кор...нф; 5) Алж...р.

В. 1) Міч...ган; 2) Г...малаї; 3) Ж...у (річка); 4) Мадр...д; 5) Мекс...ка.

8. Нижче подано іншомовні власні назви. Запишіть номери слів, у які треба вставити букву І.

А. 1) реж...м; 2) аз...мут; 3) ласт...к; 4) г...рлянда; 5) арх...пелаг.

Б. 1) с...нус; 2) т...роксин; 3) ск...п...дар; 4) акс...ома; 5) абітур...єнт.

В. 1) хр...ст...янство; 2) м...гдаль; 3) к...парис; 4) патр...отизм; 5) в...брація.

9. Нижче подано іншомовні власні назви. Запишіть номери слів, у які треба вставити букву І.

А. 1) З...мбабве; 2) Грец...я; 3) Г...бет; 4) Вірдж...нія; 5) Мер...ме;

Б. 1) Б...сау; 2) Бельг...я; 3) Аргент...на 4) Бр...танія; 5) Дубл...н;

В. 1) К...пр; 2) Мозамб...к; 3) Амер...ка; 4) Браз...лія; 5) Г...бралтар.

10. Нижче подано іншомовні власні назви. Запишіть номери слів, у які треба вставити букву І.

А.1) Ч...каго; 2) Д...ккенс; 3) Баст...лія; 4) С...дней; 5) Л...ссабон.

Б. 1) Ч...лі; 2) М...ссурі; 3) Амер...ка; 4) Н...цца; 5) С...нгапур.

В. 1) Ваш...нгтон; 2) В...рджинія; 3) Корс...ка; 4) З...бабве; 5) Аф...ни.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.

2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.

3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.

4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Дрозд Олег Українська орфографія. Правила, вправи, тести. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2020. – 140 с.

2. Могила Ю.А. Українська мова : практикум з орфографії. – К.: Ліра-К, 2019. – 164 с.

3. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).

4. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. – Київ: Алерта, 2022, - 536 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.

2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.

3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.

4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.

2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>

3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 9: Культура сприймання публічного виступу. Правопис прислівників.

Мета: ознайомити з правилами правопису прислівників. Редагувати текст із помилками в написанні прислівників. Виконувати тестові завдання з теми.

Основні поняття: морфологія, правопис, прислівники.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Правопис прислівників разом.
2. Правопис прислівників окремо.
3. Правопис прислівників через дефіс.

Зміст теми.

Прислівник — це незмінна самостійна частина мови, яка характеризує дію, стан, ознаку предмета.

За значенням та роллю в реченні прислівники поділяються на два розряди:

1. Означальні: а) **якісно-означальні:** *як? Гарно, погано, сумно, міцно.*

б) **кількісно-означальні (міри, ступеня):** *скільки? Як багато? Якою мірою? Мало, двічі, дуже, надзвичайно, вщерт, вщент, вволю, бездоганно, трохи.*

в) **способу дії:** *як? Яким способом? Гуртом, вголос, жартома, босоніж, повагом, похатцем, нашивидкуруч, навшипіньки, зозулею, горілиць.*

2. Обставинні:

а) **місця:** *де? Куди? Звідки? Додому, вгори, всередині, зовні, зліва, внизу, справа, десь-інде, деінде, де-не-де, десь-не-десь, де-небудь, абиде, повсюди.*

б) **часу:** *коли? Доки? Відколи? З якого часу? По який час? Сьогодні, ввечері, давно, завжди, повік-віків, щоденно, рано-вранці, казна-коли, ніколи, деколи, з дня на день, зрідка, вночі, надвечір, на світанку, надвечір, нещодавно, післязавтра, спозаранку, удосвіта, засвітла.*

в) **причини:** *чому? Через що? З якої причини? Спересердя, згарячу, зопалу, спросоння, здуру, знічев'я, ненароком, навмисне, спогорда.*

г) **мети:** *з якою метою? Для чого? Навмисне, наперекір, навіщо, напоказ, нащо.*

За морфемною будовою розрізняють первинні та вторинні прислівники.

Первинні — це найдавніші утворення займенникового походження (*де, доки, коли, куди, сюди, там, тут*).

Вторинні — їх більшість.

1. Відприкметникові прислівники: із суфіксами **-о, -е:** *тихо, гоже, добре, зле; а також: молодецьки, рабськи, філософськи, по-філософськи, зблизька, допізна, замолоду, востаннє, попросту, вповні, надалі, нарівні.*

2. Відіменникові прислівники: *ранком, зимою, кроком, риссю, бігом, силою, гуртом, долом, низом, наскоком, верхи, мовчки, пішки, помацки, крадькома, жартома, спідлоба, навесні, наприкінці, опівдні, навкруги, вряди-годи.*

3. Відзайменникові прислівники: *надто, внічию, потім, притому, тому, чому.*

4. Відчислівникові прислівники: *надвоє, вдруге, наодинці, втрьох, вдвічі, спершу, по-перше.*

Правопис прислівників:

Р а з о м п и ш е м о:

Безвісти	безперестанку	вбік
Ввечері	вволю	вгорі
Вгору	вдень	взимку
Взнаки	відразу	вкрай
Вкупі	влітку	внизу
Вночі	восени	вперед
Впереміж	впереміш	врозкид
Врозсип	врозтіч	всередині
Вслід	вщерть	вщент
Доверху	довіку	довкола
Доволі	догори	додолу
Додому	докупи	донизу
Дотла	доценту	заміж
Заочі	запанібрата	запівніч
Зарання	засвітла	збоку
Зверху	звіку	згори
Зісподу	здуру	знизу
Зрання	зранку	зсередини
Набік	наверх	навесні
Навиворіт	навиліт	навідріз
Навіки	нагору	надвечір
Надголодь	надзелень	назустріч
Наостанок	напам'ять	наперед
Напівдорозі	наполовину	напохваті
Наприклад	напровесні	нарозхват
Опівдні	поволі	позаду
Поночі	посередині	спереду
Спочатку	убік	убрід
Уголос	украй	завидна
Замолоду	зліва	злегка
Нашвидку	віддавна	сп'яну
Удвох	спершу	поодинці
Внічию	навіщо	передусім
Завбільшки	навкулачки	позаторік
Стрімголов	обабіч	тимчасово
Надвоє	вдвох	вдвоє

О к р е м о п и ш е м о:

Без відома	за дня	під гору
Без жалю	за кордон	під руку
Без кінця	за світла	по змозі
Без кінця-краю	з переляку	по правді
Без ладу	з розгону	по совісті
Без мети	на бігу	по суті
Без пуття	на біс	по черзі
Без сліду	на весну	у вигляді
Без сумніву	на відмінно	уві сні
Без угаву	на видноті	у стократ
Без упину	на диво	як слід

Без черги	на жаль	як треба
В ногу	на зло	день у день
В міру	на мить	раз у раз
В обріз	на радість	рік у рік
В цілості	на поруки	сам на сам
До вподоби	на самоті	час від часу
До загину	на світанку	тим разом
До запитання	на скаку	тим часом
До ладу	на слово	таким чином
До обіду	на сміх	в основному
До речі	на ходу	в цілому
До решти	на щастя	по двоє
До сьогодні	на совість	по троє
До снаги	над силу	по четверо

Через дефіс пишемо:

По-нашому	ледве-ледве	давним-давно
По-китайськи	тихо-тихо	без кінця-краю
По-сусідськи	ось-ось	геть-чисто
По-моєму	рано-вранці	десь-інде
По-заячи	тишком-нишком	десь-інколи
По-батьківськи	мало-помалу	десь-колись
По-перше	рано-пораненку	вряди-годи
По-друге	тяжко-важко	де-де
По-латині	з давніх-давен	сяк-так
На-гора	з діда-прадіда	будь-де
не сьогодні-завтра	зроду-віку	як-небудь
повік-віків	видимо-невидимо	казна-як
хтозна-коли	отак-от	якось-то
де-не-де	будь-що-будь	коли-не-коли
якось-не-якось	хоч-не-хоч	всього-на-всього
як-не-як	тьма-тьмуца	сила-силенна
гідко-бридко	більш-менш	пліч-о-пліч
віч-на-віч (АЛЕ: сам на сам)		

Питання для самоконтролю

1. Правила написання прислівників разом.
2. Правила написання прислівників через дефіс.
3. Правила написання прислівників окремо.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
<p>Вивчити:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Написання прислівників разом. 2. Написання прислівників через дефіс. 3. Написання прислівників окремо. 	<p>Продемонструвати правопис прислівників разом.</p> <p>Пояснити написання прислівників через дефіс.</p>

	Пояснити написання прислівників окремо. Пояснити правопис.
--	---

II. Практичні завдання , які виконуватимуться.

Завдання 1. Поясніть творення та правопис прислівників.

Віднині, наавтра, повсюди, позавчора, позаторік, завидна, вручну, допізна, нарізно, нашвидку, зліва, потихеньку, вчетверо, вп'ятьох, вдруге, водно, заодно, поодинці, абикуди, аніскільки, безперестанку, взимку, впереміш, вшир, завчасу, голіруч, заздалегідь, звідусюди, зненацька, мимохідь, мимохить, наверху, навколішках, навперейми, післязавтра, попереду, подекуди, повсякчас, нівроку, попідвіконню, принагідно, щоразу, якнайдовше, по-білоруськи, по-зимовому, ледве-ледве, рано-вранці, всього-на-всього, коли-не-коли, не сьогодні-завтра.

Завдання 2. Знявши ризик, перепишіть прислівники і прислівникові сполучення. Для перевірки користуйтеся орфографічним словником.

З/боку/на/бік, по/черзі, до/біла, за/любки, з/від/далік, за/тісно, на/в/дивовижу, на/виворіт, на/винос, на/в/скіс, один/в/один, в/цілому, так/сяк, звіку/правіку, звідки/небудь, мимо/хить, десь/не/десь, на/віки/вічні, на/віки/віків, десь/інде, пліч/о/пліч, на/прощання, на/в/тікача, з/на/двору, в/ні/чю, так/то, бозна/куди, чого/небудь, врешті/решт, в/розтіч, о/полудні, тишком/нишком, чим/швидше, таким/чином, тет/а/тет, ва/банк, де/факто.

Завдання 3. Напишіть прислівники в три колонки: разом, окремо, через дефіс.

В/гору, в/цілому, до/щенту, на/виліт, по/під/віконню, що/разу, на/споді, по/одинці, натщесерце, до/речі, у/сто/крат, з/рештою, за/пані/брата, в/шир, чим/дуж, без/ліку, по/совісті, до/обіду, по/латині, до/лиха, по/трое, видимо/невидимо, без/кінця/краю, хоч/не/хоч, будь/що/будь, по/десяте, по/французьки, рік/у/рік, якое/то, по/вашому, по/пів/ночі, не/сьогодні/завтра, чим/раз, на/приклад, до/вподоби, стрім/голов, на/вшпіньки, до/пуття, на/нівець.

Завдання 4. Випишіть прислівники, утворені від: 1) іменників, 2) прикметників, 3) числівників, 4) займенників, 5) дієслів, 6) словосполучень. Зверніть увагу на правопис.

Тричі, дружньо, дружно, сп'яну, спросоння, скраю, спершу, потихеньку, посередині, грайливо, догори, влітку, поодинці, нашвидку, безжурно, напоказ, вранці, учотирьох, злегка, допізна, надвечір, назустріч, безжально, по-демократичному, день при дні, по-друге, з ранку до вечора, втретє, знов, замолоду, навесні, насилу, пригнічено, по-товариськи, вдсятеро, заповзято, ніжно, скраю, звисока, врівень, удвох, коло, близько, поруч, стомлено, мовчки, пішки, темно, багато, восени, змолоду, спершу, наосліп, мимоволі, насамперед, праворуч, по-друге, тричі, жартома, по-моєму, крадькома, насилу, споконвіку, по-новому, надвечір, голіруч, ліворуч, навхрест, щосили, сам-на-сам, залюбки.

Завдання 5. Складіть і запишіть речення з поданими прислівниками і співзвучними з ними словами.

Назустріч – на зустріч, доволі – до волі, нарешті – на решті, по-своєму – по своєму, утрьох – у трьох, напам'ять – на пам'ять, вголос – в голос, навіки – на віки, збоку – з боку, по-батьківському – по батьківському, чимало – чи мало, втім – утім, всередині – у середині, востаннє – в останнє, по-перше – по перше, знизу – з низу, догори – до гори, насилу – на силу, до купи – до купи.

Завдання 6. Утворіть прислівники від поданих слів.

Двір, зустріч, високий, босі ноги, ліва рука, з обох боків, місяць, правда, свій, ніч, молодий, нічий, пам'ять, північ, дім, четверо, страх, присідати, хотіти, самотійний, власноручний, добрий, доброзичливий, м'який, два, дешевий, солодкий, верх, жарт, осінь.

Завдання 7. Випишіть прислівники, поясніть їх правопис.

Від ранку до вечора працювати у полі; повернутися не вдень, а ввечері; в день свята веселились; ставитись по-батьківському, пройти по батьківському подвір'ю; вийшло по-твоєму, по твоєму обличчю; повторювати раз у раз; тим часом темніло; ідїть утрьох, вода у трьох відрах; відповідаю вдруге, це слово вставляємо в друге речення; по-іншому сказати, піти по іншому провулку; щоб не трапилося, розраховуй на мою допомогу; щоб багато знати, треба багато працювати; якби не поспішив, помилки не допустив би; як би не хитрував злочинець, однак не втече.

Завдання 8. Замініть словосполучення прислівником, пояснивши утворення і правопис їх.

З далеких країн, з певним наміром, дуже розсердившись, французькою мовою, кожної суботи, у два рази, у всіх місцях, не поміркувавши, останнім разом, у десять разів.

Для довідок: востаннє, вдесятеро, повсюди, згарячу, щосуботи, навмисно, сперсердя, вдвічі, по-французьки, здалеку.

Завдання 9. Утворіть усі можливі форми ступенів порівняння прислівників.

Холодно, тепло, гаряче, твердо, м'яко, щедро, добре, весело, ясно, бадьоро, боляче, охайно, привабливо.

Завдання 10. Запишіть речення, розкривши дужки.

I. Поширений у нашому краї барвінок з/давна. Значне місце займав він у віруваннях давніх слов'ян, на/сам/перед у Київській Русі. З того/чася вічно/зелений чагарничок на/постійно увійшов у побут, звичаї та обряди нашого народу. Най/перше барвінок символізує віру в свої сили, все/переможність природи. На/про/весні дівчата починали співати веснянки, серед яких чи/мало про барвінок. (З,с)/споконвіку вважалося, що рослина дарує дівчині вроду. З/давніх/давен барвінок був відомий як над/звичайно цілюща трава, приворотне зілля, символ пам'яті (З часопису).

II. На/весні квітнуть яблуні. Білими метелицями займаються сади, і здається, що те гілля в цвіту лине перед очима в/далечинь, далеко/далеко, від/кіля ніщо й ні/коли не вертається. Яблуні квітнуть не довго, кілька днів вони стоять в цвіту, а потім падають до/долу їхні ніжні пелюстки (За Б. Антонечком-Давидовичем).

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1.Зазначте, як пишуться складні прислівники, утворені сполученням прийменника по- зі збірним числівником:

- а) разом,
- б) окремо,
- в) через дефіс.

2. У якому рядку всі словосполучення містять прислівники:

- а) зібрати до/купи, вивчити на/пам'ять, за/багато відпочиваєш, за/багато років;
- б) сидіти по/руч, поводитись по/доброму, побачити в/друге, видно з/верху;
- в) поводитись по/доброму звичаю, піти в/друге село, вийшло по/твоєму, зал на/багато місць;
- г) по/твоєму дворі, з/верху гори, кинути до/купи сміття, жити по/новому.

3. У якому рядку допущено помилку в правописі прислівників?

- а) день у день, без кінця-краю, віч-на-віч, не до вподоби, казна-де;
- б) на зло, зозла, час від часу, без упину, безперестанку;
- в) у стократ, по-друге, як-небудь, рік у рік, навиворіт;
- г) по-моєму, по-зимовому, хтозна-коли, будь-де, рік-у-рік.

4. Укажіть випадки написання складних прислівників окремо:

- а) словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників та одного або двох прийменників;
- б) складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами;
- в) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким прикметником;
- г) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником.

5. Зазначте, як пишуться прислівники один/в/один, раз/за/разом, день/від дня;

- а) разом,
- б) окремо,
- в) через дефіс.

6. Укажіть рядок, у якому всі складні прислівники пишуться окремо:

- а) на/яву, зо/зла, на/віки, на/випуск;
- б) до/речі, на/жаль, уві/сні, тим/часом;
- в) у/купі, за/очі, хитро/мудро, голі/руч;
- г) лице/в/лице, в/обріз, по/п'ятеро, по/п'яте .

7. У якому рядку допущено помилку в правописі прислівників?

- а) казна-як, з боку на бік, один в один, хоч-не-хоч, як-не-як.
- б) будь-коли, в обмін, десь-то, рік у рік, десь-інде;
- в) раз по раз, день у день, давним-давно, по-друге; де-не-де, раз у раз, доречі, до вподоби, деінде.

8. Оберіть рядок, у якому всі складні прислівники пишуться разом:

- а) з/зусібч, поза/вчора, по/одинці, ані/телень,
- б) з/роду/віку, стрім/голов, в/ні/чию, до/пізна;
- в) от/от, за/дня, на/біс, по/віце/президентськи;
- г) час/від/часу, з/переляку, не/слід, після/завтра.

9. Зазначте, у яких двох рядках усі складні прислівники пишуться окремо:

- а) один/за/одним, до/побачення, на/поруки, на/швидкуруч, по/півночі;
- б) з/боку/на/бік, по/під/віконню, на/весну, раз/по/раз, по/письменному;
- в) в/основному, тим/разом, день/при/дні, в/цілому, по/семеро;
- г) плече/в/плече, за/світла, ні/на/гріш, один/в/один, до/речі.

10. Вкажіть, у якому рядку всі прислівники пишуться через дефіс:

- а) по/перше, будь/що/будь, коли/не/коли, раз/у/раз, на/дворі;
- б) часто/густо, пліч/о/пліч, по/українськи, по/латині, на/сміх;
- в) на/радість, по/нашому, кінець/кінцем, аби/де, на/бік;
- г) по/німецьки, любо/дорого, де/не/де, коли/небудь, по/третє.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Дрозд Олег Українська орфографія. Правила, вправи, тести. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 140 с.
2. Могила Ю.А. Українська мова : практикум з орфографії. К.: Ліра-К, 2019. 164 с.
3. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
4. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2022, - 536 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 10: Медична професійна мова в історії української літературної мови. Написання не та ні з різними частинами мови.

Мета: повторення правил написання НЕ та НІ з різними частинами мови, редагування медичних текстів.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Написання **не** з різними частинами мовами
2. Написання **ні** з різними частинами мови

Зміст теми:

Частка не пишеться разом:

1. Якщо слово без не не вживається: із іменниками, прикметниками, прислівниками, дієсловами, дієприслівниками: ненависть, невістка; нещадний, негативний; невдовзі, невтямки, несамовито; нехтувати, непокоїтися, непритомніти; ненавидячи, нездужаючи; із дієприкметниками, якщо вони є означеннями іменника (а не присудком) і не мають при собі пояснювальних слів: невивчений вірш, непередбачена ситуація.

2. У складі префікса недо- в іменниках, прикметниках, дієсловах, дієприкметниках: недосяжність, недооцінка; незрілий, недовиконаний, недочутий; недоїдати (погано харчуватися), недоказувати (щось замовчувати).

3. З іменниками, прикметниками, прислівниками, займенниками, якщо додаванням не утворюється слово, яке можна замінити синонімом без не: правда – неправда (брехня), веселий – невеселий (сумний).

4. У займенниках неабихто, неабищо, неабиякий.

5. У частках невже, нехай.

6. У сполучниках незважаючи на, неважаючи на, немовбито, немов, немовби, неначе, неначебто.

7. При зіставленні протилежних ознак: річка нешвидка, а глибока; вітер несильний, а теплий.

«Запам'ятайте». Слід розрізняти написання немає, не має: давно немає листів від сина; він не має грошей на квиток.

Частка не пишеться окремо:

1. Із дієсловами: не пише, не слухає, не доїдати страву, не дочути до кінця.

2. Коли в реченні є протиставлення: море не чорне, а синє; не довго він був у полі, а лише три дні.

3. Якщо прикметник має при собі пояснювальне слово (займенник, прислівник) із часткою ні, а також якщо перед ним стоять слова далеко, зовсім, аж ніяк: нікому не відомий; мені зовсім не приємний.

4. Якщо частка не становить одного поняття з наступним словом, а є лише запереченням: йому бракує не знань, а бажання.

5. З дієсловами та дієприкметниками, що виступають присудками, а також у дієслівних формах на -но, -то та дієприслівниках: книга не прочитана; підлогу не вимито; не прочитавши, важко зрозуміти зміст.

6. Із дієприкметниками, якщо вони мають пояснювальні слова: не переписаний мною текст.

7. Із прикметниками у функції присудка, якщо часткою заперечується ознака, виражена даним словом: той котик не великий (заперечення); той невеликий котик сидів біля дерева (одне означальне поняття).

8. Якщо між часткою та прикметником-присудком можливе дієслово є (був, була): цей будинок не старий (не є старий); але: цей будинок (є) нестарий (тобто відносно недавно збудований).

9. Із прислівниками, числівниками, займенниками, сполучниками, частками, прийменниками та з незмінюваними присудковими словами: не гаразд, не досить, не дуже (але не дуже дитя – хворе), не зовсім, не варто, не можна, не треба, не цілком, не випадково, не дивно, не інакше, не раз, не сьогодні, не слід, не вісім, не двоє, не перший, не ваш, не твій, не тоді, не то... не то, не при... , не на... , не за... , не до вподоби, не до ладу, не до речі, не до смаку, не під силу, не від того, не з руки та ін.

Частка ні пишеться разом:

1. З іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками, сполучниками, якщо слово без ні не вживається: нісенітниця, нівечити, ніяковий, нібито.

2. У заперечних займенниках, якщо частку не відокремлює прийменник: ніхто, ніщо, нічий, ніякий.

3. У заперечних прислівниках: ніде, нікуди, нінащо, нітрохи, ніколи.

Частка ні пишеться окремо:

1. У сталих словосполученнях із часткою ні: ні на йоту, ні при чому; ні світ ні зоря; ні сяк ні так; ні пуху ні пера.

2. Якщо частку від займенника відокремлює прийменник: ні до чого; ні з кого.

Питання для самоконтролю

1. Коли частка **не** пишеться разом
2. Коли частка **не** пишеться окремо
3. Коли частка **ні** пишеться разом
4. Коли частка **ні** пишеться окремо

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
Вивчити: 1. Написання часток	Записати слова, вправи. Розподілити за групами відповідно до правил.

II. Практичні завдання, які виконуватимуться на занятті.

Вправа 1. Перепишіть речення. Напишіть НЕ зі словами разом чи окремо й поясніть правопис.

1. Тільки мав талант до віршів (не) позичений, а власний (Леся Українка). 2. Видатний учений довго й наполегливо йде до свого відкриття, йде (не) повторними шляхами (З газ.). 3. (Не) щасна, (не) правдива людина, що добровільно й легко зрікається рідної мови; щаслива, праведна людина, що в радості й горі будує слово своєї землі (Б. Харчук). 4. (Не) дивні

шовки, (не) коштовний сервіз, (не) чашу мережано-срібну - мій дядько із фронту додому привіз на згадку баклажку похідну (Д. Луценко). 5. То (не) щастя, як дощ у жнива вдається (Нар. тв.). 6. (Не) далеко вже нам до Європи, це Європі далеко до нас (В. Мордань). 7. Я світ обійшов, я своїми руками (не) правду борю, на двобої йдучи (Я. Славутич). 8. Як (не) розумно випрошувати те, чого можеш сам досягти! (Г. Сковорода).

Вправа 2 (УСНО). Розкрийте дужки, поясніть правопис часток НЕ, НІ з різними частинами мови.

1. Рідна мова - (не) зборна таїна, яка робить народ народом і увічніює найтонші порухи його душі (І. Вихованець). 2. Чи на майдані коло церкви, чи на засніжених полях, бували жертви, жертви, жертви... (не) легкий був до волі шлях (П. Тичина). 3. В майстерні вже (не) перший рік працює він зразково (Д. Білоус). 4. Чи (не) від того, що ми свого часу призабули мамину пісню над колискою, наші діти так легко, з такою байдужістю одцуралися од народного мелосу і стали епігонами, гірше того, популяризаторами чужого, (не) рідко майже (не) зрозумілого, а то й шкідливого музикування (В. Скуратівський). 5. Вересневе сонце (не) помітно зайшло за потріскані (не) густі хмари і зразу ж розіслало аж за ліс (не) добілені полотна (М.Стельмах). 6. Пробачте поетам дивацтва (не) злі: (не) багато поетів живе на землі (Олександр Олесь).

3. Напишіть не зі словами разом чи окремо, поясніть правопис.

Не/збагнений, не/вміють, не/дуга, не/дочуває, не/має, не/сьогодні/завтра, не/навмисний, не/абиякий, зовсім не/старий, не/до/смаку, не/доспілий, не/вперше, не/впору, не/до/вподоби, не/догадливий, не/догодований, не/дозрілий, не/друг, не/досить, не/спокій, не/твій, не/перший, не/дурний, а розумний, не/начебто, не/зважаючи на, не/здужати, не/з/руки, не/доносити, не/доречний, не/добросовісний, не/абихто, не/звідси, не/близький, ніде не/знаний, не/мовби, не/мало, а багато, не/можна, не/набагато, не/наголошений, не/під/силу, не/повага, не/привітний, не/раз, не/слід, не/хай, не/руш, не/що інше як, не/багата, а горда, не/гаразд, не/дарма, не/далеко, не/спроста.

4. Напишіть ні зі словами разом чи окремо. Поясніть правопис слів.

Ні/бито, ні/до/чого, ні/за/що, ні/звідки, ні/з/чим, ні/вроку, ні/на/йоту, ні/на/що, ні/ні, ні/один, ні/по/чім, ні/причому, ні/се/ні/те, ні/так/ні/сяк, ні/на/кому, ні/чим, ні/на/чий, ні/як, ані/телень, ані/трохи, ані/скільки.

5. Напишіть частку не разом або окремо зі словами. Поясніть правопис.

А. Не/можливо, не/доведений, не/адекватний, не/дозрілий, не/порушно, не/додивитися, не/гайний, не/довіра, не/дочуваючи, не/притомнівши, не/абихто, не/вперше, не/дужий, не/спокій, не/варто, не/жить, не/нависний, не/похитний, не/вимушено, не/швидко, не/порушний, не/впинно, не/дбалість, не/дорозвинений, не/квапитися, не/метал, не/суттєво, не/самовито, не/треба, не/злічений.

Б. Не/надійна особа, не/досягати результатів, не/подолати ворогів, не/хтуючи обов'язками, не/запальний процес, не/чуваний факт, не/передбачувана проблема, документ ще не/підписаний, завдання нерозв'язані мною, не/зараховано роботу.

6. Складіть речення з поданими мовними формулами.

Незважаючи на аналіз фактів, студювання окремих питань ...; науковий доробок учених, в якому висвітлюється ...; наявні переконливі докази; у навчальному посібнику розглядаються ...; дослідження присвячено актуальній темі ...

7. Запишіть графічні скорочення до наведених слів.

Доктор медичних наук, професор, доцент, асистент, завідувач, член-кореспондент, виконує обов'язків, університет, факультет, розчин, препарат, медицина, медичний, стаття, бібліотека, читальний зал, видання, література, довідник, авторський аркуш, том, сторінка, місце печатки, наприклад, діаграма, область.

Завдання 8. Опрацюйте фаховий текст.

ІІІ. Тестові завдання для самоконтролю:

1. З'ясуйте, у якому рядку всі слова з **НЕ** написано правильно.

- а) ненавидіти, незважаючи на, нечитаючи, не мій, не один;
- б) не турбувати, неабияк, невиконана вчасно робота, невесело (сумно), не та;
- в) не сьомий, недовіра, несамотньо, нещодавно, не мовбито;

- г) нелегко, невтямки, не люблю, не проживши, неабиякий;
- д) неподалік, не десять, непрочитана книга, не мов, нехтуючи.

2. У кожному рядку всі слова з НЕ пишуться окремо?

- а) не/добачати, не/вдаха, не/виконання, не/густо, не/співав;
- б) не/задовільно, не/помітно, не/терпеливий, не/покоїтися, не/ти;
- в) не/підготовлений, не/від/нас, не/зручно, не/порядок, не/роба;
- г) не/здалека, а зблизька, не/від/мене, не/ловлю, не/сім, не/прийшовши;
- д) не/вільний, не/воля, не/заважай, не/ходи, не/вдаха.

3. Вкажіть, у якому рядку всі слова з часткою НЕ пишуться разом.

- а) не/міч, не/читаючи, не/підготовлена робота, не/добачати, не/покоїтися (турбуватися);
- б) не/той, не/зчутися, не/хотя, не/жаль, не/весело;
- в) не/здужати, не/абияк, не/славити (ганьбити), не/абихто, не/втямки;
- г) не/повага, не/виконаний план, не/залишилося, не/співали, не/стямно;
- д) не/активний, не/повторна, не/зважай, не/відвідує, не/той.

4. Які частини мови належать до незмінних службових?

- а) прислівник, прийменник, сполучник, вигук;
- б) прислівник, прийменник, сполучник, частка;
- в) прийменник, сполучник, частка, вигук;
- г) прийменник, сполучник, частка;
- д) прийменник, сполучник, вигук.

5. У якому рядку всі слова написано правильно?

- а) коли-не-коли, ніколи, не стямно, не той, невесело;
- б) нещодавно, неначебто, нерідко, незабаром, не відповідаючи;
- в) ненароком, незволікаючи, ніяк, немовбито, не до ладу;
- г) нелегко, де не де, не чекаючи, невпинно, незважаючи на;
- д) не до вподоби, недосипати, неблизько, а далеко, ні для кого, нівроку.

6. У якому рядку всі слова з НЕ пишуться окремо.

- а) не/міг, не/має, не/зчутися, не/щастя, не/один;
- б) не/веселий, не/мовля, не/мов, не/мовчати, не/можна;
- в) не/треба, не/той, не/читаючи, не/виправлена студентом помилка, не/кричав;
- г) не/дбалий, не/абияк, не/гайно, не/забудько, не/вірив;
- д) ледве/не, не/хай, трохи/не, не/досипати, не/наче.

7. Виберіть фразеологізми, до складу яких входять антоніми.

- а) ні в жодному разі;
- б) ні в зуб ногою;
- в) ні живий ні мертвий;
- г) не з доброго десятка;
- д) не той тепер Миргород.

8. У якому рядку всі слова з НЕ пишуться окремо?

- а) не/розв'язана учнем задача, не/добудована школа, не/зіграна ще роль;
- б) не/знайдена відповідь, не/сказані слова, не/куплені, а подаровані квіти;
- в) не/зламає вітром дерево, не/дописана вправа, ніколи не/пофарбована підлога;
- г) не/розглянуте питання, ніким не/розгадана таємниця, не/дописаний твір;
- д) ще не/випрасувана білизна, нічим не/зацікавлений студент, не/зварена вчасно каша.

9. Вкажіть, у якому рядку слова з НЕ пишуться разом.

- а) не/висушена трава, не/перекопана досі ділянка, не/зірваний бур'ян;
- б) ні до кого не/спрямована промова, не/закінчена розмова, нічим не/підтверджений факт;
- в) не/помічений човен, не/підписані документи, не/дописаний лист;
- г) не/продумана відповідь, не/написана повість, оті не/скошені поля;
- д) не/скошена трава, не/полита досі ділянка, не/бачена краса, не/скорений ніким народ.

10. У якому рядку всі слова з НЕ пишуться окремо?

- а) не/володіючи, не/погоджуючись, не/сказавши, не/запам'ятавши, не/зрадівши;
- б) не/обстеживши, не/завівши, не/розкривши, не/дописавши;
- в) не/заморозивши, не/відкидаючи, не/дописавши, не/дочитавши, не/зловивши;

г) не/оглядаючись, не/моргнувши, не/добігши, не/здужаючи, не/пускаючи;

д) не/обстеживши, не/завівши, не/скоївши, не/розкривши, не/дописавши.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Дрозд Олег Українська орфографія. Правила, вправи, тести. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 140 с.
2. Могила Ю.А. Українська мова : практикум з орфографії. К.: Ліра-К, 2019. 164 с.
3. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
4. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2022, - 536 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. . URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 11: Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації.

Мета: правильне та нормативне послуговування морфологічними нормами української літературної мови.

Основні поняття: прізвище, ім'я, по батькові, відмінювання.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Як пишуться російські прізвища українською мовою?
2. Як творяться чоловічі імена по батькові?
3. За допомогою яких суфіксів творяться жіночі імена по батькові?

Зміст теми:

1. Для творення чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс -ович: Сергій — Сергійович, Іван — Іванович, Павлович, Петрович, Вадимович, Якович, Юрійович, Віталійович, Макарович, Григорович (і від Григір , і від Григорій), Васильович, Анатолійович, Леонідович, Олександрович, Олексійович, Гордійович, Борисович, Микитович.

Винятки: Лука — Лукич (Луківна); Ілля — Ілліч (Іллівна); Кузьма — Кузьмич (Кузьмівна) і Кузьмович; Микола — Миколайович (Миколаївна); Сава — Савович (і Савич) ; Хома — Хомич (і Хомович); Яків — Якович (Яківна).

Лев — Левович і Львович .

Чоловічі імена по батькові відмінюються як іменники II відміни:

Н. Олег Васильович

Р. (Кого ?) Олега Васильовича

Д. (Кому?) Олегу (Олегові) Васильовичу (-еві)

З. (Кого?) Олега Васильовича

О. (з ким?) з Олегом Васильовичем

М. (на кому?) на Олегу (Олегові) Васильовичу (-еві)

Кл. Олегу Васильовичу! Олежа Васильовичу!

Жіночі імена по батькові відмінюються як іменники I відміни:

Н.(хто?) Дарія Семенівна

Р. (кого?) Дарії Семенівни

Д. (кому) Дарії Семенівні

З. (про кого?) про Дарію Семенівну

О. (з ким ?) з Дарією Семенівною

М. (на кому?) на Дарії Семенівні

Кл. Даріє Семенівно!

Для творення жіночих імен по батькові застосовуються суфікси -івна, -ївна:

Миколаївна Петрівна Олександрівна

Віталіївна Олегівна Прокопівна

Сергіївна Ігорівна Федорівна

Андріївна Павлівна Антонівна

Олексіївна Василівна Семенівна

Юріївна Григорівна Борисівна

Георгіївна Вікторівна Дмитрівна

Миколаївна Володимирівна Степанівна

Під час творення форм звертання обидва слова ставляться в кличному відмінку.

Борисе Дмитровичу! Володимире Львовичу!

Михайле Петровичу! Федоре Віталійовичу!

Олександрє Григоровичу! Пантелеймоне Кузьмичу!

Анатолію Степановичу! Павле Петровичу!

Марино Георгіївно!

Ганно Дмитрівно!

Світлано Степанівно!

Любовє Гнатівно!

Олесю Степанівно!

Правопис прізвищ

Записуючи прізвища українською мовою, слід пам'ятати наступні правила:

1. Після приголосних пишемо Е: *Александров, Бестужев, Кузнєцов, Лермонтов, Мечников, Дербеньов.*

2. Є пишемо у таких випадках:

— на початку слів: *Євген'єв, Єжов, Єгоров, Єфимов, Євдокимов.*

— усередині слів після голосного та за роздільної вимови: *Аляб'єв, Прокоф'єв, Григор'єв, Гур'єв, Євген'єв, Афанас'єв, Бердяєв, Буєраков, Достоевський.*

— після приголосних (крім шиплячих, р, ц) у суфіксах -єв, -єєв: *Медведев, Алексєєв, Тимірязєв, Веденєєв, Менделєєв, Малєєв, Матвєєв (АЛЕ: Аракчєєв, Андрєєв, Муромцєв, Нехорошев, Плещєєв).*

— якщо українська літера І походить з давньоруського Ї (ять): (*білий, ліс, хліб, звір, ріпа*), то у прізвищах пишемо Є: *Хлебников, Рєпін, Зверєв, Белов, Бєлий, Мєшков, Каменєв, Лєсков, Бєлінський, Сєров, Бєдний.*

3. Сполучення літер ЙО пишемо на початку слова, після голосного, після б,п,в,м,ф: *Йолкін, Бугайов, Окайомов, Мурав'їов, Солов'їов, Вороб'їов.*

— Буквосполучення **ЬО** пишемо всередині слова після приголосних: *Алф'ьоров, Дербеньов, Д'ьорнов, Т'ьоркін, Парф'ьонов, Пот'ьомкін, Вер'ьовкін.*

АЛЕ: у деяких прізвищах пишемо Е: *Семенов, Федоров, Артемов.*

— Буква **О** під наголосом після шиплячих: *Хрущов, Щитачов, Лихачов, Грачов, Чернишов, Мурашов, Чижов.*

1. Літеру І пишемо на початку слова та після приголосного (крім шиплячих і ц): *Ісаєв, Ігнатович, Ігнат'єв, Багіров, Пушкін.*

— Літеру **Ї** пишемо після голосного та за роздільної вимови: *Гур'їн, Ізмаїлов, Мар'їн, Льїн.*

— Літеру **І** пишемо після приголосних перед голосними: *Тиціан, Купріянов.*

— Літеру **И** пишемо після **ДЖ, Ж, Ч, Ш, Щ, Ц** перед приголосним: *Гаршин, Гуцин, Чичиков, Дорожін, Цикало, Кожин, Лукашин, Жилін, Гречишин.*

— У префіксі **ПРИ-**: *Привалов, Прибилкін, Пришвін.*

— Літеру **И** пишемо у прізвищах, що мають спільні корені у слов'янських мовах: *Пивоваров, Виноградов, Данилов, Борисов, Кирилов, Григорук, Вишневський, Писарчук, Кисельов, Сиркін.*

— Літеру **И** у суфіксах **-ИЧ, -ОВИЧ, -ИК, -ИЦ, -ИЩ:**

Бєл-ик-ов, Станюк-ович, Поп-овичКулин-ич, Рад-ищ-єв.

— Літеру **И** у суфіксі **-ИН-** після шиплячих, **р, ц:** *Курищ-ин, Лукаш-ин, Рощ-ин, Ромаш-ин, Бабіч-ин, Криниць-ин, Іл'юш-ин, Пущ-ин.*

5. Літеру И пишемо після тверлих приголосних: *Чернишов, Крутих, Пир'єв, Личагін, Личаков, Сиркін, Мишкін, Брикалов.*

6. Апостроф у прізвищах пишеться за загальними правилами: *М'ясоєдов, В'яльцев, В'яземський, Рум'янцев, Захар'їн, Лук'янов, Лук'яновський, Григор'єв.*

7. М'який знак у прізвищах пишемо:

— за роздільної вимови після **д, т, з, с, ц, л, н:** *Д'яконов, Третьяков, Арсєн'єв, Демент'єв, Авдот'єв, Ігнат'єв, Ульянов.*

— у кінці слова: *Лос'єв, Соболь, Глуховець, Муромець, Скиталець.*

— всередині слова: *Кон'єков, Кальченко, Новосельцев, Мальцев.*

ІМЕНА:

Ігор — **Ігоря, Ігорю, Ігорєві, з Ігорем.** — **Ігорє Семеновичу!**

Лазар — **Лазаря, Лазарю, Лазарєві, з Лазарем** — **Лазарє Кузьмичу!**

Геннадій — **Геннадія, Геннадію, з Геннадієм**

В'ячеслав — В'ячеслава, В'ячеславу (В'ячеславові), з В'ячеславом — В'ячеславе!

Валер'ян — Валер'яне!

Святослав — Святослава, зі Святославом, Святославе!

Ілля —(кого?) Іллі, (кому?) Іллі, (з ким?) з Іллею, (на кому?) на Іллі — Ілле Григоровичу! (Чий?) Іллін товариш

Антін — Антона, Антону (Антонові), з Антоном — Антоне!

Нестір — до Нестора, з Нестором, Нестору (Несторові), Несторе! ЧИЙ? — Несторів документ, ЧИЯ? —Несторова книжка

Ничипір — Ничипоре!

Прокіп — Прокопе!

Тиміш — Тимоше!

Ізабелла, Ганна, Белла, Віолетта, Елла, Емма, Іван на, Неллі, Неля, Нонна, Жанна, Агата, Майя, Мар'яна, Маріанна.

Ольга — (кому?) Ользі, (з ким?) з Ольгою, (чий?) Ольжин.

Мелашка — Мелашці, з Мелашкою, Мелашин.

Параска — Парасці, з Параскою, Парасчин.

Солоха — Солосі, з Солохою, Солошин.

Надія — з Надією, Надіє! (Чий?) Надійн конспект

Запам'ятайте! На питання ЧИЙ? ЧИЯ? ЧИЇ? Відповідають присвійні прикметники. Якщо вони утворені від власних назв, то пишуться з великої літери.

Віталі-й — Віталі-єва лекція, Віталі-їв портфель

Андрій — Андрієва, Андрійів

Петр-о — Петр-ов-а лекція, Петр-ів конспект

Павло — Павлова, Павлів

Олег — Олег-ов-а, Олег-ів

Ігор — Ігор-ев-а, Ігор-ів

Прокіп — Прокоп-ов-а, Прокоп-ів

Микол-а — Микол-ин-а, Микол-ин

Ілл-я — Ілл-ин-а, Ілл-ин

Дмитр-о — Дмитр-ов-а, Дмитр-ів

Іван — Іванова книжка, Іванів конспект

Натал-я — Натал-ин-а, Натал-ин

Наталк-а — Наталч-ин-а, Наталч-ин

Наталі-я — Наталі-їна, Наталі-їн

Марія — Маріїна, Марійн

Катерина — Катеринина, Катеринин

Катя — Катина, Катин

Ольга — Ольжина, Ольжин

Катруся — Катрусина, Катрусин

Питання для самоконтролю

1. Яка особливість написання прізвищ українською мовою?

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки здобувача з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
1	2
1. Написання прізвищ. 2. Творення чоловічих імен по батькові.	Виконання вправ

II. Практичні завдання, які виконуватимуться на занятті.

Завдання 1. Вставте пропущені літери. Поясніть правопис.

Л...б...д...в, Кал...новський, Кав...р...н, ...ван...ш...н, Завар...х...н, Ж...л...ховська, ...рмолова, ...рох...н, Д...дов, Гр...гор'...в, В...тров, Бондар...в, Б...л...й, Б...лк...н, Б...лобров, Афанась...в, Гр...н...в, Ткач...в, Драч...в, Ак...мов, Мал...ш...в, Ч...рном...рд...н, ...льц...н, К...р'янов, Цв...тков, Зорьк...н, Стол...п...н, Вас...ль...в, Андр...анов, Плужн...ков, М...ронов, Тр...фонов, Андр...в, Купр...янов, Лук...янов, Т...хорецький, Еф...мов...ч, Вен...диктов, Ч...рних, Корн...в, Панкрать...в, К...р...лов, Ан...с...мов.

Завдання 2. Розкрийте дужки, обґрунтуйте написання.

Приїдь (матуся). Чау уживати ліки (Олег). Добридень (лікар). На все добре (друг). Зустрічайте гостей (Надія Григорівна Будько). Дякую (мама, тато, син, дочка, доня, онук, брат, сестра, подруга). Оперуватимемо Вас (пан посол. Пан професор, колега, хлопець). Допоможу тобі, (брат Іван, сестра Ніна, колега Гирич Ольга, колега Гирич Сергій, однокурсник Андрій, кравець Ігор, кравчиня Людмила). Рада Вас зустріти (Наталя, Наталі, Ольга, Оля, Євгенія, Євгенія, Євгеній). Ви обстежилися (Червоненко, Червоненков). Вас кличуть (медсестра, медсестри, медсестричка). Чекаю в гості (Валентина, Валя, Владислав, Владислава). З ювілеєм тебе (українка, україночка, Україна).

Завдання 3. Від поданих імен утворіть чоловічі імена по батькові.

Василь, Сергій, Аркадій, Микола, Анатоль, Григорій, Ігор, Роман, Інокентій, Єлисей, Валерій, Олекса, Назар, Кузьма, Андрій, Антін, Євген.

Завдання 4. Від поданих імен утворіть жіночі імена по батькові.

Сергій, Григорій, Арсен, Арсеній, Наум, Інокентій, Нестор, Микола, Олексій, Леонтій, Анатоль, Овсій, Олександр, Ілля, Сава, Яків, Валерій.

Завдання 5. Вставте пропущені букви. Поясніть написання голосних *e* та *є* у суфіксах.

Андр...в, Федос...в, Син...в, Евс...в, Патрик...в, Веден...в, Матв...в, Лапт...в, Медвед...в, Пахар...в, Камен...в, Гундар...в, Жухар...в, Малиш...в, Барыш...в, Зайц...в, Мальц...в, Маринич...в, Онищ...в, Беля...в, Плюш...в, Колгу...в, Лазар...в, Плещ...в, Нехорош...в, Турген...в, Грош...в, Рыл...в, Фад...в, Тимоф...в, Гар...в, Евстигн...в, Мих...в, Аник...в, Малиш...в, Баранц...в, Костыр...в, Гач...в, Голуб...в.

Завдання 6. Подані слова і словосполучення поставте у кличному відмінку однини і множини; мотивуйте закінчення.

Лікарня, Валерія, Валерій, сонце, місяць, зірка, оголошення, палата, спеціаліст, Борзих Ігор, Борзих Наталя, діловий папір, пані лікарка, мій однокурсник, пані викладачка, пані професор, пан професор, люба медсестра, застаріла недуга.

Завдання 7. Від поданих імен та по батькові утворіть форми кличного відмінка.

Євген Ярославович, Марія Володимирівна, Едуард Петрович, Олена Григорівна, Ольга Геннадіївна, Лариса Віталіївна, Михайло Олексійович, Вадим Леонідович, Валентин Павлович, Іван Миколайович, Наталія Борисівна, Ігор Михайлович, Ілля Артурович.

Завдання 8. Перепишіть слова, на місці крапок поставте апостроф, м'який знак, буквосполучення **ЙО**, **ЬО**.

Авер...янов, Гур...єв, Мар...їн, Прокоф...єв, Агап...єв, Азар...єв, Лур...є, Мар...єв, Артем...єв, Аляб...єв, Лук...янов, Овксент...єв, Васил...єв, Демент...єв, Євген...єв, Дехтяр...ов, Ал...ошин, Ахмед...янов, Анастас...єв, Леонт...єв, Марес...єв, Шинкар...в, Золотар...в, Парф...нов., П...ришкін, Леб...дкін, Мурав...йов, Солов...йов, В...яземський, В...л...цев, П...ясецький.

Завдання 9. Наведені прізвища, імена та по батькові запишіть у формі родового відмінка.

Ширмова Наталія Гнатівна, Кондратьєв Олександр Савович, Нікітін Федір Пилипович, Белинський Віссаріон Григорович, Андріанова Ганна Прокоф'ївна, Плахотна Зінаїда Іллівна, Костенко Уляна Дем'янівна, Кисельова Алла Яківна.

Завдання 10. Запишіть декілька неукраїнських прізвищ студентів, що навчаються з вами на одному курсі, або викладачів, що викладають у вас на факультеті. Поясніть правопис прізвищ.

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1. Знайдіть варіант з епонімами:

- а) Дніпро, Львів, Байкал, Кавказ, Китай;
- б) зірка Альтаїр, Венера, Велика Ведмедиця, Земля;
- в) пухлина Шмінке, мазь Вишневського, краплі Зелінського, хвороба Боткіна;
- г) українець, слов'яни, анти, грузин, поляк.

2. Знайдіть рядок з правильним написанням імен:

- а) Анастасія, Єкатерина, Марина, Ігнат;
- б) Інокентій, Євген, Белла, Віссаріон;
- в) Алла, Ілларіон, Інна, Савва;
- г) Тетяна, Василь, Ульяна, Геннадій.

3. Вкажіть на рядок, у де є помилки у написанні форм по батькові:

- а) Андріївна, Сергійович, Яківна, Григорович;
- б) Валерійович, Геннадіївна, Юрійович, Анастасіївна;
- в) Ілліч, Миколаївна, Ігорович, Матвіївна;
- г) Олегівна, Аркадієвич, Григор'ївна, Денисович.

4. Вкажіть на рядок, де форми по батькові записані правильно:

- а) Олексіївна, Олександрович, Єгоровна, Іванівна;
- б) Максимівна, Кузьминівна, Іллівна, Кирилович;
- в) Артемівна, Сергіївна, Гордійович, Григорівна;
- г) Афанасієвна, Омелянівна, Вікторович, Тимофійович.

5. Укажіть на рядки, в яких допущено помилки:

- а) Миронов, Алексєєв, Тимошенко, Арт'омов;
- б) Вєтров, Рум'янцев, Кузнецов, Михайличенко;
- в) Гарєєв, Дуднік, Столетов, Чижиков;
- г) Малицький, Гаврилов, Пивоваров, Бондарєв.

6. Укажіть на рядки, в яких прізвища записані правильно:

- а) Белінський, Лебедев, Лєсков, Лєрмонтов;
- б) Соловійов, Моїсеєв, Васнецов, Дєдов;
- в) Гуляєв, Фадєєв, Міронов, Вікторов;
- г) Некрасов, Толстой, Петухов, Голицин.

7. Укажіть на рядки, де є помилки у написанні прізвищ:

- а) Афанас'єв, Дьяконов, Мар'янов, Захар'їн;
- б) Мишьяков, Григор'єв, Водоп'янов, Мурав'їов;
- в) Арсєньєв, Прокоф'єв, Аляб'єв, М'ясоєдов;
- г) Карп'юк, Герасим'юк, Жаб'юк, Ілюшин.

8. У якому рядку всі прізвища записані правильно:

- а) Бугайов, Хрушов, Богачьов, Ніколаєв;
- б) Радіщєв, Рїбаков, Шишков, Цвіркунов;
- в) Сидоров, Вербицький, Миловидов, Куницин;
- г) Єсенін, Галич, Пушкарь, Бібиков.

9. У якому рядку допущені помилки у написанні слів:

- а) Заява від Мироненка Євгена;
- б) Порадитися з професором Іванишином Юрієм Петровичом;
- в) Заслухали доповідь Гончаренко Олени;
- г) Зустрітися із Соколом Андрієм.

10. Знайдіть рядок з неправильним написанням імен:

- а) Ярослав, Іванна, Тетяна, В'ячеслава, Олеся;
- б) Інна, Катерина, Євген, Василій, Лариса, Лідія;
- в) Алла, Інєса, Жанна, Владислав, Стелла;
- г) Вікторія, Микола, Володимир, Надія, Олексій.

11. Знайдіть рядок, у якому всі імена написані правильно:

- а) Дмитро, Веніамін, Іларіон, Віолетта, Ганна;
- б) Федір, Валерьян, Марія, Маріана, Ігнат;
- в) Максим, Агнесса, Белла, Олена, Кіра;
- г) Матвій, Михаїл, Роман, Савва, Олександр.

12. Вкажіть на рядки, в яких відсутні помилки у написанні форм по батькові:

- а) Денисович, Андрійович, Якович, Олегівна, Ігорівна;
- б) Іванівна, Валеріївна, Артемович, Георгійович, Миколайович;
- в) Захарович, Олексіївна, Василіївна, Дмитрівна, Олександрович;
- г) Ігорівна, Семенович, Вітальович, Борисівна, Іванович.

13. Вкажіть на рядки, в яких трапляються помилки у написанні форм по батькові:

- а) Данилович, Вікторівна, Ростиславович, Павлівна, Іллівна;
- б) Петрівна, Миронович, Аркадівна, Миколаївна, Марківна;
- в) Лук'янівна, Луківна, Леонтійович, Артурівна, Вадимович;
- г) Михайлович, Яківівна, Федорович, Анатоліївна, Степанович.

14. Вкажіть на рядки, де трапляються помилки у написанні прізвищ:

- а) Матвєєв, Бондарев, Огнєв, Соловійов, Румянцев;
- б) Сидоренко, Мельниченко, Нікітін, Малинін, Пирогов;
- в) Миловидов, Артемов, Сотник, Сізов, Голубєв;
- г) Калінін, Михайличенко, Менделєєв, Безпалій, Немиров.

15. Вкажіть на рядки, в яких всі прізвища записані правильно:

- а) Величко, М'ягков, Дудниченко, Третьяков, Сиваченко;
- б) Павлихін, Павліченко, Різниченко, Твердохлебов, Озеров;
- в) Осадчий, Кушнір, Лебедев, Гарєєв, Ніколаєв;
- г) Рибаченко, Лазарев, Корнійчук, Пушкін, Некрасов.

16. Знайдіть рядки, у яких трапляються помилки у написанні Кличної форми:

- а) Миколо Івановичу, Сергію Олександровичу, Олено Михайлівно;
- б) Вікторе Петровичу, Валерію Миколайовичу, Євгеніє Едуардовичу;
- в) Маріє Василівно, Андріє Павловичу, Любове Олексіївно;
- г) Ольго Олегівно, Ігоре Максимовиче, Вадиме Гнатовичу.

17. Знайдіть рядки, в яких відсутні помилки у написанні Кличної форми:

- а) Леве Федоровичу, Жанно Олександрівно, Артеме Геннадійовичу;
- б) Надіє Миколаївно, Наталє Володимирівно, Марино Василівно;
- в) Давиде Павловичу, Іване Івановичу, Юрію Олександровичу;
- г) Якове Степановичу, Єгоре Денисовичу, Олега Григоровичу.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Дрозд Олег Українська орфографія. Правила, вправи, тести. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 140 с.
2. Могила Ю.А. Українська мова : практикум з орфографії. К.: Ліра-К, 2019. 164 с.

3. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
4. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2022, - 536 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 12: Суржик та антисуржик.

Мета: застосовуючи знання сталих виразів, досягаємо високої культури мовлення.

Основні поняття: суржик, словосполучення, прямий порядок слів, інверсійний порядок слів.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Що таке суржик?
2. Основні труднощі слововживання.
3. Прямий та непрямий порядок слів у реченні.

Суржик

Для народу, що упродовж століть прагнув визнання, – мова не просто засіб спілкування, а найголовніша форма ідентифікації.

На сьогодні, згідно з останніми даними, 77,8% громадян України – це етнічні українці. Із них 85,2% вважають своєю рідною мовою українську. 10 стаття Конституції України гарантує забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, проте на сьогодні існує багато перешкод щодо реального втілення цієї норми. Перша з них, на жаль, низька свідомість у цьому питанні самих українців.

Українці, коли наповнюються патріотичною гордістю, люблять розповідати, що українська одна з наймилозвучніших мов світу. Проте, коли пафос відступає, чомусь дуже часто переходять на російську або користуються суржиком.

Суржиком здавна в Україні називали мішанину зерна – жита, пшениці, ячменю, вівса, а також борошно з такого зерна (тобто не першосортне зерно та низького сорту борошно). Сьогодні словом суржик прийнято називати мову, в якій штучно об'єднані без дотримання літературних норм елементи різних мов.

Часто причиною появи суржика називають двомовність. Проте коли людина використовує у своєму мовленні слова та словосполучення іншої мови, не руйнуючи при цьому граматичної основи, фонетичних особливостей рідної, то такий процес є природним і не викликає заперечень.

Але коли людина відмінює слова однієї мови за правилами іншої, буде словосполучення та речення всупереч моделям рідної мови, вживає слова в нехарактерній для української мови граматичній формі, вона автоматично стає носієм суржику. Будь-який психолог підтвердить, що спотворена мова отупляє людину, робить її мислення примітивним.

За даними досліджень Київського міжнародного інституту соціології, у 2003 році "суржикомовність" серед дорослого населення України становила від 2,5 % у Західних областях і до 21,7% у Східно-Центральних областях. За даними репрезентативного опитування, загалом українській мові в Україні віддають перевагу 43,6 % респондентів (показник цей різко коливається від 91,6 % у західному регіоні й 78,0 % у центрально-західному до 14,6% – у східному й 11,3 % – у південному). Схожі дані отримані й під час опитування, проведеного центром "Демократичні ініціативи": лише українською в родині спілкується 37,0 % населення, лише російською – 32,7%, по-різному, залежно від обставин – 26,6 % (на всі інші мови національних меншин припадає лише 0,7 %).

Спілкування суржиком значно спотворює інформацію, оскільки мовець у цьому випадку може вживати слово в лише йому відомому значенні та ще й у формі, яка не відповідає загальноприйнятим граматичним нормам. Отож порозумінню суржик не сприяє.

Ось деякі з характеристик для суржика особливостей:

– вживання русизмів замість нормативних українських відповідників: даже (навіть), да (так), не (ні), када (коли), не нада (не потрібно), еле (ледве), щас/січас (зараз), всегда (завжди), нікогда (ніколи), чуть-чуть (трішки), конечно (звичайно, звісно), наверно (мабуть), например (наприклад), допустім (припустимо), между (між), вместо (замість), вроде/будто (наче, начебто), іменно (саме), рядом (поруч), язык (мова), больніця (лікарня), циплята (курчата), предохранитель (запобіжник), председатель (голова), почта (пошта), почтальйон (листоноша) тощо;

– "українізовані" форми російських дієслів – уїхав (поїхав), уволився (звільнився), дівся (подівся), поняв (зрозумів), получав (отримував), читав ("вважав" або "рахував" залежно від контексту), отдав (віддав), включив (ввімкнув);

– "українізовані" форми російських числівників – первый/перва, последний;

– змішування українських і російських форм займенників – хто-то (хтось), що-то (щось), як-то (якось), які-то (якісь), який-то (якийсь), чого-то (чомусь, чогось), кой-шо (щось), кой-які (якісь);

– порушення дієслівного керування, вживання прийменників і відмінків за російським зразком – по вулицям (замість вулицями), на російській мові (замість російською мовою), зошит по біології (замість зошит з біології);

– утворення найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників за зразком російської мови – самый лучший (найкращий), самое тверде (найтвердіше);

– утворення від українських дієслів активних дієприкметників за російським зразком – купивший, прийшовший, зробивший;

– слова і вирази, кальковані з російської – міроприємство, прийняти міри, прийняти участь, так як, бувший у користуванні, на протязі, повістка дня, під відкритим небом, або "насильно милим не будеш" (до речі, українською це буде – "на милування нема силування");

– у вимові – це редукція ненаголошених голосних, оглушення дзвінких приголосних, заміна "дж" і "дз" на "ж" і "з", також відсутність чергування "к/ц", зсув наголосу за російським зразком (када, розгаварювать, росписуваться, звонять, нахожуся, в восьмирічкі), відсутність чергування "о/і" або "е/і" (корова/коров, голова/голов замість корів, голів).

У споконвічно українських словах і у запозичених приголосні перед е та и не пом'якшуються. Пом'якшена і м'яка вимова приголосних перед е та и, наприклад у словах: сЄсло, сЄстра, зІма, дІрЄктор, лЄгЄнда, калЄндар, кІшеня, ідЄал, манЄж, тЄлеграма, манЄвр, дІспут, тІгр, чЄрЄспаха є порушенням усталеної літературної норми.

І наголошений, і ненаголошений звук о в українській мові потрібно вимовляти виразно: мороз, нога, голова, порада. "Акання" виступає під впливом російської мови, де є

нормою. Але вимовляти "нага болить", "давати параду", "на дворі сильний мароз" – значить, грубо порушувати правила української орфопії.

У російській і українській мовах є слова, що мають подібне звучання, але різне значення (міжмовні омоніми, пароніми). Буває, що люди плутають значення таких слів і цим спотворюють інформацію. Здається, що і слова українські, а зміст втрачається:

Зустрічаються – помилково вживають як повний відповідник до російського слова зустрічатися, хоча "зустрічатися з труднощами" неправильно, можна зустрічатися з людьми;

Любий – правильно вживати не у значенні прикметника будь-який, кожний, а у значенні того, кого любимо;

Мішаємо – має декілька значень. Вживається у значенні перемішувати або заважати, хоча правильним є лише перемішувати;

Простити – помилково вживається як застудитися, хоча правильно у значенні вибачити;

Лічити – правильно в значенні рахувати, та неправильно у значенні лікувати та багато інших.

Також дуже поширеним елементом суржиків є zdeформовані слова та словосполучення. Зазвичай це російські слова, перероблені на український лад. Наприклад, російське слово принимает як приймає, получает – як получає, испортился – як спортився (хоча існують українські слова приймає, одержує, отримує, зіпсувався).

Ненормативне використання граматичних форм української мови також призводить до деформації, наприклад: "маємо вільні номери (замість номери)", "підготуйте паспорта (правильно паспорти)", "як доїхати до вокзала (вокзалу)?", "працюю чотири місяця в рік (місяці)".

"Плекайте мову" – закликав український поет. Проте видається, що на сьогодні не всім ця робота до снаги.

Було б дуже добре, аби засоби масової інформації: телебачення, радіо, преса, Інтернет були взірцем для наслідування для всіх, хто хоче говорити українською правильно. Але, на жаль, сьогодні ЗМІ не можуть похвалитись бездоганним володінням державною мовою. І ми чуємо, читаємо: "Скількима язиками володієш ти", "Запрошуємо на роботу. Висока заробітня платня та гнучкий графік робот", "Закон перетерпів багато змін", "Будівництво плотини", "Ігорний бізнес", "Гладке гоління", "Захід намічено", "Біжучий рядок", "Бувший президент", "Нова мебель", "Розіграш щонеділі у понеділок і п'ятницю" тощо.

І ще декілька слів про суржик у моєму курсантському житті.

Скажімо, я прокидаюся зранку, йду до ванної кімнати, і замість правильного "Доброго ранку" чую: "Добре утро. Як діла?" Потім збираюся та йду на зупинку тролейбуса. У транспорті кондуктор вимагає "оплатити білетіки". Поруч стоїть жіночка та запитує "чи не виходжу я на слідуєчій остановці?" Виходжу на зупинці і спускаюся у метро. Контролер просить "пред"явити удостовіреніє". Заходжу у вагон і бачу безліч рекламних оголошень. Присмно вражена: на одній з реклам "Позбався їх нарешті. Вугрі, бородавки, висип. Когерент" маркером перекреслено та виправлено позбався на позбудься.

Питання для самоконтролю

1. Поняття про суржик.
2. Прямий порядок слів у реченні.
3. Інверсійний порядок слів у реченні.
4. Актуальне членування речення.
5. Логічний наголос.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
Вивчити:	

Суржик . Визначення терміна. Прямий та непрямий порядок слів у реченні. Актуальне членування речення.	Виконання вправ на закріплення
---	--------------------------------

II. Практичні завдання, які виконуватимуться.

Завдання 1. Подумайте та обґрунтуйте, чому у прислів'ї «Восени і горобець багатий» ужито все-таки і, а не й, хоч і виник збіг голосних.

Завдання 2. Запишіть підряд словосполучення: 1) спочатку ті, у яких нічого не треба виправляти; 2) потім ті, у яких виправите порушення милозвучності мови.

Сховав у серці, гвіздком у голові сидить, скоріш всього, горобці в голові цвірінькають, шлюб взяти, мале і велике, стоїть в одному ряду, острів у океані, двоїться в очах, отожд-бо і воно, бити себе в груди, душею й тілом, нате і мій глек, рвати і метати, знизу вгору, стоїть більмом у оці, хоч у вухо бгай, не в ті взувся, крапля у морі, в'їлася в пам'ять.

Завдання 3. Відредагуйте речення. Поясніть причини виникнення помилок.

Завдання 4. Знайдіть помилки у написанні відмінкових закінчень прізвищ та імен по батькові:

- 1) Я одержав листа від Петренко Олега.
- 2) Лікарня знаходиться на проспекті Шевченко.
- 3) Слід порадитися з професором Ганшином Іваном Юрійовичом.
- 4) Дозвольте до Вас звернутися з проханням, шановний Ігор Петровиче!
- 5) Дуже вдячний професору Книшу Івану Сергійовичу.

Завдання 5. Прочитайте текст. Складіть до нього запитання. Підготуйтеся до усного переказу.

Що ж означає назва *Україна*? Існує чимало гіпотез, як наукових, так і народних. У деяких говірках української мови є слово *крун*, *кран*, що означає *журавель*, *лелека*. Народна легенда пов'язує назву *Україна* з назвою темного птаха, яким з давніх-давен був лелека. Оригінальною гіпотезою про походження назви *Україна* є спроба А.Великанова пов'язати її з санкритським (давньоіндійським) словом "Укхраїа", що означає "земляний пагорб", рубіж, який охороняється сторожовими курганами. Ще й нині вздовж Дніпра на кілька тисяч кілометрів тягнуться знамениті Змієві вали, збудовані нашими предками ще в I тис.до н.е.

Проте найближчим у сучасній літературній є слово *край*, *країна*, що має первісне значення "рідна земля", або "земля, заселена своїм народом" (за акад.В.Русанівським). Аргументовано доводить етимологію назви *Україна* В.Скляренко, який вважає, що іменник *україна* виник після розпаду праслов'янської єдності на окремі племена і є близьким за значенням до сучасного украяти (відрізати, відкряти, відділити), тобто "віддалений шматок землі", "віддалена частина території племені". На думку С.Шелухіна, в часи розпаду Київської Русі на окремі незалежні князівства слово "україна" набуло нового значення – "князівство". І дійсно, в літописах зафіксовані *Переяславська україна*, *Галицька україна*, *Чернігівська україна*, *Київська україна* та ін. Коли ж українські землі були під владою Литви, вони називалися *Литовською україною*, а під владою Польщі – *Польською україною*. У народній пісні співається:

Он по горах, по долинах, по козацьких *українах*,
Сив голубонько літає, собі пару шукає.

Як бачимо, "козацькі україни" – загальна назва, що у множині означає "козацькі землі". Отже, згодом усі етнічні, терени українців, у тому числі і у складі інших держав стали називатися Україною. Загальна назва землі, князівства, краю перетворилася у власну назву держави.

Народ доніс до нас і передав у спадщину невичерпну скарбницю своєї душі – легенди, казки, пісні, звичаї і традиції. Власні назви нашої землі малюють свої біографії, вивчаючи які ми дізнаємося про минуле нашого народу, щоб понести ці скарби у майбутнє.

Завдання 6. Відкоригуйте пропонувані речення (з точки зору слововживання, стилістики, пунктуації).

1. Основна скарга хворих жовчнокам'яною хворобою нападаподібний біль маючий назву печінкові кольки.

2. Різучі роздираючі болі з'являються як правило вночі через 3-4 години після вечірньої їжі супроводжуючись різкою слабкістю зблідненням шкіряних покровів падінням артеріального тиску.

3. При пальпації іноді вдається прощупати збільшений і хворобливий жовчний міхур натискуючи на який виникає різкий біль.

Завдання 7. Визначте, які варіанти словосполучень є нормативними. Деякі з них уведіть у речення.

Залежно від умов – в залежності від умов, у найближчий час – ннайближчим часом, прийняти до уваги – взяти до уваги, незважаючи на труднощі – не дивлячись на труднощі, працювати по сумісництву – працювати за сумісництвом, вислати листа – надіслати листа, отримати зарплатню – одержати зарплату, важлива задача – важливе завдання, найважливіший об'єкт – самий важливий об'єкт.

Завдання 8. Відредагуйте словосполучення.

Виявлено чесотку, взяти пробу крові, зажими рани, залиш мене в спокої, молоді рожениці, сердечники, сильна тошнота, упадок діяльності, ставши центром фармакології, відсутній порядок, роговиця ока, вірна смерть, піджолудочна железа.

Завдання 9. Складіть словосполучення з поданими словами.

Відношення – ставлення, на протязі – протягом, мішати – заважати, підписка – передплата, вірний – правильний – слухний, неділя – тиждень, путати – плутати.

Завдання 10. Перекладіть текст за фактом.

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1. Яким порядком слів оперує автор у даному тексті?

Калина уже по ярах стоїть у червоних кетягах, як у зорях. Кожна ягода аж дзвенить достиглим соком, так і жевріє сипким жаром. Але не може підпалити ні віття, ні стверділого листя. Горобці клюють ягоди, кетяги ворущаються, і набубнявілі сузір'я здригаються, ніби хочуть злетіти (Є. Гуцало).

- а) зворотним (інверсією);
- б) прямим;
- в) перехресним;
- г) суміжним;
- г) протиставним.

2. Правильний варіант відповіді міститься у рядку:

- а) Вступив до Одеського національного університету;
- б) Вступив у Одеський національний університет;
- в) Поступив у Одеський національний університет;
- г) Поступив до Одеського національного університету;
- д) Вступив до Одеського Національного університету.

3. Складносурядне речення утвориться, якщо до

Батько ніколи не чув такої гри... додати

- а) але музика була йому знайома.
- б) приховавши емоції, думав про майбутнє.
- в) що душа його переповнювалася незрозумілими почуттями.
- г) і такої відчайдушності в мелодії,
- д) хоч бачив скрипалів багато.

4. НЕ можна замінити дієприслівниковий зворот підрядним обставинним у реченні

- а) Євген Черниш сидів на траві оддалік, спершись підборіддям на руки.
- б) Вийшовши з густого соснового лісу, ми побачили велике поле маків.
- в) Квіти згортали пелюстки, відчуваючи наближення нічної прохолоди.
- г) Почувши про приїзд театру мініатюр, учні зібралися в актовому залі.
- д) Декілька років тому інженери, взявши креслення Леонардо да Вінчі, вирішили побудувати за ними машини.

5. Потребує редагування словосполучення

- а) підручник хімії;
- б) їхати автобусом;

- с) за згодою сторін;
- д) виконати за певних обставин;
- е) зустрічати товариша.

6. Граматично правильно побудоване словосполучення

- а) перекласти українською мовою;
- б) змагання по футболу;
- с) пропустити із-за хвороби;
- д) розмовляє на англійській мові;
- е) у відповідності з наказом.

7. Правильно побудовано словосполучення в рядку

- а) завдяки підтримці, зазнавати втрат;
- б) прикладати зусилля, завдавати шкоди;
- с) згідно домовленості, з усіх запитань;
- д) незважаючи на труднощі, підводити підсумки;
- е) прикладати зусилля, завдавати шкоди.

8. Односкладним означено-особовим є речення

- а) П'ю життя моє спрагнено-радо.
- б) Криничку розшукали швидко.
- с) Для ілюстрації сказаного раніше ми наведемо декілька прикладів.
- д) Журбою поля не перейдеш.
- е) З жубою радість обнялась.

9. Складнопідрядним є речення

- а) З глибокою пошаною згадую своїх батьків головним чином тому, що вони достойно виховували своїх дітей у любові й відданості своїй Вітчизні.
- б) У нашій сім'ї завжди лунала українська мова, у хаті було чимало українських книжок, дитинство минало в атмосфері народних пісень.
- с) Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє.
- д) Зривається вихор, і білий-білий цвіт метелицею в'ється по галявині
- е) Розплющивши очі, Леонід побачив над собою каламутне небо.

10. Продовжте речення: «З погляду актуального членування в реченні можна виокремити...».

- а) ...підмет і присудок;
- б) ...групу підмета і групу присудка;
- в) ...головні і другорядні члени речення;
- г) ...»дане» і «нове»;
- д) ...зачин і кінцівку.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Бабій І.М., Синтаксис сучасної української мови : самостійна та індивідуальна робота. Словосполучення. Просте речення. Просте ускладнене речення : навчальний посібник / І.М. Бабій, Н.О. Свистун. – Тернопіль : Навчальна книга, 2014. – 192 с.

2. Мойсієнко А. К., Арібджанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2013. 238 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 13: Правопис прізвищ, імен, по батькові.

Мета: правильне та нормативне послуговування морфологічними нормами української літературної мови.

Основні поняття: прізвище, ім'я, по батькові, відмінювання.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Як пишуться російські прізвища українською мовою?
2. Як творяться чоловічі імена по батькові?
3. За допомогою яких суфіксів творяться жіночі імена по батькові?

Зміст теми:

1. Для творення чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс -ович: Сергій — Сергійович, Іван — Іванович, Павлович, Петрович, Вадимович, Якович, Юрійович, Віталійович, Макарович, Григорович (і від Григiр , і від Григорій), Васильович, Анатолійович, Леонідович, Олександрович, Олексійович, Гордійович, Борисович, Микитович.

Винятки: Лука — Лукич (Луківна); Ілля — Ілліч (Іллівна); Кузьма — Кузьмич (Кузьмівна) і Кузьмович; Микола — Миколайович (Миколаївна); Сава — Савович (і Савич) ; Хома — Хомич (і Хомович); Яків — Якович (Яківна).

Лев — Левович і Львович .

Чоловічі імена по батькові відмінюються як іменники II відміни:

- Н. Олег Васильович
- Р. (Кого?) Олега Васильовича
- Д. (Кому?) Олегу (Олегові) Васильовичу (-еві)
- З. (Кого?) Олега Васильовича
- О. (з ким?) з Олегом Васильовичем
- М. (на кому?) на Олегу (Олегові) Васильовичу (-еві)
- Кл. Олегу Васильовичу! Олежа Васильовичу!

Жіночі імена по батькові відмінюються як іменники І відміни:

Н. (хто?) Дарія Семенівна
Р. (кого?) Дарії Семенівни
Д. (кому) Дарії Семенівні
З. (про кого?) про Дарію Семенівну
О. (з ким?) з Дарією Семенівною
М. (на кому?) на Дарії Семенівні
Кл. Даріє Семенівно!

Для творення жіночих імен по батькові застосовуються суфікси -івна, -ївна:

Миколаївна	Петрівна	Олександрівна
Віталіївна	Олегівна	Прокопівна
Сергіївна	Ігорівна	Федорівна
Андріївна	Павлівна	Антонівна
Олексіївна	Василівна	Семенівна
Юріївна	Григорівна	Борисівна
Георгіївна	Вікторівна	Дмитрівна
Миколаївна	Володимирівна	Степанівна

Під час творення форм звертання обидва слова ставляться в кличному відмінку.

Борисе Дмитровичу!	Володимире Львовичу!
Михайле Петровичу!	Федоре Віталійовичу!
Олександрє Григоровичу!	Пантелеймоне Кузьмичу!
Анатолію Степановичу!	Павле Петровичу!

Марино Георгіївно!
Ганно Дмитрівно!
Світлано Степанівно!
Любовє Гнатівно!
Олесю Степанівно!

Правопис прізвищ

Записуючи прізвища українською мовою, слід пам'ятати наступні правила:

2. Після приголосних пишемо Е: *Александров, Бєстужєв, Кузнєцов, Лєрмонтов, Мєчников, Дєрбєньов.*

2. Є пишемо у таких випадках:

— **на початку слів:** *Євгєньєв, Єжов, Єгоров, Єфимов, Євдокимов.*

— **усередині слів після голосного та за роздільної вимови:** *Аляб'єв, Прокоф'єв, Григор'єв, Гур'єв, Євгєньєв, Афанасьєв, Бєрдяєв, Буєраков, Достоевський.*

— **після приголосних (крім шиплячих, р, ц) у суфіксах -єв, -єєв:** *Мєдвєдєв, Алєксєєв, Тимірязєв, Вєдєнєєв, Мєндєлєєв, Малєєв, Матвєєв (АЛЕ: Аракчєєв, Андрєєв, Муромцєв, Нєхорошєв, Плєщєєв).*

— **якщо українська літера І походить з давньоруського Ї (ять): (білий, лїс, хлїб, звїр, рїна), то у прізвищах пишемо Є:** *Хлєбников, Рєпїн, Звєрєв, Бєлов, Бєлий, Мєшков, Камєнєв, Лєсков, Бєлїнський, Сєров, Бєдний.*

3. Сполучення літер ЙО пишемо на початку слова, після голосного, після б,п,в,м,ф: *Йолкін, Бугайов, Окайомов, Муравйов, Соловйов, Воробйов.*

— **Буквосполучення БО пишемо всередині слова після приголосних:** *Алфьоров, Дєрбєньов, Дьорнов, Тьоркін, Парфьонов, Потьомкін, Вєрьовкін.*

АЛЕ: у деяких прізвищах пишемо **Е:** *Семенов, Федоров, Артемов.*

— **Буква О** під наголосом після шиплячих: *Хруцов, Щипачов, Лихачов, Грачов, Чернишов, Мурашов, Чижов.*

2. Літеру **І** пишемо на початку слова та після приголосного (крім шиплячих і **ц**): *Ісаєв, Ігнатович, Ігнат'єв, Багіров, Пушкін.*

— Літеру **Ї** пишемо після голосного та за роздільної вимови: *Гур'їн, Ізмаїлов, Мар'їн, Ільїн.*

— Літеру **І** пишемо після приголосних перед голосними: *Тиціан, Купріянов.*

— Літеру **И** пишемо після **ДЖ, Ж, Ч, Ш, Щ, Ц** перед приголосним: *Гаршин, Гуцин, Чичиков, Дорожнин, Цикало, Кожин, Лукашин, Жилін, Гречишин.*

— У префіксі **ПРИ-**: **Привалов, Прибилкін, Пришвін.**

— Літеру **И** пишемо у прізвищах, що мають спільні корені у слов'янських мовах: *Пивоваров, Виноградов, Данилов, Борисов, Кирилов, Григорук, Вишневський, Писарчук, Кисельов, Сиркін.*

— Літеру **И** у суфіксах **-ИЧ, -ОВИЧ, -ИК, -ИЦ, -ИЩ:**

Бел-ик-ов, Станюк-ович, Поп-овичКулин-ич, Рад-иц-ев.

— Літеру **И** у суфіксі **-ИН-** після шиплячих, **р, ц:** *Куриц-ин, Лукаш-ин, Роц-ин, Ромаш-ин, Бабіч-ин, Криниц-ин, Іллюш-ин, Пуц-ин,*

5. Літеру **И** пишемо після тверлих приголосних: *Чернишов, Крутих, Пир'єв, Личагін, Личаков, Сиркін, Мишкін, Брикалов.*

6. Апостроф у прізвищах пишеться за загальними правилами: *М'ясоєдов, В'яльцев, В'яземський, Рум'янцев, Захар'їн, Лук'янов, Лук'яновський, Григор'єв.*

7. М'який знак у прізвищах пишемо:

— за роздільної вимови після **д, т, з, с, ц, л, н:** *Дьяконов, Третьяков, Арсеньєв, Демент'єв, Авдот'єв, Ігнат'єв, Ульянов.*

— у кінці слова: *Лось, Соболь, Глуховець, Муромець, Скиталець.*

— всередині слова: *Коньков, Кальченко, Кальченко, Новосельцев, Мальцев.*

ІМЕНА:

Ігор — **Ігоря, Ігорю, Ігореві, з Ігорем.** — **Ігоре Семеновичу!**

Лазар — **Лазаря, Лазарю, Лазареві, з Лазарем** — **Лазаре Кузьмичу!**

Геннадій — **Геннадія, Геннадію, з Геннадієм**

В'ячеслав — **В'ячеслава, В'ячеславу (В'ячеславі), з В'ячеславом** — **В'ячеславе!**

Валер'ян — **Валер'яне!**

Святослав — **Святослава, зі Святославом, Святославе!**

Ілля — (кого?) **Іллі, (кому?) Іллі, (з ким?) з Іллею, (на кому?) на Іллі** — **Ілле Григоровичу! (Чий?) Іллін товариш**

Антін — **Антон, Антону (Антонові), з Антоном** — **Антоне!**

Нестір — до **Нестора, з Нестором, Нестору (Несторові), Несторе!** **ЧИЙ?** — **Несторів документ, ЧИЯ?** — **Несторова книжка**

Ничипір — **Ничипоре!**

Прокіп — **Прокопе!**

Тиміш — **Тимоше!**

Ізабелла, Ганна, Белла, Віолетта, Елла, Емма, Іван
на, Неллі, Неля, Нонна, Жанна, Агата, Майя, Мар'яна, Маріанна.

Ольга — (кому?) **Ользі, (з ким?) з Ольгою, (чий?) Ольжин.**

Мелашка — **Мелашці, з Мелашкою, Мелашин.**

Параска — **Парасці, з Параскою, Парасчин.**

Солоха — **Солосі, з Солохою, Солошин.**

Надія — з **Надією, Надіє!** (Чий?) **Надійн конспект**

Запам'ятайте! На питання ЧИЙ? ЧИЯ? ЧИЇ? Відповідають присвійні прикметники. Якщо вони утворені від власних назв, то пишуться з великої

літери.*Віталі-й — Віталі-єва лекція, Віталі-їв портфель**Андрій — Андрієва, Андрійів**Петр-о — Петр-ов-а лекція, Петр-ів конспект**Павло — Павлова, Павлів**Олег — Олег-ов-а, Олег-ів**Ігор — Ігор-ев-а, Ігор-ів**Прокіп — Прокоп-ов-а, Прокоп-ів**Микол-а — Микол-ин-а, Микол-ин**Ілл-я — Ілл-ин-а, Ілл-ин**Дмитр-о — Дмитр-ов-а, Дмитр-ів**Іван — Іванова книжка, Іванів конспект**Натал-я — Натал-ин-а, Натал-ин**Наталк-а — Наталч-ин-а, Наталч-ин**Наталі-я — Наталі-їна, Наталі-їн**Марія — Маріїна, Марійн**Катерина — Катеринина, Катеринин**Катя — Катина, Катин**Ольга — Ольжина, Ольжин**Катруся — Катрусина, Катрусин***Питання для самоконтролю**

1. Яка особливість написання прізвищ українською мовою?

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу**Орієнтовна картка для самостійної підготовки здобувача з використанням літератури з даної теми:**

Основні завдання	Вказівки
1	2
1. Написання прізвищ. 2. Творення чоловічих імен по батькові. 3. Творення жіночих імен по батькові.	Виконання вправ

II. Практичні завдання, які виконуватимуться на занятті.**Завдання 1.** Вставте пропущені літери. Поясніть правопис.

Л...б...д...в, Кал...новський, Кав...р...н, ...ван...ш...н, Завар...х...н, Ж...л...ховська, ...рмолова, ...рох...н, Д...дов, Гр...гор'...в, В...тров, Бондар...в, Б...л...й, Б...лк...н, Б...лобров, Афанась...в, Тр...н...в, Ткач...в, Драч...в, Ак...мов, Мал...ш...в, Ч...рном...рд...н, ...льц...н, К...р'янов, Цв...тков, Зорьк...н, Стол...п...н, Вас...ль...в, Андр...анов, Плужн...ков, М...ронов, Тр...фонов, Андр...в, Купр...янов, Лук...янов, Т...хорецький, Еф...мов...ч, Вен...диктов, Ч...рних, Корн...в, Панкрать...в, К...р...лов, Ан...с...мов.

Завдання 2. Розкрийте дужки, обґрунтуйте написання.

Приїдь (матуся). Чау уживати ліки (Олег). Добридень (лікар). На все добре (друг). Зустрічайте гостей (Надія Григорівна Будько). Дякую (мама, тато, син, дочка, доня, онук, брат, сестра, подруга). Оперуватимемо Вас (пан посол. Пан професор, колега, хлопець). Допоможу тобі, (брат Іван, сестра Ніна, колега Гирич Ольга, колега Гирич Сергій, однокурсник Андрій, кравець Ігор, кравчиня Людмила). Рада Вас зустріти (Наталія, Наталі, Ольга, Оля, Євгенія, Євгенія, Євгеній). Ви обстежилися (Червоненко, Червоненков). Вас кличуть (медсестра, медсестри, медсестричка). Чекаю в гості (Валентина, Валя, Владислав, Владислава). З ювілеєм тебе (українка, україночка, Україна).

Завдання 3. Від поданих імен утворіть чоловічі імена по батькові.

Василь, Сергій, Аркадій, Микола, Анатоль, Григорій, Ігор, Роман, Інокентій, Єлисей,

Валерій, Олекса, Назар, Кузьма, Андрій, Антін, Євген.

Завдання 4. Від поданих імен утворіть жіночі імена по батькові.

Сергій, Григорій, Арсен, Арсеній, Наум, Інокентій, Нестор, Микола, Олексій, Леонтій, Анатоль, Овсій, Олександр, Ілля, Сава, Яків, Валерій.

Завдання 5. Вставте пропущені букви. Поясніть написання голосних *e* та *є* у суфіксах.

Андр...в, Федос...в, Син...в, Евс...в, Патрик...в, Веден...в, Матв...в, Лапт...в, Медвед...в, Пахар...в, Камен...в, Гундар...в, Жухар...в, Малиш...в, Барыш...в, Зайц...в, Мальц...в, Маринич...в, Онищ...в, Беля...в, Плюш...в, Колгу...в, Лазар...в, Плещ...в, Нехорош...в, Турген...в, Грош...в, Рыл...в, Фад...в, Тимоф...в, Гар...в, Евстигн...в, Мих...в, Аник...в, Малиш...в, Баранц...в, Костыр...в, Гач...в, Голуб...в.

Завдання 6. Подані слова і словосполучення поставте у кличному відмінку однини і множини; мотивуйте закінчення.

Лікарня, Валерія, Валерій, сонце, місяць, зірка, оголошення, палата, спеціаліст, Борзих Ігор, Борзих Наталія, діловий папір, пані лікарка, мій однокурсник, пані викладачка, пані професор, пан професор, люба медсестра, застаріла недуга.

Завдання 7. Від поданих імен та по батькові утворіть форми кличного відмінка.

Євген Ярославович, Марія Володимирівна, Едуард Петрович, Олена Григорівна, Ольга Геннадіївна, Лариса Віталіївна, Михайло Олексійович, Вадим Леонідович, Валентин Павлович, Іван Миколайович, Наталія Борисівна, Ігор Михайлович, Ілля Артурович.

Завдання 8. Перепишіть слова, на місці крапок поставте апостроф, м'який знак, буквособолучення ЙО, БО.

Авер...янов, Гур...єв, Мар...їн, Прокоф...єв, Агап...єв, Азар...єв, Лур...є, Мар...єв, Артем...єв, Аляб...єв, Лук...янов, Овксент...єв, Васил...єв, Демент...єв, Євген...єв, Дехтяр...ов, Ал...ошин, Ахмед...янов, Анастас...єв, Леонт...єв, Марес...єв, Шинкар...в, Золотар...в, Парф...нов., П...ришкін, Леб...дкін, Мурав...йов, Солов...йов, В...яземский, В...л...цев, П...ясецький.

Завдання 9. Наведені прізвища, імена та по батькові запишіть у формі родового відмінка.

Ширмова Наталія Гнатівна, Кондратьєв Олександр Савович, Нікітін Федір Пилипович, Белинський Віссаріон Григорович, Андріанова Ганна Прокоф'ївна, Плахотна Зінаїда Иллівна, Костенко Уляна Дем'янівна, Кисельова Алла Яківна.

Завдання 10. Запишіть декілька неукраїнських прізвищ студентів, що навчаються з вами на одному курсі, або викладачів, що викладають у вас на факультеті. Поясніть правопис прізвищ.

III. Тестові завдання для самоконтролю:

1. Знайдіть варіант з епонімами:

- а) Дніпро, Львів, Байкал, Кавказ, Китай;
- б) зірка Альтаїр, Венера, Велика Ведмедиця, Земля;
- в) пухлина Шмінке, мазь Вишневського, краплі Зелінського, хвороба Боткіна;
- г) українець, слов'яни, анти, грузин, поляк.

2. Знайдіть рядок з правильним написанням імен:

- а) Анастасія, Єкатерина, Марина, Ігнат;
- б) Інокентій, Євген, Белла, Віссаріон;
- в) Алла, Ілларіон, Інна, Савва;
- г) Тетяна, Василь, Уляна, Геннадій.

3. Вкажіть на рядок, у де є помилки у написанні форм по батькові:

- а) Андріївна, Сергійович, Яківна, Григорович;
- б) Валерійович, Геннадіївна, Юрійович, Анастасіївна;
- в) Ілліч, Миколаївна, Ігорович, Матвіївна;
- г) Олегівна, Аркадієвич, Григор'ївна, Денисович.

4. Вкажіть на рядок, де форми по батькові записані правильно:

- а) Олексіївна, Олександрович, Єгоровна, Іванівна;

- б) Максимівна, Кузьминівна, Іллівна, Кирилович;
 - в) Артемівна, Сергіївна, Гордійович, Григорівна;
 - г) Афанасієвна, Омелянівна, Вікторович, Тимофійович.
- 5. Укажіть на рядки, в яких допущено помилки:**
- а) Миронов, Алексєєв, Тимошенко, Артёмов;
 - б) Вєтров, Рум'янцев, Кузнецов, Михайличенко;
 - в) Гарєєв, Дуднік, Столетов, Чижиков;
 - г) Малицький, Гаврилов, Пивоваров, Бондарєв.
- 6. Укажіть на рядки, в яких прізвища записані правильно:**
- а) Белінський, Лебедев, Лєсков, Лєрмонтов;
 - б) Соловйов, Моїсєєв, Васнецов, Дєдов;
 - в) Гуляєв, Фадєєв, Міронов, Вікторов;
 - г) Некрасов, Толстой, Петухов, Голицин.
- 7. Укажіть на рядки, де є помилки у написанні прізвищ:**
- а) Афанас'єв, Дьяконов, Мар'янов, Захар'їн;
 - б) Мишьяков, Григор'єв, Водоп'янов, Муравйов;
 - в) Арсєньєв, Прокоф'єв, Аляб'єв, М'ясоєдов;
 - г) Карп'юк, Герасим'юк, Жаб'юк, Ілюшин.
- 8. У якому рядку всі прізвища записані правильно:**
- а) Бугайов, Хрущов, Богачьов, Ніколаєв;
 - б) Радіщєв, Рибакєв, Шишков, Цвіркунов;
 - в) Сидоров, Вербицький, Миловидов, Куницин;
 - г) Єсенін, Галич, Пушкарь, Бібиков.
- 9. У якому рядку допущені помилки у написанні слів:**
- а) Заява від Мироненка Євгена;
 - б) Порадитися з профєсором Іванишином Юрієм Петровичом;
 - в) Заслухали доповідь Гончаренко Олєни;
 - г) Зустрітися із Соколом Андрієм.
- 10. Знайдіть рядок з неправильним написанням імен:**
- а) Ярослав, Іванна, Тєтяна, В'ячеслава, Олєся;
 - б) Інна, Катєрина, Євгєн, Василій, Лариса, Лідія;
 - в) Алла, Інєса, Жанна, Владислав, Стєлла;
 - г) Вікторія, Микола, Володимир, Надія, Олєксій.
- 11. Знайдіть рядок, у якому всі імена написані правильно:**
- а) Дмитро, Веніамін, Іларіон, Віолєтта, Ганна;
 - б) Федір, Валєрьян, Марія, Маріана, Ігнат;
 - в) Максим, Агнєсса, Белла, Олєна, Кіра;
 - г) Матвій, Михаїл, Роман, Савва, Олєксандр.
- 12. Вкажіть на рядки, в яких відсутні помилки у написанні форм по батькові:**
- а) Дєнисович, Андрійович, Якович, Олєгівна, Ігорівна;
 - б) Іванівна, Валєріївна, Артемєвич, Георгійович, Миколайович;
 - в) Захарович, Олєксіївна, Василіївна, Дмитрівна, Олєксандрович;
 - г) Ігорівна, Семенович, Віталєвич, Борисівна, Іванович.
- 13. Вкажіть на рядки, в яких трапляються помилки у написанні форм по батькові:**
- а) Данилович, Вікторівна, Ростиславович, Павлівна, Іллівна;
 - б) Петрівна, Миронович, Аркадівна, Миколаївна, Марківна;
 - в) Лук'янівна, Луківна, Леонтійович, Артурівна, Вадимович;
 - г) Михайлович, Яківівна, Федорович, Анатоліївна, Степанович.
- 14. Вкажіть на рядки, де трапляються помилки у написанні прізвищ:**
- а) Матвєєв, Бондарєв, Огнєв, Соловйов, Румянцев;
 - б) Сидорєнко, Мєльничєнко, Нікітін, Малинін, Пирогов;
 - в) Миловидов, Артемєв, Сотник, Сізов, Голубєв;
 - г) Калінін, Михайличєнко, Мєндєлєєв, Бєзпалій, Нємиров.
- 15. Вкажіть на рядки, в яких всі прізвища записані правильно:**

- а) Величко, М'ягков, Дудниченко, Третяков, Сиваченко;
- б) Павлихін, Павліченко, Різниченко, Твердохлебов, Озеров;
- в) Осадчий, Кушнір, Лебедєв, Гарєєв, Ніколаєв;
- г) Рибаченко, Лазарєв, Корнійчук, Пушкін, Некрасов.

16. Знайдіть рядки, у яких трапляються помилки у написанні Кличної форми:

- а) Миколо Івановичу, Сергію Олександровичу, Олено Михайлівно;
- б) Вікторе Петровичу, Валерію Миколайовичу, Євгеніє Едуардовичу;
- в) Маріє Василівно, Андріє Павловичу, Любове Олексіївно;
- г) Ольго Олегівно, Ігорє Максимовиче, Вадимє Гнатовичу.

17. Знайдіть рядки, в яких відсутні помилки у написанні Кличної форми:

- а) Леє Федоровичу, Жанно Олександрівно, Артеме Геннадійовичу;
- б) Надіє Миколаївно, Наталє Володимирівно, Марино Василівно;
- в) Давидє Павловичу, Іване Івановичу, Юрію Олександровичу;
- г) Яковє Степановичу, Єгорє Денисовичу, Олего Григоровичу.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Дрозд Олег Українська орфографія. Правила, вправи, тести. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 140 с.
2. Могила Ю.А. Українська мова : практикум з орфографії. К.: Ліра-К, 2019. 164 с.
3. Сікорська О.О. Українська мова // Українська мова. Історія України. Історія української культури : практикум / О. Ю. Колтунов, О.О. Сікорська, О. О. Уварова [та ін.]. Одеса: ОНМедУ, 2012. С. 7-169. (Б-ка студента-медика).
4. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2022, - 536 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 14: Труднощі слововживання.

Мета: застосовуючи знання сталих виразів, досягаємо високої культури мовлення.

Основні поняття: суржик, словосполучення, прямий порядок слів, інверсійний порядок слів.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Що таке суржик?
2. Основні труднощі слововживання.
3. Прямий та непрямий порядок слів у реченні.

Суржик

Для народу, що упродовж століть прагнув визнання, – мова не просто засіб спілкування, а найголовніша форма ідентифікації.

На сьогодні, згідно з останніми даними, 77,8% громадян України – це етнічні українці. Із них 85,2% вважають своєю рідною мовою українську. 10 стаття Конституції України гарантує забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя, проте на сьогодні існує багато перешкод щодо реального втілення цієї норми. Перша з них, на жаль, низька свідомість у цьому питанні самих українців.

Українці, коли наповнюються патріотичною гордістю, люблять розповідати, що українська одна з наймилозвучніших мов світу. Проте, коли пафос відступає, чомусь дуже часто переходять на російську або користуються суржигом.

Суржигом здавна в Україні називали мішанину зерна – жита, пшениці, ячменю, вівса, а також борошно з такого зерна (тобто не першосортне зерно та низького сорту борошно). Сьогодні словом суржик прийнято називати мову, в якій штучно об'єднані без дотримання літературних норм елементи різних мов.

Часто причиною появи суржика називають двомовність. Проте коли людина використовує у своєму мовленні слова та словосполучення іншої мови, не руйнуючи при цьому граматичної основи, фонетичних особливостей рідної, то такий процес є природним і не викликає заперечень.

Але коли людина відмінює слова однієї мови за правилами іншої, буде словосполучення та речення всупереч моделям рідної мови, вживає слова в нехарактерній для української мови граматичній формі, вона автоматично стає носієм суржику. Будь-який психолог підтвердить, що спотворена мова отупляє людину, робить її мислення примітивним.

За даними досліджень Київського міжнародного інституту соціології, у 2003 році "суржикомовність" серед дорослого населення України становила від 2,5 % у Західних областях і до 21,7% у Східно-Центральних областях. За даними репрезентативного опитування, загалом українській мові в Україні віддають перевагу 43,6 % респондентів (показник цей різко коливається від 91,6 % у західному регіоні й 78,0 % у центрально-західному до 14,6% – у східному й 11,3 % – у південному). Схожі дані отримані й під час опитування, проведеного центром "Демократичні ініціативи": лише українською в родині спілкується 37,0 % населення, лише російською – 32,7%, по-різному, залежно від обставин – 26,6 % (на всі інші мови національних меншин припадає лише 0,7 %).

Спілкування суржигом значно спотворює інформацію, оскільки мовець у цьому випадку може вживати слово в лише йому відомому значенні та ще й у формі, яка не відповідає загальноприйнятим граматичним нормам. Отож порозумінню суржик не сприяє.

Ось деякі з характеристик для суржика особливостей:

– вживання русизмів замість нормативних українських відповідників: даже (навіть), да (так), не (ні), када (коли), не нада (не потрібно), еле (ледве), щас/січас (зараз), всегда (завжди), нікогда (ніколи), чуть-чуть (трішки), конешно (звичайно, звісно), наверно (мабуть), наприклад (наприклад), допустім (припустимо), между (між), вместо (замість), вроде/будто

(наче, начебто), іменно (саме), рядом (поруч), язик (мова), больніця (лікарня), циплята (курчата), предохранитель (запобіжник), председатель (голова), почта (пошта), почтальйон (листоноша) тощо;

– "українізовані" форми російських дієслів – уїхав (поїхав), уволився (звільнився), дівся (подівся), поняв (зрозумів), получав (отримував), щитав ("вважав" або "рахував" залежно від контексту), отдав (віддав), включив (ввімкнув);

– "українізовані" форми російських числівників – первый/перва, последний;

– змішування українських і російських форм займенників – хто-то (хтось), що-то (щось), як-то (якось), які-то (якісь), який-то (якийсь), чого-то (чомусь, чогось), кой-шо (щось), кой-які (якісь);

– порушення дієслівного керування, вживання прийменників і відмінків за російським зразком – по вулицям (замість вулицями), на російській мові (замість російською мовою), зошит по біології (замість зошит з біології);

– утворення найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників за зразком російської мови – самый лучший (найкращий), саме тверде (найтвердіше);

– утворення від українських дієслів активних дієприкметників за російським зразком – купивший, прийшовший, зробивший;

– слова і вирази, кальковані з російської – міроприємство, прийняти міри, прийняти участь, так як, бувший у користуванні, на протязі, повістка дня, під відкритим небом, або "насильно милим не будеш" (до речі, українською це буде – "на милування нема силування");

– у вимові – це редукція ненаголошених голосних, оглушення дзвінких приголосних, заміна "дж" і "дз" на "ж" і "з", також відсутність чергування "к/ц", зсув наголосу за російським зразком (када, розгаварювать, росписуваться, звонять, нахожуся, в восьмирічкі), відсутність чергування "о/і" або "е/і" (корова/коров, голова/голов замість корів, голів).

У споконвічно українських словах і у запозичених приголосні перед е та и не пом'якшуються. Пом'якшена і м'яка вимова приголосних перед е та и, наприклад у словах: сЄло, сЄстра, зІма, дІрЄктор, лЄгЄнда, калЄндар, кІшеня, ідЄсал, манЄж, тЄлеграма, манЄвр, дІспут, тІгр, чЄрЄспаха є порушенням усталеної літературної норми.

І наголошений, і ненаголошений звук о в українській мові потрібно вимовляти виразно: мороз, нога, голова, порада. "Акання" виступає під впливом російської мови, де є нормою. Але вимовляти "нага болить", "давати параду", "на дворі сильний мароз" – значить, грубо порушувати правила української орфоепії.

У російській і українській мовах є слова, що мають подібне звучання, але різне значення (міжмовні омоніми, пароніми). Буває, що люди плутають значення таких слів і цим спотворюють інформацію. Здається, що і слова українські, а зміст втрачається:

Зустрічаються – помилково вживають як повний відповідник до російського слова встречаться, хоча "зустрічатися з труднощами" неправильно, можна зустрічатися з людьми;

Любий – правильно вживати не у значенні прикметника будь-який, кожний, а у значенні того, кого любимо;

Мішаємо – має декілька значень. Вживається у значенні перемішувати або заважати, хоча правильним є лише перемішувати;

Простити – помилково вживається як застудитися, хоча правильно у значенні вибачити;

Лічити – правильно в значенні рахувати, та неправильно у значенні лікувати та багато інших.

Також дуже поширеним елементом суржику є zdeформовані слова та словосполучення. Зазвичай це російські слова, перероблені на український лад. Наприклад, російське слово принимает як приймає, получает – як получає, испортился – як спортився (хоча існують українські слова приймає, одержує, отримує, зіпсувався).

Ненормативне використання граматичних форм української мови також призводить до деформації, наприклад: "маємо вільні номера (замість номери)", "підготуйте паспорта (правильно паспорти)", "як доїхати до вокзала (вокзалу)?", "працюю чотири місяця в рік (місяці)".

"Плекайте мову" – закликав український поет. Проте видається, що на сьогодні не всім ця робота до снаги.

Було б дуже добре, аби засоби масової інформації: телебачення, радіо, преса, Інтернет були взірцем для наслідування для всіх, хто хоче говорити українською правильно. Але, на жаль, сьогодні ЗМІ не можуть похвалитись бездоганим володінням державною мовою. І ми чуємо, читаємо: "Скількима язиками володієш ти", "Запрошуємо на роботу. Висока заробітня платня та гнучкий графік робот", "Закон перетерпів багато змін", "Будівництво плотини", "Ігорний бізнес", "Гладке гоління", "Захід намічено", "Біжучий рядок", "Бувший президент", "Нова мебель", "Розіграш щонеділі у понеділок і п'ятницю" тощо.

І ще декілька слів про суржик у моєму курсантському житті.

Скажімо, я прокидаюся зранку, йду до ванної кімнати, і замість правильного "Доброго ранку" чую: "Добре утро. Як діла?" Потім збираюся та йду на зупинку тролейбуса. У транспорті кондуктор вимагає "оплатити білетіки". Поруч стоїть жіночка та запитує "чи не виходжу я на слідууючій остановці?" Виходжу на зупинці і спускаюсь у метро. Контролер просить "пред"явити удостовіреніє". Заходжу у вагон і бачу безліч рекламних оголошень. Приємно вражена: на одній з реклам "Позбався їх нарешті. Вугрі, бородавки, висип. Когерент" маркером перекреслено та виправлено позбався на позбудься.

Питання для самоконтролю

6. Поняття про суржик.
7. Прямий порядок слів у реченні.
8. Інверсійний порядок слів у реченні.
9. Актуальне членування речення.
10. Логічний наголос.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
Вивчити: Суржик . Визначення терміна. Прямий та непрямий порядок слів у реченні. Актуальне членування речення.	Виконання вправ на закріплення

II. Практичні завдання, які виконуватимуться.

Завдання 1. Подумайте та обґрунтуйте, чому у прислів'ї «Восени і горобець багатий» ужито все-таки і, а не й, хоч і виник збіг голосних.

Завдання 2. Запишіть підряд словосполучення: 1) спочатку ті, у яких нічого не треба виправляти; 2) потім ті, у яких виправите порушення милозвучності мови.

Сховав у серці, гвіздком у голові сидить, скоріш всього, горобці в голові цвірінькають, шлюб взяти, мале і велике, стоїть в одному ряду, острів у океані, двоїться в очах, отож-бо і воно, бити себе в груди, душею й тілом, нате і мій глек, рвати і метати, знизу вгору, стоїть більмом у оці, хоч у вухо бгай, не в ті взувся, крапля у морі, в'їлася в пам'ять.

Завдання 3. Відредагуйте речення. Поясніть причини виникнення помилок.

Завдання 4. Знайдіть помилки у написанні відмінкових закінчень прізвищ та імен по батькові:

- 1) Я одержав листа від Петренко Олега.
- 2) Лікарня знаходиться на проспекті Шевченко.
- 3) Слід порадитися з професором Ганшином Іваном Юрійовичом.
- 4) Дозвольте до Вас звернутися з проханням, шановний Ігор Петровиче!
- 5) Дуже вдячний професору Книшу Івану Сергійовичу.

Завдання 5. Прочитайте текст. Складіть до нього запитання. Підготуйтеся до усного переказу.

Що ж означає назва *Україна*? Існує чимало гіпотез, як наукових, так і народних. У деяких говірках української мови є слово *кун, кран*, що означає *журавель, лелека*. Народна легенда пов'язує назву *Україна* з назвою темного птаха, яким з давніх-давен був лелека. Оригінальною гіпотезою про походження назви *Україна* є спроба А.Великанова пов'язати її з санскритським (давньоіндійським) словом “Укхраіа”, що означає “земляний пагорб”, рубіж, який охороняється сторожовими курганами. Ще й нині вздовж Дніпра на кілька тисяч кілометрів тягнуться знамениті Змієві вали, збудовані нашими предками ще в I тис. до н.е.

Проте найближчим у сучасній літературній є слово *край, країна*, що має первісне значення “рідна земля”, або “земля, заселена своїм народом” (за акад.В.Русанівським). Аргументовано доводить етимологію назви *Україна* В.Скляренко, який вважає, що іменник *україна* виник після розпаду праслов'янської єдності на окремі племена і є близьким за значенням до сучасного *україти* (відрізати, відкряти, відділити), тобто “віддалений шматок землі”, “віддалена частина території племені”. На думку С.Шелухіна, в часи розпаду Київської Русі на окремі незалежні князівства слово “україна” набуло нового значення – “князівство”. І дійсно, в літописах зафіксовані *Переяславська україна, Галицька україна, Чернігівська україна, Київська україна* та ін. Коли ж українські землі були під владою Литви, вони називалися *Литовською україною*, а під владою Польщі – *Польською україною*. У народній пісні співається:

Он по горах, по долинах, по козацьких *українах*,
Сив голубонько літає, собі пару шукає.

Як бачимо, “козацькі україни” – загальна назва, що у множині означає “козацькі землі”. Отже, згодом усі етнічні, терени українців, у тому числі і у складі інших держав стали називатися *Україною*. Загальна назва землі, князівства, краю перетворилася у власну назву держави.

Народ доніс до нас і передав у спадщину невичерпну скарбницю своєї душі – легенди, казки, пісні, звичаї і традиції. Власні назви нашої землі малюють свої біографії, вивчаючи які ми дізнаємося про минуле нашого народу, щоб понести ці скарби у майбутнє.

Завдання 6. Відкоригуйте пропонувані речення (з точки зору слововживання, стилістики, пунктуації).

4. Основна скарга хворих жовчнокам'яною хворобою нападаєподібний біль маючий назву печінкові кольки.

5. Ріжучі роздираючі болі з'являються як правило вночі через 3-4 години після вечірньої їжі супроводжуючись різкою слабкістю зблідненням шкіряних покрів падінням артеріального тиску.

6. При пальпації іноді вдається прощупати збільшений і хворобливий жовчний міхур натискуючи на який виникає різкий біль.

Завдання 7. Визначте, які варіанти словосполучень є нормативними. Деякі з них уведіть у речення.

Залежно від умов – в залежності від умов, у найближчий час – ннайближчим часом, прийняти до уваги – взяти до уваги, незважаючи на труднощі – не дивлячись на труднощі, працювати по сумісництву – працювати за сумісництвом, вислати листа – надіслати листа, отримати зарплатню – одержати зарплату, важлива задача – важливе завдання, найважливіший об'єкт – самий важливий об'єкт.

Завдання 8. Відредагуйте словосполучення.

Виявлено чесотку, взяти пробу крові, зажими рани, залиш мене в спокої, молоді рожениці, сердечники, сильна тошнота, упадок діяльності, ставши центром фармакології, відсутній порядок, роговиця ока, вірна смерть, піджолудочна железа.

Завдання 9. Складіть словосполучення з поданими словами.

Відношення – ставлення, на протязі – протягом, мішати – заважати, підписка – передплата, вірний – правильний – слухний, неділя – тиждень, путати – плутати.

Завдання 10. Перекладіть текст за фахом.

III. Тестові завдання для самоконтролю:

2. Яким порядком слів оперує автор у даному тексті?

Калина уже по ярах стоїть у червоних кетягах, як у зорях. Кожна ягода аж дзвенить достиглим соком, так і жевріє сипким жаром. Але не може підпалити ні віття, ні стверділого листя. Горобці клюють ягоди, кетяги ворущаються, і набубнявілі сузір'я здригаються, ніби хочуть злетіти (Є. Гуцало).

- а) зворотним (інверсією);
- б) прямим;
- в) перехресним;
- г) суміжним;
- г) протиставним.

2. Правильний варіант відповіді міститься у рядку:

- а) Вступив до Одеського національного університету;
- б) Вступив у Одеський національний університет;
- в) Поступив у Одеський національний університет;
- г) Поступив до Одеського національного університету;
- д) Вступив до Одеського Національного університету.

3. Складносурядне речення утвориться, якщо до

Батько ніколи не чув такої гри... додати

- а) але музика була йому знайома.
- б) приховавши емоції, думав про майбутнє.
- в) що душа його переповнювалася незрозумілими почуттями.
- г) і такої відчайдушності в мелодії,
- д) хоч бачив скрипалів багато.

4. НЕ можна замінити дієприслівниковий зворот підрядним обставинним у реченні

- а) Євген Черниш сидів на траві оддалік, спершись підборіддям на руки.
- б) Вийшовши з густого соснового лісу, ми побачили велике поле маків.
- в) Квіти згортали пелюстки, відчуваючи наближення нічної прохолоди.
- г) Почувши про приїзд театру мініатюр, учні зібралися в актовому залі.
- д) Декілька років тому інженери, взявши креслення Леонардо да Вінчі, вирішили побудувати за ними машини.

5. Потребує редагування словосполучення

- а) підручник хімії;
- б) їхати автобусом;
- с) за згодою сторін;
- д) виконати за певних обставин;
- е) зустрічати товариша.

6. Граматично правильно побудоване словосполучення

- а) перекласти українською мовою;
- б) змагання по футболу;
- с) пропустити із-за хвороби;
- д) розмовляє на англійській мові;
- е) у відповідності з наказом.

7. Правильно побудовано словосполучення в рядку

- а) завдяки підтримці, зазнавати втрат;
- б) прикладати зусилля, завдавати шкоди;
- с) згідно домовленості, з усіх запитань;
- д) незважаючи на труднощі, підводити підсумки;
- е) прикладати зусилля, завдавати шкоди.

8. Односкладним означено-особовим є речення

- а) П'ю життя моє спрагнено-радо.
- б) Криничку розшукали швидко.
- с) Для ілюстрації сказаного раніше ми наведемо декілька прикладів.
- д) Журбою поля не перейдеш.
- е) З жубою радість обнялась.

9. Складнопідрядним є речення

- a) З глибокою пошаною згадую своїх батьків головним чином тому, що вони достойно виховували своїх дітей у любові й відданості своїй Вітчизні.
- б) У нашій сім'ї завжди лунала українська мова, у хаті було чимало українських книжок, дитинство минало в атмосфері народних пісень.
- с) Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє.
- д) Зривається вихор, і білий-білий цвіт метелицею в'ється по галявині
- е) Розплющивши очі, Леонід побачив над собою каламутне небо.

10. Продовжте речення: «З погляду актуального членування в реченні можна виокремити...».

- a) ...підмет і присудок;
- б) ...групу підмета і групу присудка;
- в) ...головні і другорядні члени речення;
- г) ...»дане» і «нове»;
- д) ...зачин і кінцівку.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Бабій І.М., Синтаксис сучасної української мови : самостійна та індивідуальна робота. Словосполучення. Просте речення. Просте ускладнене речення : навчальний посібник / І.М. Бабій, Н.О. Свистун. – Тернопіль : Навчальна книга, 2014. – 192 с.
2. Мойсієнко А. К., Арібджанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2013. 238 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.

Тема 15: Прямий та непрямої порядок слів у реченні.

Мета: застосовуючи знання сталих виразів, досягаємо високої культури мовлення.

Основні поняття: суржик, словосполучення, прямий порядок слів, інверсійний порядок слів.

План

I. Теоретичні питання до заняття.

1. Що таке суржик?
2. Основні труднощі слововживання.
3. Прямий та непрямий порядок слів у реченні.

Прямий та непрямий порядок слів у реченні.

Порядком слів у реченні називається розташування їх по відношенню одне до одного.

Порядок розташування слів у реченні в українській мові **вільний**, бо за членами речення не закріплені якісь постійні місця. Проте це не означає, що взагалі немає правил слово порядку в реченні. Наприклад:

- *Перший екзаме́н усний, дру́гий – письмовий.*
- *Перший екзаме́н письмовий, дру́гий – усний.*

Розрізняють два типи порядку слів:

а) **прямий**, або звичайний

б) **зворотний**, або інверсійний (від. лат. *inversion* – перегортання, перестановка).

При **прямо́му порядку слів** кожне слово має тільки своє основне значення. Слово, що стоїть не на звичайному для нього місці, набирає якогось додаткового значення.

При **прямо́му порядку слів** підмет стоїть присудком, а при **зворотному** – присудок перед підметом; додаток при **прямо́му** стоїть після підпорядковувального слова, а при **зворотному** – перед ним; узгоджене означення при **прямо́му** порядку слів вживається перед означуваним словом, при **зворотному** – після цього; неузгоджене означення при **прямо́му** порядку слів стоїть після означуваного слова, а при **зворотному** – перед ним. Місце обставин залежить від їхнього значення та морфологічного вираження: *Сонце зараз було схоже на згасаюче в осиротілому полі осіннє багатство* (М.Стельмах).

З погляду комунікативного в реченні на початку ставиться «відоме», під кінець – «нове». Але в оповідній манері про якісь події **прямим** порядком є такий, коли на початку розповіді ставиться присудок, і тільки в діалозі підмет передує присудку. Наприклад:

Марія трималася як дома. Зібрала на стіл чай, запросила.

▪ *Адже я донька, - пояснила вона Тургенєву. – Тарас Григорович сам узяв мене в доні. Отже, я у батька. А ви, тату, пам'ятаєте свою обіцянку – ваш автопортрет подарувати? Можна, я Івану Сергійовичу покажу? І ваш альбом з малюнками.*

▪ *А оце бачите? – спитав Шевченко Тургенєва, показуючи маленьку книжечку. – Оце сюди я писав у неволі вірші і ховав за халявою* (О.Іваненко)

Здебільшого речення будуються так, щоб у них було і «**відоме**» співрозмовникам (його ставлять на перше місце), і «**нове**». Поділ речень на дві частини називають **актуальним членуванням**. *Актуальне* – це істотне для конкретної ситуації чи контексту. Його не слід сплутувати із синтаксичним членуванням речення, при якому виділяють підмет і присудок, а також другорядні члени речення, які синтаксично пов'язані з підметом і присудком.

Актуальне членування встановлює не члени речення, а компоненти його смислового членування. За смисловими ознаками речення поділяється на дві частини: вихідну, яку ще називають **темою**, і заключну, яку іменують **ремою**.

Тема – це основа повідомлення, в якій міститься те, з чого виходить мовець. У **ремі** передається щось нове, те, що становить основний зміст повідомлення.

З погляду смислового найголовнішою у реченні є рема. Речення без реми не існує. Тема не обов'язкова. Її, наприклад, немає у таких висловлюваннях: *Додому приїхали. Прийшла весна.* У них увесь склад речення позначає нове, тобто є ремою. Такі речення функціонують із значення констатації. Їх називають **нерозчленованими** реченнями.

Поділ речень на тему і рему ґрунтується на застосуванні **логічного наголосу**.

Логічний наголос – важливий виражальний засіб усного мовлення; виділення у реченні за допомогою посиленого голосу одного зі слів.

У кожному тексті є слова, на які падає логічний наголос. Ці слова називають дійову особу, про яку вперше говориться, яка вперше вступає в дію. наголошуватися можуть слова, які позначають осіб, предмети, конкретні чи абстрактні поняття. Якщо ж у тексті вони повторюються, то ніколи не виділяються наголосом. залежно від логічного наголосу тема і рема можуть мінятися місцями.

В українській мові порядок слів вважається вільним, тобто не існує певного місця у реченні за тим чи іншим його членом. Вільний порядок слів значить, що кожне речення може мати різні варіанти, наприклад: Ця прогулянка розрахована лише на три години. Розрахована ця прогулянка лише на три години. Лише на три години розрахована ця прогулянка.

Існує прямий і непрямий порядок слів, або інверсія.

Прямий порядок слів домінує у мові. Він вважається нейтральним і є характерним для офіційно-ділового та наукового стилів.

Прямий порядок слів властивий усім стилям мовлення, особливо науковому, офіційно-діловому й публіцистичному. Він вважається стилістично нейтральним, оскільки прямий порядок забезпечує висловлювання загального змісту речення без спеціального акцентування логічних чи стилістичних елементів.

Висловлюючи думку в усній чи письмовій формі, слова в реченні можна ставити як у прямому, так і в зворотному порядку.

У реченні при **зворотному порядку** слів підмет стоїть після присудка, узгоджене означення – після означуваного слова, неузгоджене означення – перед означуваним словом, додаток – перед пояснювальним словом, обставина способу дії – після присудка. Такий порядок слів найчастіше використовується для логічного виділення окремих членів речення, для надання висловлюванню додаткового смислового відтінку або стилістичного забарвлення, а також для збереження ритму в художньому стилі, особливо в поезії.

Зворотний порядок слів є засобом художнього зображення дійсності – *інверсія*.

Інверсія спричинює зміну експресивного забарвлення речення, отже непрямий порядок слів частіше зустрічається в розмовному й художньому стилях.

Неозначено-особові речення характерні тим, що виконавець дії не називається з якихось причин, невідомий або не становить інтересу. Головний член у таких реченнях являє собою дієслово в III особі множини. Поширені в розмовному мовленні й у художньому стилі, рідше в публіцистиці й у наукових текстах:

*Що ж там **подейкують** на базарі? Які там новини? (Ю.Смолич).*

***Подейкували** про можливий прихід військ Наливайка. (І.Ле).*

Однорідні члени речення – це члени речення, які виконують однакову синтаксичну функцію, перебувають у тих самих синтаксичних відношеннях з якимсь іншим членом речення й поєднуються між собою сурядним зв'язком. Однорідними можуть бути як головні, так і другорядні члени речення:

*Президент в інтерв'ю з журналістами **прокоментував** останні політичні події у країні та **спростував** повідомлення деяких ЗМІ щодо кадрових змін в органах державної влади.*

*Державні **гарантії та відносини**, пов'язані з відпусткою, регулюються **Конституцією** України, **Законом** України “Про відпустки”, **КЗпП** України, **іншими законами та нормативними актами** України.*

*Розроблено правила надання послуг **пасажирського автомобільного транспорту**, які визначають **порядок здійснення міських, приміських, міжміських і міжнародних перевезень пасажирів**.*

Речення з однорідними членами найчастіше вживаються в книжному мовленні. В офіційно-діловому, науковому й публіцистичному стилях вони використовуються для передачі точного, логічного викладу думок, класифікації предметів і явищ, виділення й уточнення їх суттєвих ознак тощо. У художньому і зрідка в публіцистичному стилях однорідні члени речення виражають емоційно-експресивне забарвлення тексту, поєднання логічно несумісних понять, створення контрастних картин, метафоричних порівнянь тощо:

Жоден м'яз не ворухнувся тільки на молодому, без єдиної зморшки, обличчі Михайлика, яке не знало ще – ні сміху, ні горя, ні бритви, ні лясаса – нічогісінько. (О.Льченко).

Поєднання однорідних членів речення служить засобом лаконічної портретної характеристики художнього образу.

Зворотний порядок слів робить мову урочистішою. Його часто використовують у художньому стилі. Використання непрямого порядку слів у науковому та офіційно-діловому стилі виправдане лише в тому разі, коли логічний наголос падає на присудок (тоді присудок ставиться перед підметом).

Питання для самоконтролю

11. Поняття про суржик.
12. Прямий порядок слів у реченні.
13. Інверсійний порядок слів у реченні.
14. Актуальне членування речення.
15. Логічний наголос.

Орієнтовні завдання для опрацювання теоретичного матеріалу

Орієнтовна картка для самостійної підготовки студента з використанням літератури з даної теми:

Основні завдання	Вказівки
<p>Вивчити: Суржик . Визначення терміна. Прямий та непрямої порядок слів у реченні. Актуальне членування речення.</p>	<p>Виконання вправ на закріплення</p>

II. Практичні завдання, які виконуватимуться.

Завдання 1. Подумайте та обґрунтуйте, чому у прислів'ї «Восени і горобець багатий» ужито все-таки і, а не й, хоч і виник збіг голосних.

Завдання 2. Запишіть підряд словосполучення: 1) спочатку ті, у яких нічого не треба виправляти; 2) потім ті, у яких виправите порушення милозвучності мови.

Сховав у серці, гвіздком у голові сидить, скоріш всього, горобці в голові цвірінькають, шлюб взяти, мале і велике, стоїть в одному ряду, острів у океані, двоїться в очах, отожд-бо і воно, бити себе в груди, душею й тілом, нате і мій глек, рвати і метати, знизу вгору, стоїть більмом у оці, хоч у вухо бгай, не в ті взувся, крапля у морі, в'їлася в пам'ять.

Завдання 3. Відредагуйте речення. Поясніть причини виникнення помилок.

Завдання 4. Знайдіть помилки у написанні відмінкових закінчень прізвищ та імен по батькові:

- 1) Я одержав листа від Петренко Олега.
- 2) Лікарня знаходиться на проспекті Шевченко.
- 3) Слід порадитися з професором Ганшином Іваном Юрійовичом.
- 4) Дозвольте до Вас звернутися з проханням, шановний Ігор Петровиче!
- 5) Дуже вдячний професору Книшу Івану Сергійовичу.

Завдання 5. Прочитайте текст. Складіть до нього запитання. Підготуйтеся до усного переказу.

Що ж означає назва *Україна*? Існує чимало гіпотез, як наукових, так і народних. У деяких говірках української мови є слово *крун*, *кран*, що означає *журавель*, *лелека*. Народна легенда пов'язує назву *Україна* з назвою темного птаха, яким з давніх-давен був лелека. Оригінальною гіпотезою про походження назви *Україна* є спроба А.Великанова пов'язати її з санскритським (давньоіндійським) словом "Укхраііа", що означає "земляний пагорб", рубіж, який охороняється сторожовими курганами. Ще й нині вздовж Дніпра на кілька тисяч кілометрів тягнуться знамениті Змієві вали, збудовані нашими предками ще в I тис. до н.е.

Проте найближчим у сучасній літературній є слово *край*, *країна*, що має первісне значення “рідна земля”, або “земля, заселена своїм народом” (за акад.В.Русанівським). Аргументовано доводить етимологію назви *Україна* В.Скляренко, який вважає, що іменник *україна* виник після розпаду праслов’янської єдності на окремі племена і є близьким за значенням до сучасного українці (відрізати, відкряти, відділити), тобто “віддалений шматок землі”, “віддалена частина території племені”. На думку С.Шелухіна, в часи розпаду Київської Русі на окремі незалежні князівства слово “україна” набуло нового значення – “князівство”. І дійсно, в літописах зафіксовані *Переяславська україна*, *Галицька україна*, *Чернігівська україна*, *Київська україна* та ін. Коли ж українські землі були під владою Литви, вони називалися *Литовською україною*, а під владою Польщі – *Польською україною*. У народній пісні співається:

Он по горах, по долинах, по козацьких *українах*,
Сив голубонько літає, собі пару шукає.

Як бачимо, “козацькі українці” – загальна назва, що у множині означає “козацькі землі”. Отже, згодом усі етнічні, терени українців, у тому числі і у складі інших держав стали називатися Україною. Загальна назва землі, князівства, краю перетворилася у власну назву держави.

Народ доніс до нас і передав у спадщину невичерпну скарбницю своєї душі – легенди, казки, пісні, звичаї і традиції. Власні назви нашої землі малюють свої біографії, вивчаючи які ми дізнаємося про минуле нашого народу, щоб понести ці скарби у майбутнє.

Завдання 6. Відкоригуйте пропонувані речення (з точки зору слововживання, стилістики, пунктуації).

7. Основна скарга хворих жовчнокам’яною хворобою нападає подібний біль маючий назву печінкові кольки.

8. Ріжучі роздираючі болі з’являються як правило вночі через 3-4 години після вечірньої їжі супроводжуючись різкою слабкістю зблідненням шкіряних покривів падінням артеріального тиску.

9. При пальпації іноді вдається прощупати збільшений і хворобливий жовчний міхур натискаючи на який виникає різкий біль.

Завдання 7. Визначте, які варіанти словосполучень є нормативними. Деякі з них уведіть у речення.

Залежно від умов – в залежності від умов, у найближчий час – ннайближчим часом, прийняти до уваги – взяти до уваги, незважаючи на труднощі – не дивлячись на труднощі, працювати по сумісництву – працювати за сумісництвом, вислати листа – надіслати листа, отримати зарплатню – одержати зарплату, важлива задача – важливе завдання, найважливіший об’єкт – самий важливий об’єкт.

Завдання 8. Відредагуйте словосполучення.

Виявлено чесотку, взяти пробу крові, зажими рани, залиш мене в спокої, молоді рожениці, сердечники, сильна тошнота, упадок діяльності, ставши центром фармакології, відсутній порядок, роговиця ока, вірна смерть, піджолудочна железа.

Завдання 9. Складіть словосполучення з поданими словами.

Відношення – ставлення, на протязі – протягом, мішати – заважати, підписка – передплата, вірний – правильний – слухний, неділя – тиждень, путати – плутати.

Завдання 10. Перекладіть текст за фахом.

III. Тестові завдання для самоконтролю:

3. Яким порядком слів оперує автор у даному тексті?

Калина уже по ярах стоїть у червоних кетягах, як у зорях. Кожна ягода аж дзвенить достиглим соком, так і жевріє сипким жаром. Але не може підпалити ні віття, ні стверділого листя. Горобці клюють ягоди, кетяги воруються, і набубнявілі сузір’я здригаються, ніби хочуть злетіти (Є. Гуцало).

а) зворотним (інверсією);

б) прямим;

в) перехресним;

г) суміжним;

г) протиставним.

2. Правильний варіант відповіді міститься у рядку:

- а) Вступив до Одеського національного університету;
- б) Вступив у Одеський національний університет;
- в) Поступив у Одеський національний університет;
- г) Поступив до Одеського національного університету;
- д) Вступив до Одеського Національного університету.

3. Складносурядне речення утвориться, якщо до

Батько ніколи не чув такої гри... додати

- а) але музика була йому знайома.
- б) приховавши емоції, думав про майбутнє.
- в) що душа його переповнювалася незрозумілими почуттями.
- г) і такої відчайдушності в мелодії,
- д) хоч бачив скрипалів багато.

4. НЕ можна замінити дієприслівниковий зворот підрядним обставинним у реченні

- а) Євген Черниш сидів на траві оддалік, спершись підборіддям на руки.
- б) Вийшовши з густого соснового лісу, ми побачили велике поле маків.
- в) Квіти згортали пелюстки, відчуваючи наближення нічної прохолоди.
- г) Почувши про приїзд театру мініатюр, учні зібралися в актовому залі.
- д) Декілька років тому інженери, взявши креслення Леонардо да Вінчі, вирішили побудувати за ними машини.

5. Потребує редагування словосполучення

- а) підручник хімії;
- б) їхати автобусом;
- с) за згодою сторін;
- д) виконати за певних обставин;
- е) зустрічати товариша.

6. Граматично правильно побудоване словосполучення

- а) перекласти українською мовою;
- б) змагання по футболу;
- с) пропустити із-за хвороби;
- д) розмовляє на англійській мові;
- е) у відповідності з наказом.

7. Правильно побудовано словосполучення в рядку

- а) завдяки підтримці, зазнавати втрат;
- б) прикладати зусилля, завдавати шкоди;
- с) згідно домовленості, з усіх запитань;
- д) незважаючи на труднощі, підводити підсумки;
- е) прикладати зусилля, завдавати шкоди.

8. Односкладним означено-особовим є речення

- а) П'ю життя моє спрагнено-радо.
- б) Криничку розшукали швидко.
- с) Для ілюстрації сказаного раніше ми наведемо декілька прикладів.
- д) Журбою поля не перейдеш.
- е) З жубою радість обнялась.

9. Складнопідрядним є речення

- а) З глибокою пошаною згадую своїх батьків головним чином тому, що вони достойно виховували своїх дітей у любові й відданості своїй Вітчизні.
- б) У нашій сім'ї завжди лунала українська мова, у хаті було чимало українських книжок, дитинство минало в атмосфері народних пісень.
- с) Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє.
- д) Зривається вихор, і білий-білий цвіт метелицею в'ється по галявині
- е) Розплющивши очі, Леонід побачив над собою каламутне небо.

10. Продовжте речення: «З погляду актуального членування в реченні можна виокремити...».

- а) ...підмет і присудок;
- б) ...групу підмета і групу присудка;
- в) ...головні і другорядні члени речення;
- г) ...»дане» і «нове»;
- д) ...зачин і кінцівку.

IV. Індивідуальні завдання для здобувачів не передбачені навчальним планом.

Список рекомендованої літератури:

Основна

1. Антоненко-Давидович Борис. Як ми говоримо./ Борис Антоненко-Давидович. К.: Центр учбової літератури, 2021. 184 с.
2. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 160 с.
3. Новий український правопис: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 284 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. К.: Алерта, 2019. 640 с.

Допоміжна:

1. Бабій І.М., Синтаксис сучасної української мови : самостійна та індивідуальна робота. Словосполучення. Просте речення. Просте ускладнене речення : навчальний посібник / І.М. Бабій, Н.О. Свистун. – Тернопіль : Навчальна книга, 2014. – 192 с.
2. Мойсієнко А. К., Арібджанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2013. 238 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

Словники:

1. Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українсько-російський і російсько-український словник: Сфера ділового і професійного спілкування. К.: Вища школа, 2011. 551 с.
2. Дорошенко Т. С. Сучасний український правопис / Т. С. Дорошенко, І. А. Череп. Х.: Торсінг плюс, 2011. 320 с.
3. Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Медицина в термінах і визначеннях. К.: Книга плюс, 2013. 245 с.
4. Новий український тлумачний словник: близько 20 000 слів і словосполучень / [уклад. : Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник]; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна мова – мова професійного спілкування. URL: <http://www.studopedia.info/>.
2. Інформаційні матеріали для здобувачів вищої освіти: URL: <http://www.info.odmu.edu.ua>
3. Українська філологія. URL: <http://www.linguistika.com.ua>.